MICA BIBLIOTECĂ DE ISTORIE

AM SUPRAVIEȚUIT LAGĂRULUI HITLERIST

IOSIF MICU

IOSIF MICU

Memorii despre Buchenwald

Colecţia
„MICA BIBLIOTECĂ DE ISTORIE"

Apare sub coordonarea:

Prof. univ. TITU GEORGESCU (responsabil),
GEORGETA OANCEA, STELIAN NEAGOE

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ŞI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

IOSIF MICU

Am supravieţuit lagărului hitlerist

Memorii despre Buchenwald

EDITURA POLITICA — BUCUREŞTI, 1970

Prefață

La 11 aprilie 1970 se împlinesc 25 de ani de la răscoala deținuților politici antifasciști din lagărul nazist Buchenwald. Federația Internațională a Luptătorilor din Rezistență (F.I.R.) a inițiat la primul ei congres proclamarea zilei de 11 aprilie ca zi internațională a foștilor deținuți politici antifasciști și a victimelor fascismului. De atunci, în fiecare an această zi este solemn comemorată în întreaga lume.

În 1937, un prim grup de deținuți politici antifasciști germani cu un efectiv de 149 de persoane a fost adus din lagărul de concentrare nazist Sachsenhausen pe dealul Ettersberg, de lîngă orașul Weimar, și sub comanda faimosului comandant SS Koch au început construcția lagărului cunoscut ulterior sub numele de Buchenwald. Scopul principal al acestui lagăr a fost înlăturarea adversarilor regimului nazist.

Cu timpul, mai ales după declanșarea celui de al II-lea război mondial, numărul deținuților de la Buchenwald a crescut prin deportarea a mii și mii de oameni din numeroase țări aflate sub ocupația sau sub influența Germaniei hitleriste. Printre aceștia se aflau nu numai participanți la mișcările de rezistență, ci și — în număr crescînd — oameni deportați după criterii rasiale, cetățeni arestați ca ostatici sau pentru neprezentarea la muncă obligatorie în Germania, militari dezertori, delicvenți de drept comun etc. În răstimpul dintre 15 iulie 1937 și 11 aprilie 1945 au trecut prin Buchenwald și prin cele 60 de „Kommandouri" (unități de muncă exterioare) circa 250 000 de oameni aparținînd

unui număr de 32 de naţiuni. Dintre aceştia 55 000, adică mai mult de o cincime, au fost omorîţi de SS-işti.

Prin izolarea, umilirea, timorarea, frîngerea voinţei, călcarea demnităţii omeneşti încercau hitleriştii să-i îngenuncheze pe deţinuţi. Prin muncă silnică, bătaie, înfometare, împuşcare, prin nenumărate metode diabolice au săvîrşit ei groaznicul genocid.

Într-o baracă special amenajată au fost exterminaţi 7 200 de prizonieri — ofiţeri şi soldaţi ai armatei sovietice — sub pretextul unor examene medicale.

În lagărul de la Buchenwald au fost asasinaţi Ernst Thälmann, preşedintele Partidului Comunist German, deputatul social-democrat german Rudolf Breitscheid şi multe alte personalităţi de frunte ale partidelor comuniste şi mişcării antifasciste din diferite ţări europene.

În groaznicele condiţii din lagărul de concentrare, numai solidaritatea şi unitatea de acţiune a deţinuţilor le oferea şanse pentru a se apăra împotriva permanentei primejdii de moarte.

La Buchenwald a existat şi a activat o puternică organizaţie de partid a comuniştilor germani, înfiinţată în 1938. După 1939 s-au creat şi organizaţii comuniste ale deportaţilor din alte ţări, precum şi largi organizaţii de solidaritate antifascistă pe grupe naţionale.

În barăci şi în unităţile de muncă (Kommandouri) s-au constituit conduceri politice conspirative, iar pe întregul lagăr s-a creat un comitet internaţional de conducere, format din antifasciştii de cea mai mare încredere ai diferitelor grupuri naţionale. Viaţa a mii de antifascişti a fost salvată datorită întrajutorării deţinuţilor, datorită acţiunilor de solidaritate coordonate de comitetul internaţional pe întregul lagăr.

Deseori schimbarea in momentul oportun de la un loc de muncă la un alt sector de lucru, mutarea dintr-un bloc al lagărului în altul, precum şi ajutorul în haine, alimente etc., realizate prin intermediul unor deţinuţi antifascişti folosiţi în munci subordonate în aceste sectoare, a însemnat salvarea vieţii unui om sau altuia. Desigur, amploarea şi numărul unor asemenea acţiuni, desfăşurate cu mari riscuri, erau limitate datorită supravegherii severe exercitate de SS şi

stocului redus de alimente și îmbrăcăminte de care dispunea mișcarea ilegală de rezistență.

În vara anului 1942, comitetul pe întregul lagăr a făcut primii pași spre crearea unei organizații militare ilegale a deținuților politici. Cînd în 1943 uzinele „Gustloff", înființate în afara lagărului (unde lucrau și deținuți politici), au trecut la fabricarea de armament, deținuții au început a sustrage piese de arme pe care le strecurau cu grijă în lagăr și le asamblau. Așa s-a întîmplat că, într-una din zilele ultimei luni de existență a regimului hitlerist, conducerea politică-militară ilegală a deținuților politici a avut posibilitatea să dea formațiunilor sale de luptă ordinul de a se lua cu asalt lagărul (11 aprilie 1945).

Paza formată din SS-iști de la poarta de intrare în lagăr a fost atacată prin surprindere, și turnurile de pază cucerite de deținuții politici ; s-au capturat arme, un număr de SS-iști au fost făcuți prizonieri.

Astfel și-au cucerit drumul spre libertate 21 000 de deținuți, cîți se mai aflau la Buchenwald la 11 aprilie 1945.

Iată ce se scrie despre această acțiune în cartea „Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Chronik" („Istoria mișcării muncitorești germane. Cronică"), vol. II (1917—1945), apărută în Republica Democrată Germană în 1966 :

„11 aprilie 1945. Eliberarea prin propriile lor forțe a deținuților din lagărul de concentrare Buchenwald. Eliberarea a fost pregătită timp de mai mulți ani sub conducerea Comitetului internațional al deținuților din lagăr și de către organizația Partidului Comunist German (din lagăr. — *n.n.).* În cadrul colectivului internațional de luptă s-a realizat pregătirea militară a 850 de deținuți, organizați în 178 de grupe de luptă, s-au procurat 91 de puști și alte arme, s-au elaborat planuri pentru răscoală. Deținuții înarmați au alungat (la 11 aprilie 1945 — *n.n.)* pe zbirii din SS, luînd totodată mulți prizonieri dintre ei. Cei mai activi dintre cei peste 21 000 de deținuți s-au înarmat ; ei și-au apărat libertatea pînă la 13 aprilie, dată la care trupele americane au ocupat lagărul. La 19 aprilie, foștii deținuți au depus un jurămînt prin care s-au angajat să nu înceteze lupta pînă

la nimicirea fascismului și a rădăcinilor sale, pînă la construirea unei lumi noi, a păcii".

*

În lagărul de concentrare din Buchenwald, în ultimele luni ale existenței sale, au fost închiși un mare număr de cetățeni ai țării noastre, originari din partea de nord a Transilvaniei, care se afla sub ocupația Ungariei horthiste. Majoritatea lor erau evrei, deportați din lagărele de concentrare din Ungaria în urma măsurilor rasiste ale guvernului fascist ungar. La Buchenwald au fost aduși și un număr de deținuți comuniști transilvăneni care se aflau în închisorile din Ungaria și pe care autoritățile fasciste szálasiste îi predaseră Gestapoului. De exemplu, deținuții comuniști din închisoarea politică Gyüjtőfagház au fost „evacuați" în lagărele Buchenwald și Dachau. Între ei erau militantul comunist Cionca Anton, muncitor forestier din Reghin, dr. jurist Kohn Hillel, militant comunist din Cluj, comuniștii Micu Iosif, Mureșan Gavril, Mureșan Petre, Rațiu Ludovic și alți antifasciști ardeleni condamnați de un tribunal militar horthist.

După aflarea știrii că pe Frontul de est armatele sovietice desfășoară cu succes ofensiva lor, iar în România poporul înfăptuiește victorios insurecția armată, că eliberarea nordului Transilvaniei este iminentă și că frontul se va apropia de Ungaria, comuniștii români și unguri au apreciat că în fața acestei situații regimul horthist va înăspri măsurile de teroare și că se poate aștepta un nou val de deportări spre lagărele din Germania. Crearea și activitatea unei organizații comuniste formată din români și unguri trebuia să înlesnească și a înlesnit ajutorarea deportaților și depistarea deținuților antifasciști în scopul desfășurării muncii politice între românii și ungurii care aveau să sosească în număr mai mare.

Comuniștii români și unguri deportați la Buchenwald au înființat în august-septembrie 1944 o celulă de partid, care la sfîrșitul anului 1944 a cuprins 11 membri, și o organizație mai largă antifascistă, avînd pentru aceasta aprobarea Comitetului de partid internațional (pe întregul lagăr).

Alături de celelalte celule comuniste și organizații antifasciste, celula comuniștilor români și unguri și organizația antifascistă respectivă au desfășurat în mare taină, sub îndrumarea Comitetului ilegal pe întregul lagăr, o activitate de informare și orientare politică, de organizare a unor acțiuni în spiritul solidarității și întrajutorării deținuților, precum și pregătirea militară în vederea unei eventuale acțiuni insurecționale.

În ziua răscoalei (11 aprilie 1945) antifasciștii români și unguri, urmînd consemnul dat de comitetul internațional din lagăr, s-au adunat în baraca nr. 36 din „lagărul mare", în vederea primirii misiunii de luptă.

Antifasciștii români și unguri, sosiți la Buchenwald în toamna anului 1944, n-au mai fost cuprinși în formațiunile militare antifasciste ilegale din lagăr, deoarece acestea erau constituite încă în 1943 și consolidate în prima jumătate a anului 1944, iar lărgirea lor spre sfîrșitul anului 1944 nu mai era posibilă din cauza condițiilor de strictă conspirativitate și a numărului de arme relativ mic. După ce în zilele răscoalei formațiunile militare antifasciste ilegale au atacat și ocupat turnurile de pază, antifasciștii români și unguri au fost încadrați în operațiunea de „pieptănare" a pădurii din jurul lagărului, urmărind și capturînd numeroși SS-iști care căutau să fugă din zona Buchenwaldului.

După eliberarea lagărului, organizația de partid a dus o muncă asiduă pentru întoarcerea acasă a foștilor deținuți. Cea mai mare atenție s-a dat ocrotirii și salvării tinerilor, în special copiilor.

Autorul acestei cărți, Iosif Micu, arestat de autoritățile horthiste pentru activitatea revoluționară pe care a desfășurat-o prin părțile Sălajului în calitate de militant al Uniunii Tineretului Comunist, este unul din supraviețuitorii iadului de la Buchenwald. În cartea de față, Iosif Micu, pe atunci tînăr de douăzeci și trei de ani, istorisește evenimentele din lagărul nazist de la deportarea sa acolo, respectiv de la sfîrșitul anului 1944, și pînă la întoarcerea în țară — vara anului 1945. Autorul, foarte activ în cadrul unei celule a comuniștilor din lagăr, nu putea să aibă viziunea de ansamblu asupra activității ilegale antifasciste, complexe, proprie îndeobște militanților din conducerea superioară, membri ai Comitetului internațional din lagăr.

În amintirea lui au rămas totuși întipărite o serie de aspecte dintre cele mai interesante ale vieții, ale luptei de rezistență din Buchenwald, aspecte pe care el reușește să le redea, după 25 de ani, în mod convingător.

Atmosfera din lagăr este reconstituită cu mult realism, apar bine conturate viața și lupta de rezistență a deținuților antifasciști, solidaritatea frățească în această luptă, tăria de caracter și umanismul profund al comuniștilor, patriotismul și internaționalismul lor, în condițiile extrem de grele ale lagărelor naziste. Prin toate acestea, cartea constituie un autentic document uman, de o certă valoare.

Astăzi fostul lagăr Buchenwald este muzeu. Din inițiativa și grija guvernului R.D.G. s-a înălțat acolo, după cîțiva ani de la terminarea războiului, un grup monumental închinat comuniștilor și antifasciștilor care n-au încetat lupta lor curajoasă nici între sîrmele ghimpate ale lagărelor, tuturor victimelor nazismului, bărbați, femei, copii, tineri și bătrîni din zeci de țări ale Europei. Între monumentele de pe „Aleea națiunilor" care duce la imensul grup monumental, monumente ridicate în amintirea eroilor din 18 țări, se află și unul pe care scrie România, cinstind memoria fiilor patriei noastre care au fost uciși în lagărul de la Buchenwald în anii negri ai fascismului.

GHEORGHE ADORIAN

membru al Comitetului internațional Buchenwald-Dora (afiliat Federației internaționale a luptătorilor din Rezistență — F.I.R.), fost membru în Comitetul internațional al deținuților politici din Buchenwald

decembrie 1969

Pe drumul Golgotei

În vara anului 1944, de la închisoarea din Cluj, unde ne aflam de aproape un an, am fost duşi la una din cele mai mari închisori din Budapesta: Gyüjtőfogház. Peste cîteva zile aici au fost concentraţi, alături de deţinuţi comunişti şi antifascişti din Ungaria, numeroşi deţinuţi comunişti şi antifascişti din toate închisorile, inclusiv cele militare, proveniţi din nordul Transilvaniei, ocupat de trupele horthiste. Nu trebuia să ai multă fantezie ca să-ţi dai seama că se pregătea ceva monstruos. Perspectivele ni se păreau cu atît mai groaznice şi nedrepte, cu cît pe răbojul istoriei patriei noastre se înscrisese deja cu litere de aur 23 AUGUST 1944.

În închisoarea din Budapesta eram la curent cu evenimentele ce se petreceau în lume. Ştirile ne parveneau pe cele mai diferite canale (din păcate, cele organizate sosind mai totdeauna cu întîrziere). Corespondenţa tainică transmisă prin lovituri în pereţi, asemănătoare alfabetului Morse, funcţiona intens. După aflarea ştirii despre actul istoric de la 23 August, atmosfera în celule s-a schimbat. Se apropie eliberarea. Eliberarea!!... Ţara e liberă!! Armatele sovietice şi, alături de ele, armatele române înaintează vertiginos.

În celulă mă aflam cu un tovarăș din Baia Mare. În zilele acelea aviația anglo-americană și cea sovietică bombardau intens Budapesta, pozițiile armatelor hitleriste și horthiste, care opuneau o rezistență îndîrjită. În timpul alarmei, care dura ore întregi, stăteam agățat de grilajul ferestrei și scrutam cerul. Bombardiere uriașe își aruncau încărcătura sinistră. Părea că jos totul arde, că se transformă în ruine și cenușă. Mă înfiorau flăcările, vaietele, îmi imaginam oameni sfîrtecați de obuze.

Într-o seară, de bine ce ne-am culcat, am sărit ca arși — o schijă a atins zidul celulei. Prin gaură se vedea afară. După scurt timp, vacarmul a încetat. Discutam cu tovarășul de celulă. Ne dădeam seama de pericol și totuși ne făceam planuri de întoarcere acasă. Cum am fi dorit și noi să fim printre cei care participau cu arma în mînă la nimicirea fiarei fasciste ! „Știi — îmi spunea el —, tu ești de fapt încă un copil, n-ai avut timp să acumulezi prea multe amărăciuni și nedreptăți. Of ! ce aș dori să mă descarc puțin". Și a lovit cu atîta sete în zid, încît paznicul a deschis în cîteva secunde vizeta și a strigat : „Ați înebunit ? !"

Am continuat discuția. „Nu știu — i-am răspuns — dacă sentimentul durerii poate fi influențat de ani. Crede-mă că dacă mi-ai cunoaște viața n-ai spune că n-am motiv să urăsc cel puțin în aceeași măsură acest prezent blestemat. Dar lasă, poate vom apuca și noi vremuri mai bune, poate nu va trece mult timp și chiar o unitate românească ne va deschide ușa celulei".

Lucrurile însă nu s-au petrecut așa. Într-o după-amiază am devenit atenți la o zarvă neobișnuită ce răzbătea din interiorul închisorii. Se trîn-

teau uşile celulelor, se zbiera. Ciulind urechile, am început să deslușim cuvinte germane. Amîndoi am încercat sentimentul fricii. M-a îmbrățișat, probabil fiindu-i milă de tinerețea mea. Zgomotul cheilor se apropia tot mai mult. Apoi și ușa celulei noastre a fost deszăvorîtă. Un paznic horthist zbiera : „Repede, repede pentru adunare. Luați cu voi tot ce aveți în celulă".

Deci ni se rezervase varianta cea mai groaznică : am fost predați Gestapoului. Mînați cu zbierete, cu lovituri de cravașe și de bocanci, am fost încolonați la parter. Pentru ultima oară m-am uitat la celulele rînduite pe mai multe etaje și am încercat un sentiment de mîhnire că trebuie să părăsim acest loc de relativă și șubredă siguranță. A fost citită o listă nominală : Kohn Hillel, Mureșan Petre, Rațiu Ludovic, Legmann Iosif, Imbrea Mihai [1] și mulți alții. Vreo cincizeci-șaizeci de ardeleni, dintre care numeroși după o detențiune de mai mulți ani, care au cunoscut ororile regimului fascist. Totul s-a petrecut rapid și simplu.

Comanda a fost preluată de SS-iști. Ofițerii purtau pe mînecă însemnul SD *. M-am aplecat să-mi ridic gamela : un bocanc m-a lovit cu atîta putere, că am crezut că n-o să mai pot face nici o mișcare. Șchiopătînd, dar totuși fugind, m-am îndreptat spre dubă. Pur și simplu am fost ridicat în aer de îmbulzeala provocată de cravașe. În dubă am fost împins spre o despărțitură destinată unei singure persoane, dar în care se găsea deja bunul meu prieten

[1] În continuare, în carte se folosesc și numele sub care erau cunoscuți în grupul nostru.

* Toate cuvintele care au alăturat o steluță sînt explicate în notele de la sfîrșitul volumului.

şi tovarăş Sana şi lîngă el un necunoscut. Am fost ridicat peste umerii lor. Cînd s-a trîntit uşiţa peste noi, eram convins că în poziţia în care ne aflam nu puteam rezista mai mult de cîteva minute. Simţeam că ne sufocăm. Sudoarea curgea şiroaie. Unii au început să geamă. Drumul ni s-a părut extrem de lung. Deodată duba s-a oprit. Cu aceleaşi zbierete am fost scoşi şi goniţi spre un colţ al unui teren viran, la marginea unei păduri.

Era după-masă, tîrziu. Stăteam nemişcaţi în poziţie de drepţi, la distanţă de un metru unul de celălalt. Ofiţerul SS care comanda paza ne-a dat clar de înţeles că în cazul în care cineva se mişcă sau vorbeşte va fi împuşcat pe loc. Felul lui de a vorbi nu ne-a lăsat nici o îndoială că e în stare să se ţină de cuvînt. A trecut o jumătate, trei sferturi, apoi o oră şi apoi ore. Apropierea de pădure a unor şanţuri proaspăt săpate şi încremenirea ordonată nu puteau să vestească altceva decît sfîrşitul. Această muţenie forţată o dată cu trecerea minutelor amplifica tot mai mult convingerea că s-a sfîrşit, totul s-a sfîrşit. Bestiile aşteptau asfinţitul ca să ne lichideze.

Într-o maximă încordare, abia perceptibil, buzele pronunţau tovarăşului alăturat : dacă cumva scapi, nu uita să transmiţi să se ia legătura... Dar am simţit în spate un SS-ist şi am amuţit. După o clipă însă nu mi-a mai fost frică. Cu o durere adîncă mă gîndeam la mama, la toţi ai mei, la fata pe care o iubeam. Oare ce s-a întîmplat cu ei ? Le este hărăzită o soartă asemănătoare cu a mea ?... M-am revăzut copil sărac şi nedreptăţit, adolescent cu setea de a cunoaşte lumea şi cauzele nedreptăţilor sociale. M-am revăzut un răzvrătit împotriva „soar-

tei" și am conchis că este păcat, e foarte mare păcat că a trebuit să termin fără a-mi fi putut vedea realizate marile mele visuri. Mă pregăteam să sfîrșesc în această după-masă tîrzie, liniștit ca o mare după furtună. Era pentru prima oară cînd luam cunoștință de șantajul psihologic al hitleriștilor, cu care încercau să distrugă speranțele, dorința de viață și de ripostă. Între timp, auzeam voci, zgomote, strigăte, un fluierat de locomotivă. Sosise cineva și se vorbea în șoaptă. Deodată se auzi comanda : „Luați-vă bagajele". „Bagajul", care zăcea la piciorul meu, era format dintr-o cămașă, două izmene și un fular. Mă uitam la chipurile tovarășilor. Fețele lor erau supte, unii, deși dîrdîiau de frig, aveau frunțile pline de sudoare.

Am pornit spre gară, unde am fost urcați în vagoanele unui marfar. Noi, transilvănenii, ne-am grupat fără știrea copoilor în două vagoane. Am vrut să fim împreună. Am încercat să dormim, dar nimeni n-a putut închide ochii. În vagon, prin crăpături, pătrundea un curent rece pe care îl simțeam pînă în măduva oaselor. Ne-am apropiat să ne încălzim trupurile. Kohn Hillel, căruia noi îi spuneam Bătrînul, tremura de frig. Îl înconjuram cu căldura trupurilor noastre. Trenul gonea nebunește. Se pare că i se asigurase drum liber. Conținea o încărcătură „prețioasă".

În cursul nopții s-a iscat în vagon o discuție tainică. Am observat că cu eforturi se puteau ridica unele scînduri, pe unde ne puteam strecura unul cîte unul. Dar pînă la urmă această idee a fost abandonată. Nu eram pregătiți pentru o asemenea alternativă. O asemenea fugă ar fi însemnat

în acele împrejurări moarte sigură pentru cei care fugeau, dar și pentru cei care rămîneau.

Trenul gonea. Fără să ni se spună ceva, intuiam că sîntem în drum spre un lagăr de concentrare hitlerist. Mă uitam printr-o crăpătură a vagonului : St. Pölhten. Unde o fi acest St. Pölhten, încotro ne ducem ?

Primul „popas": Dachau

Lagărul de concentrare hitlerist Dachau a fost primul „popas" al grupului nostru în infernul hitlerist. Aici am cunoscut din primele clipe dureroasa semnificație pe care o căpătase cuvîntul „los"... Răsfoind un dicționar german, afli că „los" înseamnă hai, dă-i drumul. Dar la Dachau, ca și în alte lagăre de concentrare hitleriste, cuvîntul însemna dureri, chinuri, iar în multe, foarte multe cazuri — moarte.

Chiar de la coborîrea din tren, în vacarmul provocat de cei circa două mii de oameni veniți cu transportul nostru, cuvîntul „los" zbierat amenințător și urletele desperate ale cîinilor dresați anume pentru a ataca deținuții se distingea în mod deosebit. „Los"... „los"... și cîinele a și rupt o bucată de carne din tine. „Los"... „los"..., SS-iștii mînau oamenii ca pe niște animale hăituite; fugeam, dar peste o secundă, unul sau altul se poticnea și, neputîndu-se ridica, era omorît. „Los"... „los"... zbierau SS-iștii și ne goneau ca pe o turmă spre baia de la Dachau.

Am cunoscut din nou semnificația cuvîntului „los" cu prilejul „îmbăierii" noastre. Începutul acestui „ceremonial" era un chin groaznic, umilitor și degradant. Cu brice tocite am fost depilați, apoi cu o

pensulă de proporţii uriaşe, înmuiată într-un vas cu clor, am fost „pictaţi" peste tot. Operaţia ne provoca arsuri şi dureri cumplite. După un scurt timp, ajunşi sub duş, eram plini de răni. Totul decurgea într-un ritm infernal. Am fost scoşi imediat de sub duş, ne-am zvîntat, dar veşnicul „los"... „los" nu ne dădea răgaz ; apoi pe trupurile noastre semiude a trebuit să îmbrăcăm un fel de cămaşă şi o haină vărgată subţire.

Afară, temperatura era cu mult sub 0°, iar noi, cu corpul aburind încă, eram mînaţi în ger. „Los" — zbierau SS-iştii, şi ca într-un joc macabru se adunau în curte zeci şi sute de oameni aproape goi, la sfîrşitul acestei toamne tîrzii, care semăna mai mult a iarnă aspră.

Primul mort. Unul dintre deţinuţi a dispărut. Pierzîndu-şi minţile, a fugit spre prima uşă pe care a zărit-o şi a intrat. O brută l-a prins de mînă şi l-a scos din încăpere, tîrîndu-l pe pămînt. Dădea în el cu putere, îl lovea cu bocancii. Sîngele deţinutului curgea şiroaie pe nas, pe gură. Apoi el rămase înţepenit într-o veşnică amorţire.

Criminalul SS avea un aer de indiferenţă. Mă îngrozea seninătatea cu care săvîrşise crima. Îl urmăream în continuare. Zbiera ca un nebun „los"... „los"... Gonea şi hăituia oamenii. Cuvîntul „los" mi s-a întipărit atunci bine în minte şi am învăţat lecţia amară şi crudă a lagărelor hitleriste : „los" nu este un cuvînt nevinovat ; de multe ori soarta oamenilor ajunşi pe mîna călăului depindea de acest cuvînt.

Bătrînul (Prof. dr. Kohn Hillel), Petru (Mureşan Petru), Radu (Raţiu Ludovic) şi ceilalţi erau vineţi, cu cearcăne adînci sub ochi. Important era însă că

ne aflam cu toţii împreună. Bătrînul mi-a şoptit: „Spune oamenilor să facă mişcări, cît mai multe mişcări". „Cît mai multe mişcări" — circula din gură-n gură. „Cît mai multe mişcări"... Cîteva cuvinte, dar care au schimbat complet starea noastră sufletească. Însemna deci că trăim, că acţionăm împreună. Şi, cu toate suferinţele trupeşti şi sufleteşti, am regăsit credinţa că poţi şi trebuie să supravieţuieşti, că eşti dator să lupţi ca să existi, că trebuie să rămîi pe baricadă chiar şi în condiţiile inimaginabile ale lagărelor hitleriste.

Eram cîteva sute de deţinuţi mînaţi în direcţia „blocurilor" din lagăr. În urma noastră am lăsat cîteva cadavre ale unor oameni care n-au suportat aceste prime încercări. În grup, alături de deţinuţi comunişti şi antifascişti din partea de nord a Transilvaniei, se găseau şi comunişti, social-democraţi, oameni cu vederi progresiste şi chiar reprezentanţi de frunte ai burgheziei liberale din Ungaria, oameni cu care am fost deportaţi de la Budapesta.

Am început să mă gîndesc la viaţa care ne aştepta în acest lagăr. Însăşi condiţia primară, necesară supravieţuirii, era foarte şubredă. Eram îmbrăcaţi, dacă se poate numi îmbrăcăminte, în haine vărgate din doc subţire, în picioare cu saboţi sau pantofi cu tălpile de lemn; hrana şi comportamentul paznicilor, nimic nu prevestea condiţii de supravieţuire.

Iată-ne în faţa blocului * carantină. Am stat mult afară în faţa acestui bloc, pînă ce ne-au mînat din nou. După ce ne-au strigat numerele *, am intrat în încăpere. Baraca şi terenul din faţa ei erau înconjurate de un gard din sîrmă ghimpată. În interior camerele erau tixite cu paturi din lemn în

trei etaje. Ce bine, mă gîndeam. În sfîrşit o să putem să ne odihnim, să vorbim şi să stabilim împreună ce avem de făcut. Curînd însă au început să mi se spulbere iluziile unei odihne momentane. În încăperea în care intrasem se aflau vreo 40 de asemenea paturi. Noi eram deocamdată vreo 200, dar uşa se deschidea mereu, dînd drumul altor noi veniţi. Pe un loc de odihnă îngust pe care abia ar fi încăput unul, eram grămădiţi cîte trei. Dacă voiam să ne întindem, trebuia să stăm neapărat pe o parte, altfel riscam să ne prăvălim pe podea, unde se găseau încă încovoiaţi şi zgribuliţi alţi deţinuţi. Şi uşa mereu şi mereu se deschidea.

A fost o noapte groaznică. La un moment dat m-am retras într-un colţ, trăgîndu-mi sub mine picioarele ca să fac astfel loc Bătrînului, doar, doar va reuşi să doarmă ca să prindă ceva puteri.

Cumplită noapte! Se auzeau într-una oftaturi. Unul striga de durere, altul sughiţa cu totul nefiresc şi neomenesc, altul, în delir, îşi chema copiii. Erau zeci de expresii ale profundei dureri, rostite în zeci de feluri şi limbi diferite, care însă semănau ca picăturile de apă. Mă cutremuram, cînd am văzut în ce prăpastie l-a împins fascismul pe om.

N-am putut adormi. N-au putut dormi nici cei cărora am încercat să le fac loc. Eram trei într-un pat. Şoptind abia perceptibil, chiar şi la cea mai apropiată distanţă, am încercat să discutăm despre perspectivele de viitor şi, în ciuda suferinţelor fizice, eram optimişti, credeam în victoria totală asupra fascismului.

Cum discutam aşa, în plină noapte, am auzit deodată un răcnet groaznic — „los"... „los"; de data

aceasta zbiera Blockführerul SS. * În dimineața următoare am aflat ce poate însemna la Dachau să încerci a ieși noaptea din încăpere. Pe podeaua „camerei de baie" a blocului, un băiat ceh, care nu părea să aibă mai mult de 18 ani, zăcea cu craniul spart, cu ochii sticloși și întrebători. Se vorbea că adolescentul a încercat să iasă după apă și, din nenorocire, s-a pomenit față în față cu Blockführerul. A plătit cu viața pentru această îndrăzneală ! După apelul de dimineață, corpul său, pe al cărui braț nu s-a omis să se scrie cu creion chimic numărul, ardea în crematoriu. Stăteam cu capetele plecate. Nimeni nu a întrebat nimic. La apel, Blockführerul SS, distrat, i-a atins cu vîrful cizmei piciorul, apoi a păsit mai departe. Aici pentru o viață de om nu se dădea socoteală nimănui. Crimele se puteau comite după bunul plac.

Comandantul lagărului era poreclit de deținuți — Fiara, poreclă pe care am aflat-o și noi. Într-adevăr, cînd l-am privit la primul apel din Dachau, fără să-i știu porecla, figura lui mi-a amintit de o fiară. Avea în el ceva animalic. Nu se poate defini exact prin ce anume, dar simțeam că sufletește acest ins nu are nimic din ceea ce aparține noțiunii de om.

Am avut ocazia să-l cunoaștem chiar a doua zi. Cum spuneam, era o toamnă tîrzie, care semăna mai mult a iarnă aspră. Pentru SS, de la mic la mare, această vreme era deosebit de prielnică. Puteau astfel să-și satisfacă sadismul, să nimicească cu o moarte lentă, chinuitoare, cît mai mulți deținuți. Din primele zile trăite în lagărul hitlerist am învățat că, de fapt, așa-zisele apeluri erau o metodă rafinată de exterminare a deținuților în suferințe groaznice.

„Los... los... Alles antreten“ * — zbierau SS-iştii.

Apelul începuse după-amiază, dar pe înserat încă nu se terminase. Comandantul se uita la noi cu o căutătură sălbatică, se mişca nervos, mai dădea un ordin unui SS-ist, iar ne scruta, apoi dintr-o dată îl apuca rîsul. Ştiind că îi urmărim fiecare gest, îşi îndrepta privirile încet spre stînga în direcţia crematoriului, spre acea misterioasă şi înfricoşătoare perdea de fum brăzdată de flăcări gălbui-roşietice. Apoi iarăşi rîdea.

Cu noi, cei din carantină, asemenea apeluri, care păreau fără sfîrşit, se făceau de 2—3 ori pe zi. Ne încolonam pentru apel în momentele cele mai neaşteptate, dimineaţa, după-masă, noaptea, cînd abia ne chircisem unul în altul, pentru odihnă, trupurile obosite şi suferinde. Ore întregi, cîteodată aproape nopţi întregi stăteam afară, într-un ger năprasnic, să ne numere.

Instinctul doar ne-a făcut să găsim o armă de apărare împotriva îmbolnăvirii sau a morţii prin îngheţ. În cîteva zile am reuşit ca numărul celor rămaşi pe Appellplatz *, morţi sau prăbuşiţi în nesimţire, să fie tot mai redus.

Ca turmele de oi pe un timp geros ne înghesuiam unul în celălalt. Aşa cum aceste animale sînt într-o permanentă mişcare circulară pentru a se apăra de frig, tot aşa şi trupurile noastre, care erau gata-gata să-şi piardă căldura, se strîngeau unul în celălalt şi se încălzeau, se roteau. Împotriva acestui instinct de autoconservare nu mai folosea nici cea mai bestială intervenţie a zbirilor SS. Cercul era în permanentă mişcare, pentru ca fiecare să ajungă la mijloc, unde era cel mai apărat de frig şi de loviturile paznicilor SS. Însăşi mişcarea ne dădea căldură,

ne salva de îngheţ. După un asemenea apel, care părea fără sfîrşit, se auzeau iarăşi zbieretele „los"... „los"... Morţii erau puşi pe un fel de tărgi, iar deţinuţii care le cărau erau mînaţi în pas alergător spre crematoriu. Această parte a lagărului mirosea permanent a carne şi oase arse. Plutea în aer un miros dulceag, care ne provoca greaţă şi senzaţie de vomă, de parcă am fi fost bolnavi.

Unul dintre Stubendienşti * s-a aşezat într-o după-masă lîngă noi şi, cercetînd atent în jur, ne-a îndreptat privirile spre crematoriu. El ne-a dat primele sfaturi, care se rezumau cam la următoarele : chiar dacă eşti bolnav, să n-o spui niciodată, să eviţi pe cît posibil de a da ochii cu SS-istul, să-ţi îngrijeşti bucata de pîine şi încălţămintea ca lumina ochilor. Era un rus tînăr, cu ochii albaştri trişti. Am observat că atunci cînd ne împărţea mîncarea, lingura îi aluneca mai spre fundul cazanului, spre grosul fierturii.

S-a născut atunci printre noi o oarecare nelinişte. Dacă acest Stubendienst a băgat de seamă că sîntem un grup sudat, probabil şi alţii au observat, sau ar fi putut observa, ceea ce constituia un pericol. Bătrînul, mult experimentatul nostru tovarăş, conducătorul grupului, ne-a liniştit şi de data aceasta cu optimismul său robust : „Nu vă neliniştiţi — ne-a spus el. — S-a întîmplat ceea ce în mod firesc trebuie să se întîmple între comunişti şi antifascişti. În orice împrejurări ei se regăsesc. Acest lucru se întîmplă aproape instinctiv". De atunci Stubendienstul s-a bucurat de încrederea grupului nostru, şi iată că astfel s-a născut în blocul-carantină — înconjurat de un gard înalt de sîrmă ghimpată —, menit să ne izoleze cu totul de deţinuţii din blocurile lagărului

Dachau, legătura care, prin micile ei servicii, a însemnat pentru noi viață.

O dată am primit de la el 10 aspirine, altă dată, pe motiv că unul dintre noi a ajutat la căratul mîncării sau la curățenie în bloc, am primit în plus cîte o lingură de supă, o bucată de pîine sau chiar cîte o bucățică de margarină. Acest mic plus de alimente însemna mult, foarte mult pentru cei care erau gata să cadă pradă bolii sau foamei, îngrozitoarei foame.

Faptul în sine ne-a dat un simțămînt de siguranță ; concluzia era una și clară : cu tot mecanismul diabolic de represiune și exterminare în lagărele hitleriste, existau mijloace de întrajutorare, deci erau șanse și de a putea supraviețui. Viața ne-a învățat că în lagărele hitleriste trebuie făcut totul pentru conservarea fizică a cît mai multor deținuți, pentru a fi apți de luptă atunci cînd va sosi momentul. Cu aceste mici rații suplimentare, împreună cu ceea ce am reușit să economisim din rațiile noastre infime, am creat un fond de hrană pentru întrajutorare. În condiții total schimbate, foloseam o practică cunoscută în mișcarea revoluționară ilegală din patrie. Împărțirea acestui ajutor era stabilită în funcție de starea fizică a fiecăruia. Dacă unul dintre tovarășii noștri era foarte slăbit sau bolnav, aveam cu ce să-i venim în ajutor. Chiar dacă acest ajutor era de multe ori iluzoriu, el a creat celor în cauză o stare psihică mai bună, i-a ajutat să reziste mai bine încercărilor.

Viața în blocul-carantină își urma cursul. O viață plină de suferințe și încercări de multe ori supraomenești.

Este de neuitat faimoasa vizită medicală a bloculuicarantină de la Dachau. Era o zi geroasă. Am fost

scoşi cu toţii în curte, la apel. Apoi am fost mînaţi ca nişte vite cu cunoscutul „los"... „los"... şi duşi la o baracă sanitară, chipurile pentru vizita medicală. În baraca încălzită s-au născut şi iluzii. Unii dintre noi speram că totuşi există şi un dram de omenie. O fărîmă de grijă pentru viaţa noastră, căci, în fond... sîntem oameni. Dar din încăperea caldă unde am fost obligaţi să ne dezbrăcăm, aşa goi cum eram am fost mînaţi de doi soldaţi SS în curte ca să ajungem în cealaltă baracă, unde de fapt se făcea aşa-zisa vizită medicală.

S-a iscat un vacarm îngrozitor, unii se trăgeau înapoi, riscînd să primească lovituri puternice. SS-iştii şi unii deţinuţi cu funcţii zbierau, Häftlingii * se văitau. Trebuia să umblăm complet goi în curtea plină de zăpadă şi gheaţă. Tălpile îmi ardeau de parcă aş fi păşit pe jăratec. Cînd, în sfîrşit, străbătînd 50—60 de metri, am ajuns la cealaltă baracă, am încercat o altă senzaţie : o durere ascuţită în braţul stîng. Mi-am amintit cu cîtă cruzime mă lovise SS-istul ca să mă gonească în curte. În încăperea cealaltă am constatat că, de fapt, toată vizita medicală se mărginea la privirea fugitivă pe care ţi-o arunca un felcer, după care, făcînd un semn cu mîna că poţi pleca, declara că eşti apt pentru lagăr. Întorşi în încăperea blocului, discutam între noi. Unii dintre medicii din grupul nostru susţineau că în mod normal aşa ceva nu se poate suporta. Ne simţeam cu toţii ca după o boală grea, dar hotărîţi să nu ne lăsăm. Trei dintre ai noştri n-au putut totuşi rezista : Dochi, bunul nostru tovarăş, medic din Satu-Mare, care în închisorile horthiste ne îngrijise sănătatea cu atîta dăruire de sine, un alt tovarăş minunat, căruia dege-

tele i-au fost arse de călăii „echipelor speciale" de cercetare, şi încă un tovarăş. Aveau febră mare. Dochi aiura, vorbea cu mama sa, şi aceasta cu cîtă duioşie. Ceilalţi doi tăceau. Bătrînul a rezistat şi de data aceasta. Îl consultam. Ne frămîntam. Ce facem ? Să lăsăm să-i ducă la spital ?

Trebuia de luat o hotărîre de mare răspundere. Ce să facem ? De ascuns nu-i puteam ascunde. Numai dacă şi-ar reveni pînă la apelul de dimineaţă, ca să cîştigăm timp ! Dar măcar vor rezista ei pînă la apel în halul în care se găseau ? Mă îndoiam. Nu se poate descrie amărăciunea care ne cuprinse.

Dimineaţa, la apel, s-au raportat 10 bolnavi, între care cei trei tovarăşi. S-ar mai fi putut eventual evita trimiterea lor la Revier * cu ajutorul Stubendienstului. Dar toate încercările de a convinge bolnavii au fost zadarnice. Ei susţineau că în halul în care se aflau, într-o zi, două vor muri cu siguranţă, pe cînd acolo vor mai putea totuşi fi salvaţi. Pe Dochi l-am văzut după trei zile în uşa Revierului, cînd „defilam" spre Appellplatz. Stătea rezemat de uşă, zgribulit, înfăşurat într-o pătură. Parcă ne făcea semn de adio. Nu l-am mai revăzut niciodată. În schimb, de multe ori l-am visat şi mi-a răscolit amintirile în timpul peregrinărilor mele prin lagărele hitleriste.

Aşteptam să se întîmple ceva cu noi. Ne dădeam seama că trăim într-un provizorat. Încetul cu încetul, învăţînd legile lagărelor hitleriste, înţelegeam că nu ne putem aştepta la nimic bun. Schimbarea spre bine putea veni numai după înfrîngerea fascismului, înfrîngere de care nu ne îndoiam nici în cele mai critice momente ale existenţei noastre în lagăr. Aşteptam cu nelinişte ce se va întîmpla în continuare,

dar în acelaşi timp începeam să ne organizăm, să ne pregătim pentru lupta antifascistă în condiţiile lagărului.

În clipe de răgaz discutam pe ascuns cu Bătrînul. Care ar fi formele cele mai eficiente de luptă ? Ce vom putea face ? Cum vom putea acţiona deocamdată în aceste condiţii de izolare, iar mai tîrziu împreună cu alte eventuale grupe de rezistenţă ? Erau probleme care ne frămîntau foarte mult.

Într-o dimineaţă, cînd ne întorceam de la apel, am găsit în patul meu, sub pătură, un exemplar din oficiosul hitlerist „Völkischer Beobachter". Ne-am speriat, crezînd că este vorba de o provocare. În lagăr era interzisă orice lectură, chiar şi a oficiosului hitlerist. Nu m-am atins de ziar. L-am lăsat la locul său şi i-am raportat Bătrînului. Am aşteptat atent să văd ce se va întîmpla. Peste vreo două ore a intrat în încăpere Stubendienstul şi s-a uitat semnificativ la patul meu. Am înţeles. Pentru cîtva timp am uitat de suferinţe. Stăteam ghemuit într-un colţ obscur al patului — jos cineva veghea — şi citeam cu nesaţ comunicatele despre situaţia frontului. Ele mi-au întărit şi mai mult convingerea că victoria deplină asupra fascismului era aproape şi deci şi libertatea noastră. Existau deci şanse de a supravieţui. Prin simpla înşiruire a localităţilor în care se desfăşurau luptele, ziarul vestea insuccesele şi amploarea pierderilor hitleriste. Se vorbea despre „poziţiile de arici" ale armatelor hitleriste. Inima ne sălta de bucurie. Deci hitleriştii primeau lovituri peste lovituri. Tot mai multe trupe hitleriste erau încercuite, trupele aliate se apropiau de Germania.

Peste 2—3 ore, tot pe neobservate, ziarul a fost luat. În aceeaşi zi, membrii de partid din grupul

nostru au hotărît să desfăşurăm prima noastră activitate politică în lagăr. S-a luat decizia să-i informăm în primul rînd pe simpatizanţi şi chiar şi pe alţi cetăţeni din grup despre situaţia frontului, dar aceasta cu multă prudenţă.

Începînd din acea zi am primit deseori de la Stubendienst ziarul, dar mai ales comunicări orale despre situaţia frontului, fapt care a contribuit mult la menţinerea moralului nostru.

Într-o dimineaţă tot aşa de mohorîtă ca cele din zilele anterioare, cu cerul plumburiu, trist, cu aerul îmbîcsit de acelaşi miros de carne arsă şi de fum ieşit prin coşul sinistru al crematoriului, am fost scoşi din bloc cu ţipete de „los"... „los"... şi împinşi în grabă pe Appellplatz. SS-iştii erau şi mai cruzi ca altă dată. Ciinii care-i însoţeau lătrau şi urlau, gata să se năpustească asupra noastră. N-a trecut mult, şi doar la un semn, un cîine s-a aruncat asupra unui om şi s-a luptat cu el pînă ce i-a sfîrtecat beregata. Victima, un ceh, a murit în chinuri înfiorătoare. S-au auzit mai întîi răcnete sfîşietoare, un horcăit, apoi pentru o clipă s-a lăsat o linişte apăsătoare. Se spunea că SS-iştii i-au destinat această moarte îngrozitoare pentru că în timp ce era mînat spre Appellplatz i-a căzut de la brîu un soi de pumnal.

Aici, pe Appellplatz din Dachau, a trebuit să luăm o hotărîre de importanţă capitală pentru noi. Ni s-a comunicat din partea conducerii SS a lagărului că meseriaşii care vor să muncească vor fi repartizaţi în lagăre şi grupe de muncă speciale. Se punea un mare semn de întrebare. SS-iştilor nu le dădeam crezare, dar scoaterea noastră din lagărul-carantină era inevitabilă, doar de aceea îi şi spunea astfel. Am acceptat cu toţii raţionamentul Bătrînului:

„N-avem nici o legătură organizată, nu știm ce ne paște, ce soartă îi așteaptă pe cei care pleacă în grupele de muncă sau pe cei care rămîn în lagăr. Dar, împărțiți în două grupe, avem mai multe șanse de supraviețuire". Și a plecat chiar atunci, de pe Appellplatz, un mare grup dintre ai noștri, printre care se aflau cei de la Dej : Iosif, Adolf, Puștiul, unii de la Baia-Mare : Mihai, Feri, cît și alți tovarăși.

În seara aceea, în gara lagărului Dachau, un marfar aștepta să fie încărcat cu Häftlingi *. Cei care rămăsesem în lagăr am fost mînați la gară în pași alergători, pur și simplu hăituiți ca niște animale de către vînători. De jur împrejur, reflectoarele răspîndeau lumini puternice. SS-iștii, cu ciinii dresați, pîndeau orice mișcare greșită ca să se poată năpusti asupra deținuților. Și iar acel „los"... „los"... brutal și periculos. Eram goniți pe rampă. Cine întîrzia o secundă primea lovituri cu cravașa sau cu patul puștii, cine se poticnea și cădea — era pierdut. La un moment dat, Bătrînul, în marea învălmășeală, căzu. Un SS-ist era gata să asmută ciinele asupra sa, dar el sări iute în picioare. Se auzeau înjurături, urlete, țipete. Eram cu ochii în patru să nu ne pierdem unul de celălalt nici în această debandadă, și nu ne-am pierdut. De data aceasta, vagoanele păreau aproape goale. Exterminarea decurgea sistematic, „științific". Dacă pe timp de arșiță, într-un vagon de marfă se încărcau 80—90 de oameni, astfel ca să moară de căldură, acum, pe ger, în vagoane eram doar cîte 20—25 de persoane în haine vărgate subțiri, cu bocanci de lemn căptușiți cu hîrtie în loc de ciorapi.

Am reușit să ne strîngem aproape ca un pachet. Din nou drumul spre necunoscut părea fără sfîrșit. Stăteam ore întregi în picioare, într-un colț al vago-

nului, altfel riscam să înghețăm. Încercam să ne încălzim lipindu-ne trupurile unul de altul, dar prea era slabă căldura lor ca să poată cît de cît aduce o alinare gravelor noastre suferințe trupești. Și blestematul tren, pe care am fi vrut să-l vedem mereu gonind, se oprea și iar se oprea, parcă voia dinadins să ne lungească torturile. Nu știam că fiecare oprire însemna scoaterea sau adăugirea altora la acest transport sinistru.

În timpul acestui drum, vagonul nostru era păzit de doi SS-iști. Unul era bătrîn, să fi avut vreo 50 de ani, căruia celălalt îi spunea Kurt. Stăteau cu noi în vagon, înfășurați în șube groase. Ambii erau înarmați cu cîte un pistol automat, gata să tragă în orice moment. Mi s-a părut, cum îl fixam și îi cercetam fața, că cel bătrîn ar avea totuși ceva omenesc în el. Uneori, cînd celălalt nu se uita la el, chiar ne zîmbea. Cînd, într-o gară, vagonul nostru s-a oprit în fața unei cișmele, a admis unora să coboare ca să ia apă. SS-istul de lîngă el sforăia. Dormeau cu schimbul. Am încercat atunci să intrăm în vorbă cu el, întrebîndu-l încotro mergem, ce soartă vom avea acolo. S-a uitat la noi absent, fără să ne răspundă. Am insistat, doar-doar vom afla ceva. Zîmbea. Aceasta ne-a făcut și mai mult să credem că nu este lipsit total de simțăminte omenești. Poate că această iluzie se datora și faptului că el nu purta uniforma neagră SS cu însemnul de cap de mort pe guler și chipiu, ci o uniformă kaki, care nu ne părea atît de respingătoare.

A doua sau a treia zi, la prînz, trenul s-a oprit din nou. S-au deschis ușile. Am primit o supă chioară, o bucată de pîine și ceva apă. Folosind prilejul că și paznicii SS coboriseră, un Häftling a sărit

din vagonul vecin să ridice o cutie goală de conserve în care să-şi ia o rezervă de apă pentru drum. Deţinutul n-a făcut nici trei paşi şi Kurt al nostru, cu un zîmbet pe buze, a tras o rafală. Deţinutul a căzut cu mîinile întinse fără să mai facă vreo mişcare, strîngînd în mînă cutia din tablă, parcă blestemînd. După comiterea crimei, Kurt s-a urcat în tren, s-a aşezat tacticos pe scăunelul său şi, uitîndu-se la noi, a continuat să zîmbească...

Am călătorit în acest vagon al groazei trei sau patru zile. În ultima zi n-a mai mîncat nimeni nici acea nenorocită bucată de pîine. Nu mai aveam culoare de oameni vii. Ochii ne intraseră cu totul în orbite şi figurile deveniseră cadaverice. Eram convins că a sosit sfîrşitul. Încă o zi, două şi totul se va termina în acest vagon de marfă.

Făceam un mic bilanţ al vieţii mele. De cîte ori n-am făcut bilanţul în aceşti ani de detenţiune fascistă ! Sincer vorbind, acum aşteptam să se sfîrşească odată şi cît mai repede, spre a nu îndura batjocura, umilinţa, care dureau mult mai mult decît cumplitele suferinţe trupeşti.

Şi, într-o noapte, cînd trenul s-a oprit, am auzit un vacarm caracteristic gărilor lagărelor. Ne-am înfiorat cînd am auzit zbierînd : Buchenwald... N-am avut timp să mai gîndesc, apoi iarăşi acel urlet „los“... „los“... şi, într-o coloană compactă, în paşi alergători, am trecut faimoasa poartă cu inscripţia „Jedem das Seine“ *. Am devenit deţinutul lagărului Buchenwald. Deţinutul nr. 101 288.

În Zeltlager ★

Un bătrîn polonez povestea, iar grupul nostru asculta trist... Citeodată firul povestirii se rupea. Urma o tăcere dureroasă.

„După ce hitleriştii au năvălit în Polonia — ne spunea el — au luat cu ei mii, zeci şi sute de mii de prizonieri, militari şi civili, purtîndu-i pe drumurile Germaniei hitleriste pentru a-i nimici.

Era în 1939. De-a lungul şoselei care duce spre Buchenwald, o coloană de deţinuţi polonezi era mînată de către SS-işti cu strigăte şi lovituri. Erau oameni care nu dormiseră zile şi nopţi de-a rîndul. Arătări omeneşti. Feţe pămîntii, slăbite. Picioare bandajate, degete crispate, mîini legate de umăr cu cîte o cîrpă murdară. Coloana se tîra. Din timp în timp, cîte o făptură zdrenţuită rămînea tot în urmă. Mai făcea un pas. Se înclina. Mai încerca o ultimă sforţare. Dar trupul se încovoia, prăbuşindu-se. Cu o lovitură de picior un SS-ist venit din urmă împingea corpul neînsufleţit spre şanţul şoselei... Un alt deţinut din coloană îşi încetinea paşii, mai tîra şi el picioarele cîţiva metri, apoi, simţind că puterile îl părăsesc, se aşeza pe marginea şoselei ca să se odihnească. Urma o detunătură. Împuşcat

în cap de un SS-ist, deținutul mai schița o ultimă mișcare. Bărbia îi cădea apoi în piept, brațele i se alungeau pe lîngă corp. Rămînea singur să se odihnească pentru totdeauna...

Astfel ajunse coloana noastră la Buchenwald — își continua povestirea bătrînul polonez. — O coloană de trudiți, care se clătinau. Începu o ploaie de lovituri. Intrară în funcțiune bastoanele și paturile puștilor. Zdrobiți în bătăi, nedormiți, lihniți de foame, oamenii făceau sforțări supraomenești ca să se mai țină pe picioare.

Pe pămîntul rece, noroios, erau înghesuiți în fiecare cort sute de deținuți. În corturile acestea și-au dus viața timp de o lună, două, trei și acei prizonieri polonezi... Mereu flămînzi. Întotdeauna lipsiți de aer și lumină. Veșnic bolnavi de dizenterie. În unele nopți se stingeau cîte zece-cincisprezece într-un singur «Zelt». În altele mai mulți. Se prăpădeau fără strigăte, anonimi".

...Ascultam istorisirile bătrînului polonez, cu care mă împrietenisem din prima seară a sosirii noastre la Buchenwald, și mă înfioram.

Istoria consemnează că Zeltlager-ul, acea diabolică invenție pentru exterminarea în cel mai scurt timp a deținuților — așa cum povestea și bătrînul polonez —, a luat ființă în 1939, după invazia trupelor Germaniei hitleriste în Polonia. În perioada aceea, sus la Appellplatz au fost ridicate corturi uriașe. Înghesuiți acolo, trăind fără cele mai elementare condiții de igienă, alimentați mizerabil, sute și chiar mii de deținuți politici și prizonieri de război s-au stins văzînd cu ochii. Despre amploarea genocidului grăiesc amănunte care au putut fi ulterior cunoscute. Bunăoară, în cîteva luni, dintr-un lot de

3 000 de prizonieri aflați în Zeltlager, nu a rămas nici unul în viață. Așa arăta Zeltlagerul în 1939.

În 1944 Zeltlagerul era plasat într-un alt loc, dincolo de lagărul mic și arăta chiar mai rău decît în 1939, după descrierea deținuților vechi.

Mi-am aruncat întîi privirile, bineînțeles atît cît era posibil, prin încăpere. Cortul era lung de vreo 50 m și lat de vreo 30 m. La mijloc era susținut de stîlpi groși de lemn. Pe jos noroi. Un noroi vîscos, îngroșat cu vremea de resturi vegetale și de gunoaiele aduse de afară pe tălpile deținuților.

Încercam să găsesc măcar o bucată de loc zbicit. Dar mi-era imposibil. Bătrînul, bunul nostru tovarăș, proptit cu umărul de mine, privea și el noroiul din cort cu aceeași dezolare. Așadar aici trebuie să dormim, să ne hrănim, să trăim cine știe cîtă vreme!

Ne uitam la chipurile oamenilor care vieţuiau de mai multă vreme în acest loc. Ne îngrozeam. Aici oamenii se stingeau în noroi. Nu aveau nici măcar posibilitatea ca să-și dea sufletul pe un loc uscat.

Se întindeau pe jos în noroi fără să mai ezite. Își sprijineau capul pe cîte ceva și se acopereau cu pătura. Alții așteptau în picioare, neavînd loc, pînă ce vreunul din cei culcați, nemaisuportînd răceala noroiului, se ridica. Atunci, pe locul părăsit, se aruncau cîte doi-trei inși. Cel care rămînea se întindea pe noroi, își punea pe el pătura, nădăjduind că va putea aţipi.

Prin deschizătura cortului intra sau ieșea mereu cîte cineva. Aerul rece de afară pătrundea spre noi ca un cuțit uriaș. Unii nu mai puteau răbda. Zeama scîrboasă pe care o primeau drept hrană le provoca dizenterie. La fiecare sfert de ceas se duceau afară.

Se întorceau cu feţele livide, se aşezau iarăşi în noroi sau aşteptau tremurînd în picioare.

Cîţi puteau să fie oare aici ? Împreună cu Petru şi Radu ne-am apucat să-i numărăm. Cu aproximaţie, erau peste 300.

Grupul nostru era retras într-un colţ şi aşteptam. Nimeni nu ştia ceva precis. Singurul lucru pe care-l puteam face era să cercetăm situaţia vorbind cu vechii „locatari".

Desluşeam în privirile cîtorva mai apropiaţi de noi un sentiment de milă. Da, ne priveau cu milă, pentru că ştiau prin ce aveam să mai trecem.

Dar oare se putea trăi un timp cît de scurt în asemenea condiţii ? În drumul de la gară spre lagăr aflasem de la un deţinut că aici nu existau camere de gazare, ca, de exemplu, în lagărul de la Birkenau. În inimă ni se cuibărise o oarecare linişte. Aşadar, moartea nu ne pîndea direct, în fiecare moment, ca în lagărele „specializate" [1]. Dar oare aici, în Zeltlager, fiinţele omeneşti nu erau supuse unei morţi mai îngrozitoare decît prin gazare ? Stăteam cu toţii în picioare. Ne desfăcusem păturile primite, le pusesem pe umeri ca pe nişte pelerine şi aşteptam. De jos, din noroi, ne pătrundea frigul, care urca spre pintece, spre piept. O vreme am vorbit pe şoptite, apoi am tăcut. Nici unul nu mai îndrăznea să se uite în ochii celuilalt. Ce se va întîmpla oare cu noi ?...

Pe Ettersberg era un ger de cel puţin minus 20°. În cort însă, noroiul nu îngheţase. De altfel nici n-ar fi fost posibil să îngheţe. Era un du-te-vino continuu. Aproape în fiecare minut, din diferite laturi ale cortului, făpturi ce aduceau greu a oameni, se ridicau

[1] Birkenau, Treblinca ş.a. : lagăre hitleriste special amenajate pentru exterminarea în masă a deţinuţilor.

în grabă, fugind spre ieşire. Alţii, veniţi de afară, le luau locul. Noroiul era frămîntat în picioare ca o pastă şi purtat de colo-colo.

Pe măsură ce înaintam în noapte, gerul ne pătrundea tot mai mult. Strînşi unul în altul, căutam să ne încălzim corpurile.

Carol (Raucher Carol) se apucă să numere, pentru a-şi da seama de trecerea timpului. Ascultam murmurul lui sacadat. După fiecare 60 de minute ne schimbam locurile ca să ne mai dezmorţim, dar rămîneam totuşi cu corpurile lipite unul de altul.

Încercam să-mi închipui ce va fi a doua zi, dar nu reuşeam. Zăceam de mai multe ore într-o stare de completă apatie. Dacă cineva ar fi vorbit, dacă ar fi spus măcar ceva ! Dar nimeni nu rostea o vorbă. Se auzeau numai sforăiturile stranii, întretăiate de gemetele celor care reuşiseră totuşi să adoarmă. Deslușeam șuierăturile bolnavilor şi scîncetul lor.

Deodată am tresărit. Bătrînul îmi spunea ceva. Pentru că nu înţelegeam, l-am rugat să vorbească mai deslușit. Ceilalţi tresăriră ca şi mine şi ascultau :

— Şi totuşi va trebui să facem ceva ca să rezistăm — spuse el. — Mîine dimineaţă va trebui să ne găsim un locşor pe care să-l curăţăm. Să căutăm bucăţi de scîndură să le punem pe jos...

— Bine, dar e cu neputinţă... — făcu Radu, lăsînd să se înţeleagă că e aproape o nebunie să-şi închipuie cineva că ar fi posibil să poţi trăi în asemenea condiţii.

— Înţeleg — clătină din cap Bătrînul. — Nu ne vine nici unuia să credem că deocamdată se poate trăi şi aici. Totuşi noi trebuie să facem totul ca să putem rezista. Pentru asta să ne organizăm şi mai bine. Iată cum mă gîndesc eu că ar trebui făcut.

Ne uitam mirați unul la altul, cu cît calm vorbea. Cum găsea cuvintele în asemenea împrejurări, nădăjduind într-o organizare a locuitului, într-o acomodare a vieții la asemenea condiții. În cadrul discuției noastre, fiecare își spunea părerea, venea cu o sugestie.

Vorbeam în șoapte, atît de încet, încît numai urechile noastre, obișnuite de multă vreme cu astfel de discuții, le puteau desluși. Nimeni din apropiere, oricîtă sforțare ar fi făcut, n-ar fi putut să priceapă ce punem la cale.

Concluzia la care am ajuns cu toții a fost aceeași. Trebuia să reușim să trăim, iar pentru asta era urgentă nevoie să adunăm ceva scînduri. În treaba aceasta era necesar să-i antrenăm și pe alții. Trebuia să încercăm să-i mobilizăm pe cît mai mulți. În orice caz, noroiul trebuia înlăturat. Trebuia să căutăm să punem capăt dizenteriei, trebuia să ne obișnuim cu sfecla furajeră, cu rația de pîine de 100 gr....

Dar cum să procedăm pentru a-i salva pe cei bolnavi, pe cei care mureau în primul rînd de foame ?...

— Va trebui să organizăm și aici ajutorarea lor — a fost de părere Bătrînul. — Din bucățica de pîine a fiecăruia vom pune deoparte cîte puțin. În felul acesta vom crea o rezervă cu care să putem ajuta în primul rînd pe cei foarte slăbiți, care sînt sau vor fi într-o situație mai gravă. Să creăm în Zelt o puternică opinie de solidaritate tovărășească...

— Nimeni să nu se culce direct pe pămînt, în noroi — susținea Petru, Radu, Carol și ceilalți medici din grup. — În nici un caz să n-o facem. Asta ar însemna pieire sigură. Oricît de sleiți, oricît de bolnavi am fi, direct pe pămînt nu trebuie să ne culcăm.

Trecuseră mai multe ceasuri şi afară gerul nu scădea de loc. Stăteam rezemaţi de un stîlp al cortului şi încă discutam.

— Cîţiva să încerce să aţipească aşa, în picioare, cu spatele rezemat de stîlp — vorbi Bătrînul. — Noi, ceilalţi, îi vom veghea să nu cadă. Vom sta în jurul lor pentru a le da puţină căldură. Îi vom deştepta peste un ceas-două şi vor trece alţii la rînd...

Dimineaţa, către orele cinci, s-a apropiat de noi polonezul cu care făcusem cunoştinţă seara, la sosire, şi care ne înfăţişase viaţa din Zeltlager.

— Acum urmează apelul — ne-a spus el.

— Aşa de dimineaţă ? Ne-am mirat cu toţii.

— Cui îi pasă dacă oamenii au aţipit sau nu ! — a răspuns el dînd din umeri.

SS-iştii începuseră să zbiere şi să lovească. Din toate părţile se auzeau gemete. Unii nu se mai puteau ridica din noroi. Cîte unul ţipa ascuţit, lugubru. Loviturile curgeau. Mulţi abia reuşeau să se ridice în picioare pentru a porni la apel împreună cu noi ; aveau chipurile pămîntii.

Văzusem şi la Dachau oameni sleiţi de puteri. Dar aici, la Buchenwald, ei păreau nişte umbre care se mişcau încet, de colo-colo. În privirile unora se citea groaza. Alţii însă priveau către ieşire cu totul absenţi la ceea ce se petrecea în jurul lor. Mişcările le erau mecanice. Nu aveai nevoie să te străduieşti prea mult pentru a-ţi da seama că acestea erau într-adevăr ultimele lor eforturi, că peste puţin timp se vor sfîrşi. Puţinii deţinuţi mai în puteri, care rezistaseră frigului de peste noapte şi lipsei de somn, încercau să-i ridice de jos pe cei care nu se mai puteau urni.

Cîțiva ne-am oprit lîngă un tînăr care rămăsese pironit în noroi. Un tovarăș de-al lui îl apucase de umeri și încerca să-l ridice cu toate puterile de care dispunea. Dar cel de jos privea liniștit, cu niște ochi mirați, învăluiți în tristețe. Alături de el, alți doi tineri deținuți zăceau cu ochii sticloși ațintiți spre tavanul cortului...

Dar hitleriștii n-aveau timp de pierdut, erau nerăbdători să facă zilnic bilanțul victimelor. Pe cei care mureau peste noapte, deținuții îi apucau de picioare și îi aduceau afară. Mîinile cadavrelor se zbăteau de parcă ar fi înviat deodată. Corpurile neînsuflețite erau trase la marginea careului de apel și începea numărătoarea. Astfel era mai ușor pentru SS-iști să facă apelul. Totul era ca numărul total să corespundă celui din scripte.

Într-o dimineață, la apel, privirile mi se opriră asupra unui SS-ist roșu la față, bine hrănit, cu un nas nefiresc de mare și cu niște mîini ca lopețile. Vorbea răgușit. L-am auzit spunîndu-i altuia :

— Să știi că merge bine ! Azi noapte au murit numai în cortul ăsta 22...

De la locul unde ne aflam la apel se vedeau clădirile lagărului cel mare. Acolo fumegau coșuri. Existau și ferestre prin care pătrundea lumina de afară. Dar îndeosebi ne atrăgea atenția fumul ce ieșea din coșuri. Poate că acolo se făcea foc. Neîndoielnic că și acolo curgeau loviturile. Și acolo hrana era tot zeamă de sfeclă furajeră. Dar poate că era totuși cald. Poate era posibil să te întinzi pe un pat de scîndură. Poate...

Pe Appellplatz minutele se scurgeau îngrozitor de greu. Gerul ne pătrundea pînă la os. Pentru a nu îngheța, ne înghesuiam unul într-altul, așa cum ne

obişnuisem deja pe drumul calvarului nostru. Băteam din picioare încetişor cu ghetele noastre de lemn, fără nici o obială, fără nici un ciorap. Căutam, aşa cum ne obişnuisem încă la Dachau, să ne încălzim unii pe alţii, cît de puţin, cu propria căldură a corpurilor noastre.

Uneori ne lipeam spatele unuia de spatele celuilalt. Era şi aceasta o sursă de căldură. Stam aşa cîteva secunde, apoi încercam iarăşi să ţopăim uşor, săltîndu-ne cînd pe călcîie, cînd pe vîrfurile picioarelor. Firește, toate acestea în momentele de „repaos" ale apelului !

Şi ceasurile treceau încet, atît de încet, încît aveam impresia că prin faţa ochilor se desfăşoară un film ruiat cu încetinitorul. Numărătoarea se făcea migălos, fără nici o grabă, cu intenţia vădită ca oamenii să îngheţe şi să se prăbuşească acolo. Unii rosteau fragmente pe care şi le aminteau din cărţi. Încercam cu toţii să uităm de cele din jur.

Cînd s-au făcut orele 9 şi, în sfîrşit, apelul s-a terminat, din masa deţinuţilor au fost scoase alte unsprezece cadavre.

La întoarcerea în cort începurăm să socotim, luînd numai cazurile petrecute de seara pînă dimineaţa, şi ajunserăm la concluzia că în vreo două săptămîni era foarte posibil ca toţi cei care mai vieţuiam acum în Zeltlager să fim transformaţi în corpuri împietrite, iar apoi, la crematoriu, în cenuşă...

În curte, la ieşirea din cort, spre stînga, se afla unul din aşa-zisele closete. Aici aşteptau la rînd zeci şi zeci de deţinuţi. Feţele lor erau verzui. În afara celor care îşi sfîrşeau zilele în cursul nopţii în noroiul Zelturilor şi a celor care mureau la orele de

apel, foarte mulți, poate chiar mai mulți decît primii, se stingeau aici, în încăperile latrinelor. Dizenteria cronică provocată de zeama de sfeclă furajeră le subția în așa hal intestinele, încît oamenii mureau pe capete. Îi vedeai pe cei din față ajutîndu-l pe acela care urma să intre în latrină să scoată mai întîi afară pe cel care murise, cu pantalonii lăsați pe vine...

Totul era calculat. Nu e nevoie nici de gloanțe, nici de camere de gazare, mă gîndeam.

Totuși, pentru a putea rezista, ne-am înțeles ca noaptea să ne culcăm pe rînd. Dormeam cîte trei ore, apoi eram deșteptați și treceau alții la rînd, să-și facă mica porție de somn.

Erau nopți chinuitoare. Flămînzi, sleiți de puteri, cădeam într-un somn adînc, ca și cum ne-am fi prăbușit de la o înălțime mare și ne-am fi cufundat într-o apă neagră ce ne înghițea dintr-o dată și nu mai știam de nimeni și nimic. Deșteptările din somn de către cei cărora le venea rîndul să doarmă pe bucata de pătură erau dramatice. Te ridicai într-o rînă, te frecai la ochi, te prăbușeai din nou, trăgînd peste tine cealaltă bucată de pătură, rămasă ca înveliș. Pînă la urmă trebuia să te ridici să faci loc altuia.

Ora mesei era așteptată cu nervozitate. Eram hămesiți. Împărțirea mîncării pentru deținuții noi veniți semăna cu o adevărată bătălie. Nici un fel de ordine, nici un fel de disciplină. La sosirea găleților cu zeama de sfeclă aburindă, din cauza foamei, oamenii se aruncau unii asupra altora. Tînărul nu mai ținea seama de bătrîn, bătrînul de tînăr.

Curios însă, nimeni nu intervenea cu lovituri și injurături, ca să curme vacarmul, încăierarea dintre

oameni. Aci nu se practicau ploaia de pumni, răcnete, loviturile cu bastoanele ca în alte lagăre.

Häftlingul cu funcţie care împărţea mîncarea se ruga de oameni. Le cerea să facă ordine, le explica destul de calm că în loc să împartă hrana mai mult o împrăştie.

Am asistat într-o zi la următoarea scenă : Stubendienstul făcuse rost de o lădiţă, se suise pe ea şi striga din toate puterile :

— Dacă nu vă aşezaţi în rînd, nu mai împart mîncarea. Fiţi înţelegători. Doar nu sîntem în balamuc.

Dar nu terminase bine vorba şi în uşa cortului apăru un SS-ist. Şi-a desfăcut centura şi a început să lovească în stînga şi în dreapta, pînă a ajuns, croindu-şi astfel o cărare îngustă, la Häftlingul cu funcţie. Aici, un deţinut — probabil groaznic de înfometat — continua să strige şi să-şi întindă gamela de tablă. SS-istul s-a oprit în faţa lui şi a început să-l lovească cu centura în cap. O dată, de două ori, de trei ori... La a şasea lovitură, deţinutul zăcea la pămînt în şiroaie de sînge. Atunci, cu tocurile cizmelor, bestia a început să-i strivească capul, pînă ce acesta n-a mai dat nici un semn de viaţă.

În cort se lăsase o linişte de mormînt. Încremenisem. Stam în poziţie de drepţi, nemişcaţi, dar în fiecare dintre noi se aprinsese mai tare flacăra urii, care, dacă ar fi fost posibil, l-ar fi lichidat într-o secundă pe SS-ist. Acesta s-a mai uitat în jur cîteva minute, apoi s-a apropiat de Stubendienst. A rînjit, l-a lovit de cîteva ori peste faţă cu centura şi a început să zbiere :

— Ori faci ordine, ori la... „Scheisserei" *. Aceasta însemna că dacă mai continuă vacarmul şi bătăli

pentru mîncare, deținutului respectiv i se va lua funcția și rația suplimentară.

— În fond, care e avantajul deținutului cu funcție? — l-am întrebat pe prietenul nostru polonez.

— Lui i se dă un castron de supă în plus, dar, avînd o „funcție" aici, el poate face mult, foarte mult pentru tovarășii săi de suferință. Era o destăinuire de mare importanță.

— Dar văd că își primejduiește viața ! Constatarea suna și ca o întrebare.

— Își primejduiește viața sperînd totuși să se salveze pe el și pe alții. Bucata aceea de pîine și supa la care are dreptul ca supliment îl poate ține în viață, iar uneori poate salva viața altora.

A treia noastră zi de detențiune în lagărul din Buchenwald a început prost pentru noi. Încă de cu noapte Bătrînul s-a simțit rău. Avea amețeli, ochii îi lăcrimau, se plîngea de o durere surdă în șale și în pîntec. Ne-am dat seama că nu era vorba de epuizarea fizică în care ne zbăteam cu toții, ci de o boală gravă. Fruntea Bătrînului ardea, obrajii parcă-i căzuseră, mîinile îi tremurau. Am reușit să curățim o bucată de loc dintr-un colț, peste care am întins o pătură mare. Am făcut cu el o excepție. L-am acoperit cu două pături și l-am lăsat să doarmă. Bătrînul avea atunci 56 de ani. Într-un rînd, cînd la căpătîiul Bătrînului rămăsesem de veghe Carol și cu mine, am început să vorbim încet despre el. Fusese ani mulți prin închisori. Izbutise să-și păstreze pînă acum o brumă de sănătate. Dar poate că au ajuns suferințele. Îl priveam dormind, fața îi era albă ca varul. Sub ochi i se formaseră două

pungi negre. Respira greu. Dacă cumva moare chiar în timpul somnului ? Erau atît de mulţi în Zelt-uri care se stingeau pe neştiute, fără nici un vaiet, fără nici un suspin. Frigul de afară pătrundea parcă mai stăruitor. I-am luat mîna şi i-am cercetat îndelung pulsul. Bătea rapid. Fără îndoială, de data aceasta nu mai era vorba de o boală oarecare. Apoi m-am culcat. Nu ştiu dacă am aţipit sau m-am zvîrcolit numai. Gîndul că unul dintre ai noştri — şi încă unul dintre cei mai apropiaţi mie, unul dintre cei mai buni, de la care învăţasem multe lucruri înţelepte în mizerabila viaţă de deţinut — este în primejdie nu-mi dădea pace o clipă.

Ameţit de nesomn, mi-am reluat, aşa cum era stabilit, serviciul de gardă. M-am apropiat atunci de bătrînul polonez, care şi el se foia de colo-colo pentru a nu îngheţa în noroiul rece, şi i-am povestit necazul. Polonezul a venit lîngă bolnav, l-a cercetat, a dat din cap cu mîhnire şi a murmurat doar atît :

— Într-adevăr !... Într-adevăr !...

Zorii tulburi ai dimineţii ne-au găsit în această stare de nelinişte. Aproape nimeni din grupul nostru n-avea chef de mîncare. Stăteam în jurul Bătrînului, care cu buzele arse, acoperit cu cele două pături, gemea încetişor.

Deodată a intrat pe uşă un deţinut politic cu funcţie, german, cu număr mic, de vreo 45 de ani. L-am văzut bine cum se uita în dreapta şi în stînga, în timp ce înainta în cort. În sfîrşit, cînd a zărit grupul nostru s-a oprit. S-a mai uitat încă o dată cu băgare de seamă. Şi, după ce a privit insistent numărul de pe haina vărgată de doc a Bătrînului, ne-a făcut un semn să-l ridicăm. La rîndul nostru,

ne-am privit cîteva clipe înfricoşaţi, apoi doctorul Radu l-a întrebat :

— Cine sînteţi ? Unde ?...

— Nu trebuie să întrebaţi. Dar n-aveţi nici o grijă.

Ne-am sfătuit repede. Ce să facem ? Drept să spun mă încerca o bănuială. Ştiam că în lagăr de cele mai multe ori invitaţia de a scoate pe cineva afară dintr-un grup nu însemna de loc ceva bun. Doar n-a fost un singur caz, ci sute şi mii cînd cei plecaţi nu s-au mai întors. E adevărat, cel care voia să-l ducă pe Bătrîn purta pe piept triunghiul deţinuţilor politici.

L-am întrebat din nou :

— Dar unde ? Ce voiţi cu el ?...

Noul venit s-a uitat cu foarte mare precauţie în juru-i. Cînd şi-a dat seama că nimeni nu-l observă, a plecat privirile către Bătrîn şi l-a îndemnat să se ridice. Nouă ne-a făcut un semn discret cu degetul în dreptul buzelor. Am înţeles : tăcere desăvîrşită.

Hotărît lucru, trebuia să facem ceva.

— Dacă-l lăsăm aici, Bătrînul n-apucă ziua de mîine — a spus Petru. — Mi se pare un om cinstit tovarăşul... Să lăsăm să-l ducă. De aceeaşi părere am fost cu toţii.

L-am ridicat deci pe Bătrîn. Sprijinindu-l, l-am însoţit pînă la uşa Zeltului. De acolo, deţinutul cu funcţie l-a luat de braţ, iar nouă ne-a făcut semn să ne întoarcem.

E greu de redat în cuvinte clipele de încordare care au urmat. Pluteam între nelinişte şi nădejde. Ne agăţam ca înecatul de o crenguţă, în speranţa că totuşi Bătrînului nu i se va întîmpla nimic rău. Nimeni nu ştia ce putea să se întîmple.

Dar iată că peste aproximativ o jumătate de ceas, detinutul german cu triunghiul roşu pe piept şi-a făcut din nou apariţia în Zelt. Se prefăcea că este în căutarea cuiva prin alte unghere decît în al nostru. Dar pînă la urmă a ajuns la noi. Mi-a făcut semn să mă apropii. Mi-a şoptit :

— Tovarăşul vostru se află acum într-un loc sigur. Nu-i duceţi grija. I-am făcut rost de medicamente. Dacă se va simţi mai bine, mîine îl trimit înapoi. Dacă nu, vă înştiinţez cum se simte prin deţinutul polonez.

Le-am comunicat tovarăşilor mei cele aflate. O mare bucurie i-a cuprins pe toţi. Nu era numai bucuria că Bătrînul avea astfel şanse să se însănătoşească. Ştiam acum că cineva din lagăr se interesa de noi, de grupul nostru. Intuiam că în lagăr acţionează o mişcare ilegală şi ne întrebam dacă nu cumva am putea lua legătura cu ea. Şi, dacă există într-adevăr, înseamnă că vom găsi pîrghia cea mai puternică pe care să ne rezemăm nădejdile. Legătura cu rezistenţa din lagăr însemna un izvor de puteri noi, speranţe întemeiate.

În aceste momente de mare încordare ne-am trezit în mijlocul nostru cu un deţinut politic cu însemnul francez, care se prezenta sub numele de George şi vorbea românește. Era Gheorghe Adorian, luptător român în Rezistenţa franceză. Faţa-i palidă radia multă duioşie, iar ochii săi trădau un foc lăuntric, avînd darul să ne liniştească. N-a zăbovit mult printre noi, a discutat ceva în şoaptă cu Radu. În fugă a stat de vorbă şi cu mine, apoi a plecat, lăsînd în urmă acel simţămînt de linişte, de relaxare, imposibil de explicat. Din păcate, el n-a durat prea mult după plecarea lui George.

Ceasurile s-au scurs încet, parcă mai încet ca oricînd. Aşteptam un semn, o veste. Dar în ziua aceea nu l-am văzut în Zelt nici pe deţinutul polonez şi n-am primit vreun semn de viaţă nici de la cel care plecase cu Bătrînul.

Nu ne îndoiam, totuşi, că omul acela este cinstit. Deprinsesem cit de cît putinţa de a cunoaşte oamenii. Din privirea deţinutului german cu triunghi roşu pe piept se desprindeau calmul şi o mare fermitate, care inspirau încredere şi curaj.

A mai trecut o zi. Şi totuşi n-am aflat veşti despre Bătrin. Ele ne-au parvenit mult mai tîrziu. Cazul său, oarecum tipic, este un exemplu de ajutorul acordat de minunata rezistenţă buchenwaldiană în vederea salvării oamenilor, firește atunci cînd SS-ul nu reuşea să încurce cele plănuite şi organizate de ea.

În lagărul Buchenwald, la sosirea noastră activa deja un nucleu format din deţinuţi antifascişti români şi unguri majoritatea arestaţi în Franţa. Prevăzînd evenimentele, acest nucleu, constituit imediat după 23 august 1944, era pregătit pentru a uşura viitoarea existenţă a noastră în lagăr, a organiza şi a atrage în rezistenţă pe deţinuţii politici care urmau să fie aduşi din partea de nord a Transilvaniei cît şi pe cei din Ungaria. Aşa se explică faptul că, atunci cînd noi am păşit pe teritoriul lagărului Buchenwald, un deţinut politic spaniol care avea o funcţie la Schreibstube * i-a anunţat de sosirea noastră pe cei de care eram deja aşteptaţi. Firește, pînă a putea face ceva pentru noi, a mai trecut un timp. Acest mecanism ilegal avea legile lui. Şi dacă acţiunile erau uneori sau păreau greoaie, aceasta

se datora în cele mai multe cazuri tocmai marilor greutăţi ale muncii conspirative. De multe ori mi-am pus întrebarea pentru ce am suferit atît de mult în prima perioadă a existenţei noastre în lagăr. Am înţeles aceasta abia mai tîrziu, cînd am devenit şi eu o rotiţă în marele mecanism ce se numea rezistenţa buchenwaldiană. Acest mecanism a intrat în directă legătură cu noi pentru prima oară atunci cînd viaţa Bătrînului se afla în pericol. Dar spaniolul de la Schreibstube era singurul care ştia că „secţia politică" SS din lagăr caută cu disperare fişa de cartotecă a unui deţinut sosit de la Dachau, un comunist condamnat la muncă silnică pe viaţă : era vorba de Bătrînul. S-a făcut în aşa fel ca fişa respectivă să nu poată fi găsită. Ea a fost strecurată între fişele unui alt grup de deţinuţi, unde nu avea rost să fie căutată. La un moment dat, subofiţerul SS s-a plictisit să aştepte găsirea ei. „Incapabililor — a strigat el sentenţios. — Pînă mîine s-o găsiţi". Şi cu aceasta a plecat. Dar pînă mîine trebuiau să se întîmple multe. Au intrat în funcţiune oameni, oameni ai rezistenţei. Deţinuţi de la Schreibstube, de la Lagerschutz *, Blockältesteri *. Bătrînului trebuia neapărat să i se piardă urma în lagăr. Şi a şi dispărut din Zelt. A fost adus în blocul 47, unde i-a fost schimbată identitatea prin înlocuirea numărului şi a însemnului său cu ale unui mort. Bătrînul nostru figura pe lista celor morţi şi arşi în crematoriu.

Despre toate acestea am aflat mai tîrziu, cînd Bătrînul s-a însănătoşit şi mi-a atras atenţia că dacă întîmplător îl întîlnesc să nu dau de înţeles că îl cunosc nici măcar printr-o clipire a ochilor.

Să fi trecut o săptămînă de cînd ne aflam în lagărul din Buchenwald. Ne chinuia foamea, deoarece ne străduiam cu toţii, potrivit sfatului pe care ni-l dăduse Radu, să nu mîncăm decît foarte puţină zeamă de sfeclă furajeră sau alte asemenea mîncăruri, pentru a nu ne îmbolnăvi de dizenterie. Dar nu era numai foamea. Ne chinuia tot mai mult şi frigul. Prin hainele noastre subţiri, frigul pătrundea pînă în măduva oaselor. Îl simţeam cum ne împunge cu mii de ace în şira spinării. Ne era sete. Dar nu luam decît cîteva înghiţituri mici de apă, deoarece aflasem că era infectată.

Într-o zi, către prînz, nu numai mie mi se făcu o foame chinuitoare, ci şi celorlalţi tovarăşi. Am răbdat de foame de multe ori în închisori. Dar acum şi oboseala de pe urma nopţilor nedormite şi frigul amplificau această senzaţie chinuitoare de foame. Fără să vrem, ne-am pomenit şi noi aşezîndu-ne la rînd în coloana ce se forma cu multe ceasuri înainte de a fi aduse bidoanele şi găleţile cu zeama de sfeclă furajeră.

Aşteptam la rînd, răbdam oboseala şi frigul numai din nevoia de a şti că vom apuca totuşi o gamelă cu zeamă şi o bucată de pîine.

Deşi ne puseserăm în gînd să mîncăm cît mai puţin pentru a nu ajunge să îndurăm gravele simptome ale dizenteriei, acum începurăm să cedăm. Ca nişte cîrtiţe oarbe ne tîram instinctiv spre zeama caldă şi imaginaţia umfla momentul primirii porţiei respective la dimensiunile unui ospăţ. Gîndurile mi se polarizau numai şi numai în jurul bucăţii de pîine şi zemei de sfeclă furajeră pe care aveam să le primesc.

Mai erau multe ceasuri pînă ce aveau să sosească bidoanele. Dar încă de pe acum nările ne erau gîdilate de aburul imaginar al zemei. Simţeam dureri în pîntece. În şira spinării parcă ni se înfigeau cuie. Încordarea nervilor ajunsese la maximum.

Foamea ne desfigura, desigur, şi chipurile. Îi priveam pe Petre, Radu, Carol, Iosif şi pe ceilalţi, oameni dintr-o bucată... Obrajii le erau traşi, buzele învineţite.

Nimic, absolut nimic nu mai vedeam în faţa ochilor, în afară de zeama mult aşteptată. Dar ceea ce era firesc să se întîmple, din păcate s-a întîmplat. În a opta zi de convieţuire în Zeltlager am simţit în stomac o sfîrşeală, o durere ascuţită. Am alergat repede la latrină. În urma mea l-am văzut pe doctorul Radu. Aveam diaree. M-am întors în cort după ce aşteptasem tremurînd la coadă, lîngă closet, mai bine de o jumătate de ceas, ca acolo, la adăpost, pe pătura întinsă pe locul zvîntat, să nu rămîn uneori decît cîteva minute. Din nou simţeam nevoia să ies. Încă o dată şi încă o dată trebuia să aştept dîrdîind la coadă, pentru ca iarăşi să mă întorc în Zelt, şi mai prăpădit, şi mai sfîrşit...

Ştiam bine că aceasta se termină cu moartea.

Doctorul Radu mă privea trist. El înţelegea mai bine decît oricare altul starea în care mă aflam. El însuşi se îmbolnăvise.

Dacă n-am fi mîncat şi n-am fi băut apă, nu ne-am fi îmbolnăvit. Dar în acest caz ne pîndea cealaltă tragedie : inaniţia sau înebunirea prin foame...

Ce era însă de făcut acum ? Ne trebuiau neapărat ceva medicamente.

L-am întrebat pe Radu desperat :

— Să mă duc la Revier ?

— După cîte știam, în momentul în care declarăm că sîntem bolnavi, nu mai e nici o scăpare, sîntem pierduți. O știam cu toții.

Da. Discutaserăm pe larg aceasta. Hotărîsem să nu ne prezentăm la Revier, oricît de bolnavi am fi.

În prima zi de diaree am rezistat. Am renunțat să mă apropii de bidonul cu zeamă de sfeclă furajeră, tocmai pentru a nu agrava și mai mult boala. Îmi era limpede că mă anemiez din ce în ce mai mult, dar frica de Revier înlătura parcă senzația de foame.

Peste noapte boala însă a înaintat cu pași mari. Atît starea mea, cît și a doctorului Radu s-a înrăutățit. Tovarășii noștri încercau să ne convingă să mîncăm ceva. Spuneau că durerile sînt consecința lipsei oricărui fel de hrană. Doctorul Radu nu răspundea. Dădea din cap că nu va înghiți nimic. Hotărîrea lui îmi dădea și mie o oarecare tărie.

Nenorocirea era însă că Zelt-ul în care ne aflam se aglomera din ce în ce mai mult. Sosiseră noi transporturi de deținuți. Și pînă atunci în cort abia mai aveai loc să te miști. Cei circa 200 de oameni dormeau doar cu schimbul și foarte puțin. Treptat însă, în loc de 200, ne-am pomenit că sîntem într-un număr aproximativ dublu. Stăteam în picioare înghesuiți ca sardelele. Ce e drept, din cauza căldurii corpurilor, frigul ce năvălea de afară s-a făcut mai puțin simțit. În schimb, aerul devenea insuportabil. Pînă atunci mai avusesem putere să stau în picioare. Acum însă puterile mă părăseau. Simțeam cum îmi tremură genunchii, cum se îndoaie ca ceara topită. Am căutat un locșor și m-am așezat pe noroiul rece ca gheața. Ce mai așteptam ? Nimic. Gîndeam că numai o minune ne-ar mai putea salva. Fără vreo

minune ajungeam în mod sigur la Revier, de unde nu mai era întoarcere.

Cu ultimele puteri m-am tîrît printre oameni pînă ce l-am găsit pe Stubendienst. L-am rugat să-mi procure ceva medicamente împotriva dizenteriei. Omul a dat din umeri neputincios. La insistențele mele, m-a dus să stau de vorbă cu Blockältesterul. Acesta mi-a spus cu o voce stinsă : Medicamente ? Se vede treaba că nu știi pe ce lume te afli ? De unde medicamente ? Cine dă așa ceva ? Dar se uită cu o privire caldă la mine.

M-am împleticit, gata să mă prăbușesc. Nu știu cine m-a sprijinit și m-a adus pînă la grupul nostru, unde m-a așezat pe pătura pusă peste noroi, lîngă doctorul Radu, care gemea stins.

Cît timp aveam să mai trăiesc oare ? În ultimele 24 de ore nu mîncasem și nu băusem nimic. Afară cu greu puteam să mă duc.

Pe la ceasurile 3 după-amiază, în frămîntarea continuă a cortului, l-am văzut însă pe Stubendienst făcîndu-și loc prin mulțimea deținuților și apropiindu-se de noi. S-a aplecat către mine, s-a prefăcut că îmi cercetează fruntea și mi-a strecurat cîteva pastile, adăugînd :

— Pînă diseară iei trei. Diseară trebuie să înceteze. I-a dat apoi și doctorului Radu alte cîteva pastile.

Nu știu cîți dintre oameni au încercat de-a lungul vieții lor asemenea clipe de încordare, cînd existența lor ține doar de un firicel ! Naufragiatul agățat de un buștean, dacă în clipa cînd îl părăsesc ultimele puteri zărește departe, foarte departe o luminiță, o corabie, prinde atunci noi puteri pentru a rezista. Apoi și turistul care se prăbușește într-o prăpastie, dacă are norocul să se prindă în cădere de creanga

unui copac crescut în stîncă şi să audă glasuri de oameni care îi vin în ajutor, îşi încordează toate forţele, care parcă i se însutesc...

Pastilele ne-au dat şi nouă puteri nebănuite să rezistăm. În primul rînd am recăpătat capacitatea de a raţiona. Parcă creierul ni s-a limpezit. Încet, încet, o dată cu scurgerea orelor, atît eu, cît şi Radu, ne-am simţit mai bine. Desperarea ce ne cuprinsese de dimineaţă dispăruse. Dar eram atît de epuizaţi, atît de lihniţi de foame ! Ne întrebam cum vom izbuti să mergem la apelul de seară, unde trebuia să aşteptăm patru-cinci ceasuri în ger, stînd în picioare. Cum să evităm măsurile SS-iştilor în caz că rămînem în cort ? Îl priveam pe Radu şi el mă privea pe mine buimăcit. Se lăsa înserarea. Se apropiau minute dintre cele mai groaznice. În Zelt se aprinseseră becurile, care aruncau lumina lor palidă pe feţele oamenilor desfiguraţi, pe acele chipuri cu aspect dantesc, infernal. Cînd îmi pierdusem orice nădejde în găsirea unei soluţii, l-am văzut răsărind lîngă mine pe acelaşi deţinut care cu cîteva zile în urmă îl luase cu el pe Bătrînul. De data aceasta era însoţit de un deţinut spaniol. S-a apropiat întîi de mine, m-a întrebat dacă mă simt mai bine, dacă am luat pastilele pe care ni le-a trimis prin Stubendienst. A trecut pe urmă la Radu, a stat cîteva clipe de vorbă cu el, apoi ne-a spus :

— Faceţi un efort, încă unul. Ridicaţi-vă şi veniţi cu mine. Radu izbuti să se ridice. Simţeam că mîinile îmi amorţiseră. Erau reci ca gheaţa. Eram complet lipsit de puteri. Mai raţionam încă, dar forţele mă părăsiseră. Atunci spaniolul cu triunghi roşu pe piept a plecat în grabă şi s-a înapoiat cu un fel de targă de pînză, cu două mînere late de lemn.

Cu ajutorul tovarăşilor noştri am fost scos afară. Aerul rece mi-a biciuit faţa, făcîndu-mă să-mi revin. Mi-am dat seama că sînt dus într-o baracă situată nu prea departe de cortul nostru.

Nu ştiu cît am zăcut. Mi-am pierdut cunoştinţa şi nu m-am redeşteptat decît tîrziu în miez de noapte. Am pipăit încetişor pe alături locul unde mă aflam. Eram întins tot pe pămînt rece, acoperit cu o pătură. Cineva lîngă mine gemea. La lumina palidă a unui bec, aşezat în unghiul opus, cam înspre uşă, l-am zărit pe Radu. Ce se întîmplase oare ? Unde ne aflam acum ? Cît timp zăcusem ?

În stomac simţeam o arsură puternică. Parcă intestinele îmi luaseră foc. Începui să gem. Mă zvîrcoleam încet, răsucindu-mă cînd pe o parte, cînd pe alta. Îmi simţeam picioarele complet amorţite.

Într-un timp auzii paşi. Făcui un efort şi încetai să mă mai zvîrcolesc. Închisei ochii. Acum ce va fi ? Unde voi fi dus din nou ? Dacă cumva mă transportă la Revier ?

Cel care s-a oprit lîngă mine a pus degetele pe fruntea mea înfierbîntată. Am deschis ochii. Un Häftling, ceva mai bine îmbrăcat decît ceilalţi, se aplecase asupra mea şi mă cerceta atent. Cînd îşi dădu seama că pot vorbi, mă întrebă :

— Ei, cum mai merge ?

Îmi zîmbi cu blîndeţe şi iarăşi îmi pipăi fruntea cu un gest prietenesc şi oarecum, profesional, ca de medic.

Nu eram obişnuit cu zîmbete. De aceea n-am răspuns. Continuam să mă uit la el şi cu mirare şi cu neîncredere. Mă întrebă :

— Încă te doare ?

Probabil că durerile mă schimonosiseră cu totul, deoarece, fără să mai adaug ceva, Häftlingul se ridică de şale şi dispăru într-o cameră alăturată. Se înapoie însă numaidecît cu o sticluţă şi un pahar cu apă. Cu ajutorul unei pipete lăsă să cadă în apă mai multe picături.

— Opiu — rosti el cu acelaşi zîmbet binevoitor de adineauri. — Înţelegi ?

Făcu o pauză lungă, ca şi cum aştepta neapărat răspunsul meu, pentru a-şi da seama dacă ştiu ce înseamnă efectul opiului în stările acute de dizenterie. La rîndul meu schiţai un zîmbet şi înghiţii cu nesaţ băutura. Subit, începui să mă înviorez. Durerile ascuţite din intestine dispăreau ca la semnul unui mare iluzionist.

În timpul acesta, Häftlingul se învîrtea în jurul lui Radu. El nu-şi revenise încă. Continua să geamă. La fel ca şi mine adineauri, dar inconştient, se răsucea în convulsii, cînd pe o parte, cînd pe alta. Mă simţii mai bine, mă tîrîi lîngă el, îi ridicai capul şi încercai să-i vorbesc :

— Radule... Numai o clipă, Radule... Deschide ochii puţin.

Îi mîngîiai fruntea. Dar Radu nu-şi revenea.

Atunci Häftlingul îmi spuse :

— Ai grijă de el. Cînd îşi revine, tîrăşte-te cum poţi în camera alăturată şi cheamă-mă. Trebuie să-i dăm şi lui opiu.

N-am închis ochii. Deşi eram frînt de oboseală, dorinţa de a-l salva şi pe Radu învinse.

Am vegheat pînă ce şi-a revenit şi numai atunci m-am strecurat în camera alăturată. Bineînţeles, picăturile de opiu şi-au făcut efectul. Curînd dormi

şi el fără zvîrcoliri, liniştit, ca şi cum nu se chinuise cumplit pînă atunci.

Dimineaţa am încercat să ne ridicăm ca să ieşim la apel. Era însă imposibil. Diareea cedase, dar stomacul încă îmi ardea. Al lui la fel.

— Ştii — îmi spuse el —, în unele momente parcă mă scufund. Am senzaţia că sub mine se deschide o prăpastie şi lunec ca o săgeată în abis...

— Ciudat — îi răspunsei. — Aceeaşi senzaţie o am şi eu.

— Este, neîndoielnic, efectul opiului. Dar bine că s-a găsit.

Mai zăbovirăm cam un sfert de ceas, cînd ne pomenirăm cu un SS-ist scund, fălcos, cu picioarele crăcănate, urmat de Blockältester *. Tocmai atunci începuse să-mi curgă sînge pe nas din abundenţă.

— Revier — îl auzii răcnind puternic pe SS-ist.

Iată însă că Blockältesterul începu să-i vorbească repede. N-am înţeles ce i-a spus, dar SS-istul şi-a schimbat brusc atitudinea şi, parcă scîrbit, a întors spatele şi a plecat...

Se mai scurseră cîteva ceasuri. Radu se simţea mai bine. Putea vorbi. Îi povestii ce se întîmplase peste noapte, cum primiserăm opiu. Era limpede că nimic nu venise din senin. La mijloc era, desigur, o mînă ocrotitoare. O simţeam, parcă o şi vedeam. Era o mînă puternică, printre degetele căreia treceau o sută de fire nevăzute, care duceau şi spre medicamente, şi spre o bucăţică de pîine în plus, şi spre putinţa de a lipsi chiar de la un apel.

Aveam dorinţa ca, îndată după însănătoşire, să caut şi să găsesc legătura cu mişcarea ilegală din lagăr. Pentru aceasta nu trebuiau să existe piedici de neînfruntat, oricît de grele ar fi fost.

Cădea din nou înserarea, se stingeau luminile. În baracă nu eram singuri, bineînțeles. Unii deținuți dormeau. Îi auzeam însă pe alții oftînd.

Într-un tîrziu, Radu mă făcu atent să trag cu urechea către un colț. Cineva plîngea înăbușit. Un altul înjura. Își înjura soarta, înjura oamenii? Numai el știa.

Și deodată, în tăcerea aceea întretăiată de gemete, de sforăituri și oftaturi, răzbătu ușor o melodie. Ciulirăm urechile. Hei! De cînd nu mai auzisem un cîntec! Mîngîietoare speranțe!

Melodia picura în inimile noastre un balsam parcă mai alinător decît picăturile de opiu care ne readuseseră la viață noaptea trecută. Cîntecul acesta ne purta spre țărmuri la care de mult jinduiam, spre drumurile patriei noastre dragi, către oameni, către case prin hornurile cărora se răsucește molcom fumul, către tihnă, către libertate. Nu știam cine cîntă. Era un glas tineresc, ușor ca o spumă. Glasul cristalin pronunța cuvintele cu un fel de pasiune care te făcea să-ți încordezi toți nervii, să strîngi pumnii, să speri. Ascultam:

„Halte Schritt Kamerad
Und verlier nicht den Mut,
Denn wir tragen den Willen
Zum Leben im Blut
Und im Herzen, im Herzen den Glauben“ [1].

[1] Cuvintele cîntecului Buchenwaldului au fost scrise de libretistul Frantz Lenart.

„Ține pasul tovarășe,
Și nu pierde curajul,
Căci noi purtăm în sînge
Voința de a trăi,
Și-n inimi, da în inimi,
Ne păstrăm credința“.

La un moment dat deținuții din bloc cîntau acest cîntec încet în cor.

Nu cine a compus cîntecul mă interesa în momentul acela. Cuvintele sale constituiau un adevărat elixir : „Ține pasul tovarășe, nu-ți pierde curajul !"

M-a cuprins atunci o dorință nebună să trăiesc. Da ! Trebuia să rabd, oricît de mari erau suferințele. Aveam datoria să ne îmbărbătăm ! Trebuia să luptăm ! Trebuia să trăim !

Mă uimea curajul deținutului care începuse să cînte. S-ar fi putut ca în clipa aceea să intre în baracă vreun SS-ist. S-ar fi putut să fie auzit. Ar fi urmat o detunătură și apoi... tăcerea. Și totuși, iată că din adîncurile unei porniri năvalnice spre viață, deținutul rupea zăgazul tăcerii, al încremenirii oarbe, al ordinelor stricte. Și cînta, cînta aici unde era interzis cîntecul, cînta fără să se sinchisească de ordinul hitlerist.

Hotărît lucru, mi-am zis, dacă voi scăpa de aici, voi duce cu mine mesajul înălțător al acestui cîntec, cîntat aici în cor, la Buchenwald, la sfîrșitul anului 1944, cu prețul jertfei supreme.

„Klein Revier" ★

Prin ferestrele barăcii se strecura o dîră de lumină cenuşie. Afară era probabil înnorat, dar nu puteam întoarce capul şi nici nu mă puteam ridica să privesc. Scăpasem de dizenterie, dar îmi simţeam trupul impuns parcă de mii de ace. Sîngele se scurgea din mine. Mi-au fost date între timp şi alte medicamente, dar fără folos. Radu, alături de mine, părea a prinde mai multă viaţă.

Dar nu era la mijloc numai urmarea dizenteriei. Mă încerca şi o mare nelinişte. Pînă acum, SS-istul care făcea apelul se mulţumise cu explicaţia ce i s-a dat că un număr de deţinuţi sînt grav bolnavi şi de aceea nu putuseră fi scoşi la apel, dar erau uşor recuperabili.

Pe la prînz s-a apropiat de noi Blockältesterul. M-a bătut pe umăr şi mi-a spus destul de îngîndurat :

— Noi am încercat tot ce se putea aici. Mîine dimineaţă trebuie să te ducem la Klein Revier...

Probabil că în priviri mi-au pîlpîit îndată sclipiri de îngrijorare. Omul a observat şi a adăugat pentru a mă linişti :

— O să fie bine. O să avem grijă ! Apoi, coborînd şi mai mult glasul :

— Știi, nu mai poți rămîne aici. Prea bate la ochi. Dar și starea sănătății tale cere ca să facem pentru tine ceva mai mult.

Avea dreptate. Nu mai puteam rămîne acolo. Simțeam însă o strîngere de inimă, o tristețe apăsătoare. Eu plecam și Radu rămînea.

Împreună parcă durerile se mai atenuau. Ne încurajam unul pe altul. Dar acum ?...

Seara mi s-au mai dat unele medicamente. Drept hrană am ronțăit cum am putut o bucată de pîine. Peste noapte mai mult m-am zvîrcolit. Parcă doar spre ziuă am adormit puțin.

M-am trezit cînd afară se crăpa de ziuă. Fruntea îmi era îmbrobonită de sudoare.

— Aiurai — mi-a spus Radu.

Peste două ceasuri se ivi lîngă mine Stubenältesterul.

— Trebuie să mergem — mă îndemnă el.

Nu mai era nimic de făcut. Încercai să mă ridic, dar era imposibil. Recăzui pe pătura așternută pe pămîntul rece.

Se uită la mine îngîndurat. Două cute mari i se săpaseră în dreapta și în stînga gurii. Se vedea că nu era de loc satisfăcut de întorsătura pe care o luau lucrurile. Dacă ar fi fost vorba să solicite vreo targă, ar fi bătut la ochi... Știam și eu asta. A plecat cu pași mari. Vreo două ceasuri nu l-am mai văzut. A revenit tîrziu, după-masă, însoțit de un om înalt, blond, un deținut politic german. Mă privea cu ochi mari, albaștri și blînzi. De mult, de foarte multă vreme nu mai întîlnisem o astfel de privire.

Mai tîrziu am putut să-mi dau seama cît de mult poate face în condițiile vieții pline de neomenie din lagăr o privire blîndă omenească. Învățasem în deten-

ţiune să descifrez limbajul privirilor. De data aceasta, ochii tovarăşului acela înalt şi blond ne spuneau : „Fiţi liniştiţi, n-o să se întîmple nimic". Îl auzii însă pe Stubenältester spunîndu-i :

— Hans, cred că totuşi ar fi bine să rezolvăm problema cît mai curînd. Ştii... Să nu se ivească cumva complicaţii.

M-am gîndit bine. Complicaţiile de care vorbea nu se refereau la starea sănătăţii mele, ci la un alt soi de complicaţii, din pricina cărora puteai nimeri într-un loc de unde nimeni, absolut nimeni nu te-ar mai fi putut salva. Dar despre aceasta aveam să-mi dau mai bine seama abia a doua zi. Pînă seara, spre norocul nostru, SS-istul n-a venit în control. Am scăpat deci şi pentru noaptea aceea de „complicaţii". Dar după apel, Hans, aşa cum aflasem că-l cheamă pe deţinutul acela înalt, a venit la mine şi mi-a spus cu o voce blîndă :

— Hai să încercăm. Trebuie neapărat să mergem.

Ajutat de el, deşi cu picioarele încă nesigure, m-am ridicat. El m-a îndemnat să-mi sprijin mîna dreaptă de umărul lui şi să păşesc. Baraca sanitară unde trebuia să ajung nu se afla prea departe de cea de unde plecasem. La început ea a fost destinată, chipurile, tratării deţinuţilor mai puţin bolnavi, mai repede vindecabili. Ca aspect exterior nu se deosebea prea mult de celelalte barăci din lagărul mic, care era aşezat între Zeltlager şi marele lagăr, unde în general ajungeau deţinuţii cu „cetăţenia" buchenwaldiană mai îndelungată.

Am intrat înăuntru şi am privit printr-o uşă deschisă. Erau şi aici o mulţime de paturi suprapuse. Încăperea era scundă. O lumină anemică pătrundea de afară, prin geamurile mici.

Cum aşteptam să văd ce indicaţii îmi dă Hans, care intrase într-o încăpere alăturată, am zărit deodată doi deţinuţi care scoteau din interiorul încăperii vreo 10—12 cadavre. Picioarele unuia atîrnau şi se bălăbăneau strîmb. Lîngă picioarele mortului, ceva mai înapoi, se clătina capul altui mort. Trebuie că cei doi deţinuţi trecuseră cu căruciorul prin toate încăperile barăcii sanitare, îi culeseseră pe cei care încetaseră din viaţă şi acum îi duceau la crematoriu. M-am uitat bine la cei doi deţinuţi. Desigur că făceau slujba asta de multă vreme. Inimile lor, aparent, fuseseră acoperite de zgura nepăsării. Unul se uita înainte, celălalt tuşea sec şi-l îmboldea pe primul să tragă cu nădejde.

Hans apăru şi îmi făcu semn să intru. L-am urmat într-un soi de sală de aşteptare. Acolo m-am aşezat pe o bancă lîngă alţi cîţiva deţinuţi.

Hans vorbea acum cu un deţinut cu obrajii gălbejiţi şi cu nişte ochi adînciţi în orbite, umbriţi şi mai mult de sprîncene mari şi stufoase. Avea pe piept un triunghi roşu. Acesta s-a apropiat de mine şi m-a îndemnat să mai aştept cîteva minute. A mai adăugat că o să fiu îngrijit cum trebuie aici, la Revier, şi că, de altfel, n-o să rămîn mai mult de cîteva zile...

Minutele se scurgeau greu. Toţi deţinuţii de lîngă mine se aflau într-o stare jalnică. Unul avea dureri cumplite în pîntece. Altul, cu nişte vată înfundată în nas, ţinea gura deschisă şi horcăia... După o jumătate de ceas aşa-zisa sală de aşteptare se umpluse atît de mult, încît nu mai era vreo deosebire între ea şi cortul în care oamenii stăteau ticsiţi ca sardelele. Apărură doi Stubendienşti dintre deţinuţii de drept comun. Unul începu să strige :

— Toată lumea la baie ! Hai, mai repede, la baie !

Ne-am încolonat și ne-am bulucit într-o cameră.

Mă gîndeam cu oarecare bucurie ascunsă că voi avea prilejul, în sfîrșit, după atîtea zile de frig, în care brațele și mîinile îmi înțepeniseră, după lungile, nemăsuratele ceasuri de așteptare pe Appellplatz, să fac un duș cu apă fierbinte, să-mi înmoi mădularele la dogoarea ce va răzbate din masa aburindă a apei.

Ni se ordonă să ne dezbrăcăm zdrențele. Ne cuibărirăm cîte 3—4 inși sub dușuri și așteptam plini de nerăbdare. Oh, de-ar începe odată să curgă apa fierbinte ! O voi aduna în pumni. Îmi voi ridica fața spre cernerea ei deasă... Îmi voi întinde brațele... Îmi voi încovoia spinarea, să mă pătrundă căldura pînă la oase... Și cum așteptam așa, deodată tresării înspăimîntat. Parcă cineva mă pocnea în moalele capului. Se dase drumul la dușuri. Peste noi începu să curgă o apă rece ca gheața. Sării în lături ca ars, dar în aceeași clipă un SS-ist mă lovi în umăr cu un par de lemn, care parcă-mi sfărîmă osul. Intrai iarăși sub duș într-o stare de semiinconștiență. Poate că urlam. Alături de mine zbierau și ceilalți. O clipă îmi trecu prin minte gîndul că de data aceasta se va sfîrși cu mine. Mai mult ca un minut-două, n-aș mai fi putut rezista.

Sării afară din raza dușului, dar în aceeași clipă primii o nouă lovitura de par peste braț. Mîna dreaptă începu să-mi amorțească. Constatai că din degete îmi curge sînge. Da. Acum s-a sfîrșit...

Dar dușurile se opriră.

Privii cu ochi tulburi în jur și începui să număr. Nu mai puțin de 15 deținuți zăceau pe podea, în nesimțire.

Dar nu era vreme de pierdut. Stubendienștii strigau să ne îmbrăcăm repede. Am tras pe mine cămașa ferfeniță și haina subțire de doc. Am ajuns în goană în sala de așteptare, de unde plecasem. Acolo n-am mai putut într-adevăr rezista. Am alunecat pe bancă, gemînd înăbușit.

Așadar, aceasta era asigurarea că nu mi se va întîmpla nimic la Revier ? Să fiu fără grijă ! Cît de cinstit fusese îndemnul de a face sforțări, de a mă ridica pentru a ajunge în baraca sanitară ! Eram cu totul nedumerit.

În acel moment veni din nou Blockältesterul, care m-a luat în primire. Probabil m-a văzut în ce hal mă aflam. M-a luat de mînă și m-a dus într-o încăpere. Înjura și repeta mașinal : „Ce bandiți ! Ce criminali !"

Camera în care m-a adus era o încăpere mică, cu paturi în două etaje, unde zăceau nu mai mult de 30—35 de bolnavi. Culcușul ce mi-a fost stabilit era în semiîntuneric.

Abia cînd m-am lungit pe așa-zisul pat am început să simt urmările dușului. Mîna mă durea groaznic. Totul parcă ardea în mine. Tremuram. Mi-am pierdut cunoștința. Mai tîrziu, cînd mi-am revenit, lîngă patul meu se găsea un om înalt, brunet, între două vîrste, care vorbea foarte prost nemțește și purta pe piept însemnul deținuților politici iugoslavi. Era unul din medicii deținuți ai acestui grup de camere din micul Revier.

Mă întrebă ce fac. Vocea sa caldă, plină de compasiune şi îmbărbătare, m-a făcut să mă liniştesc. Simţeam că îl interesează soarta mea. În ochii săi licărea multă înţelegere, dar eu nu-i puteam răspunde nimic. Parcă inima nu mai funcţiona, creierul nu mai raţiona, tot organismul parcă îşi pierduse reflexele. Să fi fost oare sfîrşitul ? M-am înspăimîntat. Mă zvîrcoleam lac de sudoare. Probabil că aveam temperatură foarte mare.

Două-trei zile nu m-am gîndit la nimic decît la viaţă. Prin mintea mea nu trecea alt gînd decît că vreau să trăiesc, să supravieţuiesc, nu voiam să mă las înfrînt. Probabil că această voinţă de fier, dorul, profundul dor de viaţă şi îngrijirea medicului iugoslav m-au ajutat să rezist, să supravieţuiesc şi de data aceasta.

Să fi fost a treia zi de cînd mă aflam în Klein Revier cînd gîndurile au început să mi se limpezească. Căutam să găsesc un răspuns la întrebarea : cum de puteau exista aici, la Buchenwald, unde simţisem atîtea semne de omenie din partea deţinuţilor, şi făpturi complet dezumanizate, care executau ordinele criminale ale SS-iştilor. Mă gîndeam la cele comise la baie împotriva grupului de deţinuţi. Da, chiar şi aici, la Buchenwald, lagăr în care au fost strînşi zeci de mii de deţinuţi politici din toate colţurile Europei, se aflau şi o seamă de deţinuţi de drept comun. O parte dintre aceştia reuşiseră să se menţină în funcţii de Stubendienst şi erau în stare de orice numai să fie pe placul SS-ului.

M-am putut convinge de această realitate amară chiar şi în acest bloc sinistru, unde devenise o lege că cei mai mulţi care ajungeau aici trebuiau să moară. Excepţia au constituit-o doar cei care au

reuşit să supravieţuiască salvaţi fiind de mişcarea ilegală din lagăr.

Cînd în starea mea s-a produs o uşoară ameliorare mi au revenit în minte, ca de atîtea alteori în situaţii asemănătoare, cînd eram gata să mă prăbuşesc, zilele pe care le trăisem în ţară, dimineţile în care puteam să privesc în libertate casele în lumina soarelui, oamenii şi drumurile. Mă gîndeam cu atîta dor de viaţă la ceea ce va urma după eliberare, cînd voi scăpa de blestemata sîrmă ghimpată, de turnurile din care santinelele te pîndeau cu mitralierele, de urletele şi fărădelegile SS-iştilor... Intensitatea imaginilor pe care le trăiam în asemenea momente de grea cumpănă îmi întărea voinţa de a supravieţui, mă făcea capabil să trec peste cele mai cumplite încercări.

Dar numai marea dorinţă de a trăi n-ar fi fost de ajuns în aceste împrejurări. Fire tainice, pornite de undeva, îl aduceau mereu pe medicul iugoslav cu triunghiul roşu pe piept lîngă mine. Deseori îl vedeam cercetîndu-mă, ingrijindu-se să iau la vreme cîte un medicament... În aceste zile m-am gîndit mult, foarte mult la soarta noastră, a tovarăşilor cu care am sosit, la soarta mea.

Mă întrebam cum de am reuşit să supravieţuiesc. Explicaţia era una singură : aici intervenise mîna energică a rezistenţei din lagăr, pe care aveam s-o cunosc mai tîrziu în toată forţa sa. Mîna ei ocrotitoare a fost atît de puternică aici în Buchenwald, încît chiar în acest loc infernal — mica baracă sanitară — în multe cazuri ea a reuşit să-şi facă simţită prezenţa.

Vreo cîteva zile am zăcut ca toropit. Nu mă mai dureau aşa de rău membrele. La un moment dat

am crezut chiar că am să mă pot ridica din pat. Intestinele nu-mi mai ardeau ca înainte. Aproape cu regularitatea unui ceasornic, la orele 4 după-masă se înființa cîte un deținut. Dar și în cursul dimineții cineva se îngrijea de mine, trimițîndu-mi medicamente. De cîteva ori ni s-au dat farfurioare cu orez, ceea ce însemna un lucru la care abia ai fi putut visa... Alteori am primit bucățele de pîine prăjită.

Toate acestea se făceau cu mare prudență, pe ascuns. De cele mai multe ori ni le aducea însuși doctorul.

Dar îmbunătățirea stării mele nu însemna nici pe departe că ieșisem din zona pericolului. Camera în care mă aflam acum era socotită, din păcate... a celor mai puțin gravi ! De aici foarte mulți erau trimiși să muncească, înainte de a se restabili, în diferite Kommandouri.

Pe la noi în încăpere nu se arătase cîteva zile nici un SS-ist. Aflasem însă că în alte camere ale Revierului, aceștia au venit de mai multe ori și au înșfăcat o mulțime de deținuți, pe care i-au trimis afară... „Afară" pentru totdeauna.

Mă gîndeam ce se va întîmpla dacă va veni și la noi ? Cum puteam eu să merg la muncă ?

Și iată că într-o zi ușa se deschise larg și apăru un SS-ist zvelt, cu monoclu. Se opri în mijlocul camerei, privi cu aroganță și dispreț și începu să arate cu degetul printre paturi : „tu... tu... tu..."

Unde erau trimiși oamenii ? De cele mai multe ori explicația dată era că merg la un consult superior. Dar cine nu știa la ce fel de consult ajungeau peste cîteva minute tovarășii noștri ? Prin ușa în-

tredeschisă se auzeau niște strigăte îndepărtate. Niște strigăte de oameni chinuiți.

În așteptarea cuvîntului care cădea ca o măciucă în moalele capului, stăteam cu fața în sus, în pat. Sîngele parcă îmi înghețase în vene și inima însăși parcă stătuse în loc.

Dar SS-istul se mulțumise de astă dată numai cu cinci oameni...

După plecarea lui, în cameră se așternu tăcerea de criptă. Nimeni nu scotea un cuvînt. Din niște camere alăturate, strigătele de adineauri reîncepură.

— Fac operații ! — rosti un deținut de alături de mine. Știți ce fel de operație...

— Nu — răspunsei.

— Mai bine. Dacă ați vedea cum se operează aici un flegmon, ați înebuni pur și simplu...

Aveam să mă conving de adevărul spuselor lui chiar a doua zi, cînd m-am dus la latrină.

Am văzut stînd la rînd mai mulți deținuți. Un felcer din SS, folosind o foarfecă obișnuită, stătea în picioare lîngă o găleată plină cu pansamente murdare și vată înroșită de sînge ; lîngă el, bolnavii. Făcea semn să se apropie cîte unul, îl punea să-și desfacă bandajul de hîrtie de pe inflamația purulentă. Și fără nici un fel de anestezie înfigea unul din vîrfurile foarfecii în rană. Omul urla, se zbătea. Dar felcerul n-avea timp de el. Scotea puroiul, dădea un tampon cu benzină și îi zvîrlea o bucată de față din hîrtie ca să se panseze singur...

Din cauza lipsei de hrană, a lipsei de vitamine, în lagăr sute de oameni aveau flegmoane. Veneau aici, la Revier, să li se deschidă buboaiele.

— Cine rezistă aici la tăietura foarfecilor se curăţă din cauza infecţiei — mormăi un deţinut care stătea lîngă mine.

În săliţă stăruia un miros greu, de puroi. Oamenii aşteptau la rînd. Rămăsesem locului parcă hipnotizat. Privirile mele refuzau să creadă cît de puternică poate fi dorinţa de a trăi. Venise la rînd un tînăr, un copilandru. Nu părea să aibă mai mult de 15 ani. Era tuns, avea obrajii albi, ca de fată, şi palizi. De nemîncare, umerii obrajilor îi ieşiseră în afară. Îşi dezbrăcase cămaşa. Era atît de slab, încît îi puteam număra bine coastele. Pe tot trupul, de la gît în jos, pe spinare, pe mîini, era numai răni. Felcerul apucă foarfeca şi îi tăie un flegmon. Din gîtlejul tînărului ieşi un ţipăt înfiorător. Dar felcerul nu-i dete atenţie. Îl prinse zdravăn de mînă şi cu foarfeca îi desfăcu alt buboi, apoi altul. Copilandrul căzu în genunchi, ţipînd şi zbătîndu-se. Strigătul lui se transformă apoi într-un plînset de sugar. Multă vreme mi-a rămas în timpane ţipătul acela, subţire, care m-a zguduit pînă în măduva oaselor, ţipătul cel mai sfîşietor pe care îl auzisem pînă atunci.

Călăul i-a astupat gura şi l-a lovit cu capul de perete, pînă ce a căzut la pămînt mort.

Peste două zile am avut prilejul să văd cum execută operaţiile însuşi medicul SS-ist. Opera piciorul unui deţinut. Cînd „operaţia" a fost gata, răcnetele omului încetaseră. „Păcat de timp" — exclamă furios doctorul. În aceeaşi clipă „asistenţii" ridicară corpul neînsufleţit al deţinutului şi îl zvîrliră pe o targă îmbîcsită de sînge.

În umbra acestor monstruoase crime ale barăcii sanitare, în umbra acestui adevărat iad, viaţa îşi croia totuşi drumul înainte, cu aspectele sale dintre

cele mai diferite. În colțul barăcii în care mă aflam și eu, unde ca peste tot în lagăr viața atîrna de un fir de păr, bucata de pîine era obiectul în jurul căruia gravitau multe fapte. Cele mai frecvente erau „tranzacțiile" cu pîinea. Cursul era o bucată de pîine pentru trei țigări. Pînă și bolnavii care nu se puteau mișca își dădeau de multe ori bucata de pîine chiar pentru o țigară, iar Stubendienstul, un deținut de drept comun, cu care se făcea schimbul, primea, probabil nu degeaba, 4—5 țigări de la vreun SS-ist. Era un trafic sinistru, pentru că era evident că acela care nu-și mînca bucata de pîine se apropia cu pași repezi de sfîrșit.

Dar într-o după-masă, în cameră a intrat un SS-ist. A făcut cîțiva pași și deodată a răcnit :

— Aici s-a fumat ! Simțise mirosul de țigară.

Bolnavii tăceau cu privirile încremenite de teamă.

— Să spună cine a fumat. Vă scot pe toți afară și... aici nu se mai întoarce nimeni.

A întors iarăși privirile, l-a pironit pe Stubendienst și a șuierat :

— Nici tu. Înțelegi ?

Atunci blestematul Stubendienst s-a rotit pe călcîie, l-a fixat pe deținutul care-i mijlocea schimburile și i-a făcut semn SS-istului, șoptindu-i ceva. Acesta s-a dus glonț la patul respectivului, a ridicat cu o zmucitură salteaua. Pe scîndură erau împrăștiate numeroase țigări. Deținutul dîrdîia. Stubendienstul l-a apucat atunci de picioare și l-a trîntit cu toată puterea în mijlocul camerei. SS-istul a început să-l lovească cu botul cizmelor unde nimerea. Omul se ferea rostogolindu-se cu dibăcie și striga :

— El mi le-a dat !... el...

Reuşise să se ridice în genunchi şi-l arăta pe Stubendienst. Dar SS-istul s-a înfuriat şi mai mult. L-a prins de guler şi i-a şuierat :

— Marş !

— ...Peste un ceas, un bolnav care asistase la scenă ne-a spus că l-a văzut pe mijlocitor înţepenit, cu faţa ca de ceară, dus afară pe o targă...

Şi iarăşi au trecut cîteva zile cenuşii...

Vremea se mai muiase. Mă însănătoşeam treptat. Ca prin farmec apărură la ferestre păsările. Era paradoxal ca în mijlocul infernului în care trăiam să apară totuşi păsările.

Mă apropiam de fereastră. Stăteam minute întregi cu ochii pierduţi către cîmpuri, unde se desenau reţelele de sîrmă ghimpată ale lagărului.

Un deţinut deschisese fereastra şi pusese acolo cîteva firimituri de pîine. Ne-am retras şi ne-am aşezat pe paturi. Păsărelele au venit. S-au aşezat pe fereastră. Au ţopăit de cîteva ori uitîndu-se în dreapta şi în stînga, apoi au început să ciugulească cu lăcomie.

Am făcut şi eu rost de cîteva firimituri de pîine şi le-am pus pe fereastră.

Din ziua aceea ne-am obişnuit să punem mereu acolo cîte o bucăţică mică de pîine, ruptă din raţia noastră. Păsărelele, mereu aceleaşi, devenite acum bunele noastre prietene, veneau, ciuguleau, apoi iarăşi îşi luau zborul.

N-am observat însă că după vreo săptămînă un SS-ist care intrase către prînz a văzut scena de la fereastră... A doua zi, pe seară, cineva ne-a chemat repede la fereastră. Am văzut păsărelele moarte sub geam. Am fost tare trişti, de parcă

ne-am fi despărțit de niște prieteni scumpi tuturora.

De altfel nu mai aveam mult de rămas aici. Într-o dimineață Blockältesterul cu care am sosit a intrat agitat. M-a chemat și mi-a șoptit :

— Îmbracă-te imediat.

— Dar nu mă simt încă în stare — am răspuns.

— Nu-i timp de pierdut. Repede !

I-am citit în ochi un fel de spaimă. Am înțeles că se petrece ceva deosebit. Peste alte cîteva minute eram îmbrăcat, împreună cu alți cîțiva deținuți din cameră. Am trecut din nou prin sala de așteptare, prin care intrasem cînd am nimerit la dușuri, am străbătut afară vreo două sute de metri și peste puțin timp ne aflam din nou în Zeltager.

...Pe înserate, bătrînul polonez a venit și mi-a spus :

— Știi, dacă ai fi rămas și azi la Revier poate că acum nici nu mai trăiai. Noroc că noi am aflat din timp că se pregătește ceva monstruos împotriva deținuților din mica baracă sanitară. Te-ai convins — a continuat polonezul — că lichidarea oamenilor de către SS e planificată. Ai putut vedea cîte ceva. De aceea, cred că e nevoie ca începînd de mîine și tu să spui oamenilor ce se petrece acolo. Bineînțeles, cu prudență.

După masa de seară, bătrînul polonez mi-a furnizat amănunte cu prvire la execuția ce avusese loc după plecarea noastră din baraca sanitară. Toți cei care au fost găsiți nerecuperabili au fost chemați în cabinetul medical în grupuri de cîte cinci. Li s-a făcut cîte o injecție de petrol în venă. Bolnavii se împleticeau în cîteva secunde, căzînd chiar

acolo pe podea. Unii mureau. Alţii însă mai rezistau. Cei morţi erau azvîrliţi într-o cameră alăturată, pînă la aducerea tărgilor. Peste aceştia erau aruncaţi şi cei care mai trăiau, bineînţeles însă că nu pentru multă vreme.

Am ascultat în tăcere relatarea bătrînului polonez.

În timp ce discutam şi-a făcut apariţia deţinutul acela înalt, care la timpul său îl scosese din pat pe Bătrînul.

— Începînd din seara asta — mi-a spus el — o să vă mutaţi în blocul 64.

În blocul 64

După poarta pe care în locul inscripției „Jedem das Seine" putea foarte bine să fie scris avertismentul lui Dante „Omule care ai păşit aici renunţă la orice speranţă", urma Appellplatzul, apoi lagărul mare, după care pe pante ce păreau că se prăvălesc în adînc era întins lagărul mic, iar şi mai jos aşa-zisul Zeltlager. Îl numeau aşa întrucît după cum am mai arătat, pe acest loc, în 1944, era ridicat un cort uriaş.

Din lagărul mare, drumul se desfăcea ca două gheare uriaşe în lagărul mic, la care se putea ajunge prin două intrări. Fiecare intrare era păzită de cîte o echipă de ordine internă — „Lagerschutz".

Nu departe de portiţa din dreapta a lagărului mic răsărea silueta cenuşie a blocului 64. Am fost trimis în acest bloc, după cum am aflat mai tîrziu. în urma hotărîrii conducerii grupului nostru.

Ce să fi fost oare aici mai înainte ?

Cînd am sosit în faţa lui, am privit cu luare-aminte în jur. Am avut certa impresie că mă aflu în faţa unui grajd enorm. Sus, parcă se deschideau guri de poduri menite a înghiţi cantităţi colosale de fîn...

Înserarea cobora rece, umedă. Paşii sunau pe lespezi, tălpile de lemn ale încălţămintei ciocăneau pietrele, producînd un zgomot asemănător cu al unor ciocane care bat toaca la mănăstiri.

Am intrat. Cîteva becuri murdare, somnoroase luminau centrul uriaşei încăperi. O mulţime pestriţă de oameni aduşi din toată Europa mişunau de colo pînă colo.

Imensa sală a blocului n-avea tavan. Între podeaua de pămînt şi acoperişul de şindrilă nu exista altceva.

M-am apropiat cu oarecare sfială de unica sobiţă instalată în mijlocul blocului. Pe lîngă pereţi, jur împrejur — şi alăturate pînă spre mijloc — zeci şi zeci de paturi de lemn, în cîte patru etaje. În fiecare din paturile acelea înguste erau înghesuiţi doi, uneori chiar şi trei deţinuţi.

Am întins mîinile în jurul sobiţei pentru a mă dezmorţi. Din cînd în cînd se vîrau alţi şi alţi oameni, tot atît de zdrenţuiţi, cu figuri trase, palide, cu ochii în fundul capului. Buzele lor erau scorojite, arse de febră. Obrajii purtau pecetea unor boli de stomac, a frigurilor, a dizenteriei, pometii erau pămîntii. Parcă şi urechile oamenilor se lungiseră, iar gîturile li se subţiaseră...

În multe cazuri erau bieţi „musulmani“ * care îşi aşteptau rîndul ca să-şi închidă ochii pe vecie.

Pentru a alimenta focul în mica sobiţă a blocului, din cînd în cînd unii dintre cei mai vechi, „gazdele“, plecau pe afară. Se reîntorceau cu ceva scînduri putrezite, crenguţe sau cîte o mînă de gunoaie. Deschideau cu grijă uşa sobiţei, aruncau înăuntru preţiosul combustibil şi o închideau la loc, cu mîini tremurînde...

Noroiul de pe jos nu era însă uscat nici măcar în jurul sobiței. Era numai o iluzie căldura pe care sobița de tablă veche o degaja încetișor, amăgindu-i pe oameni...

Vorbeam între noi fără prea multe cuvinte, mai mult prin gesturi. Mă gîndeam că pentru a încălzi măcar cît de cît vasta sală a blocului, ar fi fost necesare nu două-trei-patru sobițe ca aceasta, ci... cîteva duzini.

Frigul pătrundea de afară nu numai prin spațiile goale ale acoperișului de șindrilă și prin crăpăturile pereților, ci și prin cele două uși uriașe care permanent se închideau și se deschideau. Umezeala noroiului parcă amplifica înțepătura gerului, care te pătrundea de la tălpi spre creștet...

În vreme ce apucasem aproape să-mi lipesc degetele de tabla încălzită a sobiței, am observat că nu departe de mine sînt întinse pe pămînt cîteva cadavre. Rămăseseră așa cum fuseseră tîrîte din paturile lor.

Privii cu atenție. Zdrențele de pe morți lăsau să se vadă coapsele unora sau brațele altora. Membrele corpurilor erau atît de descărnate, încît aveai impresia că oamenii nu mai mîncaseră de multă, foarte multă vreme. Pe oase era lipită numai pielea. Cadavrele păreau niște schelete. Cîteva mai aveau încă ochii deschiși. Erau niște ochi holbați în care citeai nu numai deznădejdea, ci și spaima, dorința nebună de a se agăța de viață în ultimele clipe. Puteai sesiza din privirile acestea, acum sticloase, o luptă uriașă pe care oamenii au dat-o cu moartea, agățîndu-se de viață înainte ca inima să fi bătut pentru ultima oară. Se putea citi ura aceea sfîntă împotriva fascismului, a războiului.

M-am înapoiat abătut către sobița din mijlocul sălii.

Cercetam cu luare-aminte etajarea paturilor. Păreau niște cuști înguste și înalte, care adăposteau nu oameni, ci niște ființe ciudate ce se înghesuiau, se zbăteau, gemeau, strigau, horcăiau, într-un amestec nebănuit de asurzitor de glasuri și îndemnuri.

La un moment dat se apropie de mine un om de statură mijlocie, cu ochii extrem de vii, însoțit de tovarășul care m-a adus în bloc. Obrajii îi erau teșiți, bărbia mult ieșită înainte. Îmi spuse că el este Blockältesterul și se numește Jean. Mă trase deoparte, într-un colț al sălii, vizavi de ușa camerelor în care stăteau cei din conducerea blocului și-mi arătă spre un pat... chiar la parter, își notă numărul meu într-un carnet, apoi îmi spuse că intenționează să mă folosească pentru unele treburi în bloc. Mă informă că peste o zi o să-mi repartizeze un pat în apropierea acelei uși...

Gîndurile nu-mi dădeau pace. Ce va fi ?

Aflasem de la unii deținuți că hitleriștii sînt bătuți pe toate fronturile, că armatele aliate înaintau vertiginos. În inimile multora dintre deținuți încolțise și creștea nădejdea într-o eventuală eliberare. Dar bruma de nădejde era risipită de îndată de îndoiala cea mare : oare simțind că se prăbușesc, hitleriștii nu ne vor nimici ? Oare nu procedaseră ei cu mii, zeci de mii de oameni așa, chiar și fără să fi avut în față spectrul înfrîngerii definitive ? Nu uzau ei de cele mai perfide mijloace de exterminare a oamenilor ?

Îmi părea rău că nu puteam să adorm. În sala blocului, gemetele, sforăiturile, șoaptele celor peste 600 de deținuți ajungeau pînă la mine într-un

murmur continuu. Alături de mine se văita un om, cu glas pierdut, piţigăiat. Mă întorsei pe o parte şi în semiîntuneric încercai să disting cum arată. Mă surprinse albeaţa neobişnuită a chipului. Deschidea şi închidea gura ca un peşte uriaş zvîrlit pe uscat şi spunea ceva. Mă dădui jos din pat şi mă apropiai. Acum înţelesei. Cerea într-o nemţească stricată măcar cîteva picături de apă. Dar de unde să iau apă la ora asta? Să ieşi în curte era un mare risc.

Întrebai de-a lungul paturilor şi, în sfîrşit, găsii. Un deţinut îmi arătă o cutie ruginită de conserve, dar îmi spuse că nu mi-o dă cu totul. Să fac rost de ceva ca să-mi toarne... Căutai din nou. Bîjbîii multă vreme pînă cînd, în sfîrşit, găsii o altă cutie de conserve. Omul îmi turnă din ea cam un pahar de apă şi, bucuros că pot face un bine, mă înapoiai la patul bolnavului. Acesta întinse mîna tremurînd şi pe faţă i se zugrăvi un zîmbet fericit. Bău apa din cutia de conserve cu sorbituri rare, de parcă ar fi înghiţit nectar. Îmi înapoie cutia, se întinse pe pat şi cîteva minute respiră mai liniştit.

Deodată însă începu să plîngă. Cu capul în jos plîngea, umerii i se scuturau. Bolborosea ceva într-o limbă pe care n-o înţelegeam. Uneori se oprea din plîns. Ofta trăgînd aerul în piept cu un şuierat prelung, rostea cîteva cuvinte şi iarăşi îl podidea plînsul.

Îl întrebai dacă pot să-l mai ajut cu ceva, dar nu-mi răspunse. Vecinul lui de pat, un om cu părul zburlit, cam de vreo 50 de ani, îmi făcu semn, destul de plictisit, să-mi văd de treabă şi să-l las în pace...

— Așa mă canonește de cîteva nopți — îmi spuse el. — Își cheamă ba soția, ba copiii... își aduce aminte de viața de altădată. Și uite, plînge ca un copil ceasuri în șir...

Dimineața, cînd mă deșteptai, merseși alături să văd ce face bolnavul. Dar acum el stătea cuminte, cu fața în sus, cu ochii deschiși și sticloși. Murise peste noapte. Trăsăturile feței parcă îi întăriseră. Pe piept descifrai litera N. Era deci un olandez*.

Tovarășul lui de pat plecase în căutarea Block-ältesterului ca să-l anunțe că are nevoie de ajutor să tîrască mortul lîngă ușă, acolo unde mai așteptau încă alții și alții, înțepeniți ca și vecinul lui de pat, să fie ridicați și duși la crematoriu...

Aflarăm că numai noaptea trecută plecaseră dintre noi, pentru totdeauna, încă 14 deținuți. Oamenii comentau prea puțin cele întîmplate. Mulți se obișnuiseră cu morții, care erau strînși în fiecare dimineață și tîrîți spre ușă.

Fără să fi vrut luai cunoștință de babilonia blocului. Aveai impresia, străbătîndu-l de la un capăt la altul, că te afli într-un aglomerat tîrg mizer al Europei, unde s-au adunat oameni de toate națiile. Ici, un grup de evrei din Ungaria ; dincolo, niște belgieni ; într-un grup, mai mulți tineri din Olanda ; în alt grup, doi-trei polonezi ; pe o margine de pat s-au strîns vreo zece țigani ; niște muncitori din Danemarca căutau să-și aranjeze paturile. M-am izbit și de un grup de francezi, care discutau ceva cu aprindere. În cîteva paturi am dat și peste o mulțime de ruși. Naționalitățile erau ușor de recunoscut, deoarece purtau însemnul cu inițiala națiunii respective.

Într-o zi, ca şi în Zeltlager, ne-a fost dat să constatăm că, în afară de condiţiile îngrozitor de grele în care eram nevoiţi să trăim, ne mai pîndea o primejdie : prezenţa unui mare număr de deţinuţi de drept comun, dintre care unii se dovediseră oameni fără scrupule şi veşnic gata să servească interesele SS-iştilor. Aceasta ne impunea să fim atenţi, pentru a nu le cădea pradă.

Ce se întîmplase ? Un deţinut destul de vîrstnic voise să iasă afară. Constatase însă cu stupoare că cineva îi furase ghetele.

— Nu pot să pricep cînd mi le-a luat — striga în gura mare. — Nu m-am dezlipit de pat. Le-am pus aici, la căpătîi, sub saltea, tocmai ca să-mi înalţe un pic locul unde pun capul... Şi acum nu-s. Nu pricep cum a putut s-o facă.

Tot căutînd prin pat a început să strige mai tare :

— Şi pîinea mi-a furat-o, uite... M-a lăsat flămînd pe toată ziua.

Văzurăm că-l privea pe un vlăjgan cu triunghiul verde pe piept — semnul deţinuţilor de drept comun. Acela se uita însă nepăsător, aşezat pe marginea patului, cu picioarele puse unul peste altul.

— Tu mi le-ai luat — izbucni păgubaşul, adresîndu-se acestuia. — Tu...

— Ia du-te în... — îi replică acesta pe un ton flegmatic. — Nu vezi cît de adormit eşti ? Auzi, să-i fure de sub cap ghetele !

— Sînt sigur că tu mi le-ai şterpelit — începu să urle de-a binelea păgubaşul. — Doar n-au trecut decît două zile de cînd ăsta de alături s-a plîns că i-ai luat pătura şi i-ai vîndut-o. Să-mi dai ghetele că fac moarte de om. Dacă n-am ghete înseamnă că pot să mă întind de pe acum lîngă cadavre. În

tălpile goale nu se poate ieşi nici măcar pînă la closet. Dă-mi ghetele, n-auzi ?

Îl apucă de guler pe lungan şi-l zgîlţîi.

La început cel în cauză, oarecum intimidat, bătu în retragere. Îndată însă îi săriră în ajutor alţi doi.

— L-ai văzut că ţi le-a luat ? — urla unul. — L-ai văzut ? Dacă nu l-ai văzut, cum îl faci hoţ ? O fi fost el altădată, dar acum e altceva...

Între timp hoţul reuşise să se elibereze din strînsoarea păgubaşului. Cu o zmucitură îl repezi pe spate, încît acesta veni buluc peste noi, cei care priveam. Dintr-un salt, păgubaşul se azvîrli din nou peste acuzat, căutîndu-i cu unghiile ochii, obrajii.

Ar fi ieşit cu vărsare de sînge dacă nu s-ar fi ivit Blockältesterul. Cu ajutorul a mai mulţi deţinuţi despărţi „grupurile beligerante" şi ordinea fu oarecum restabilită.

— Şi, totuşi, păgubaşul are dreptate — spuse un polonez. — Lunganul ăsta nu e la prima acuzaţie. Trebuie să te fereşti de el ca de dracu.

Am ieşit să mă spăl. Dar cum ? Singura cişmea existentă era înconjurată deja de zeci de oameni. Nu erau aici numai deţinuţi din blocul nostru, ci şi din blocurile apropiate. Nu era chip să pătrunzi spre cişmea decît cu mare greutate. Îţi era scîrbă şi de imensa lăcăraie din jur. Bocancii ţi se înfundau în noroi. În loc să ieşi curat, te înapoiai mai murdar decît înainte de a încerca să te speli.

Vreo cîţiva deţinuţi apatici se opriseră la marginea cordonului format de zecile de oameni care se îmbulzeau să apuce o cutie de conserve plină cu apă.

În bloc se ordonase despăducherea generală. Ordinul pornea de la Blockältester, nu de la SS-işti.

Dacă SS-iştii ar fi aflat că vreunii au păduchi, i-ar fi scos imediat din bloc şi i-ar fi dus la dezinfecţie, pentru că se temeau că o eventuală epidemie de tifos le-ar fi primejduit şi lor viaţa. Mulţi, foarte mulţi care erau tîrîţi într-acolo se înapoiau plini de vînătăi sîngerinde pe spate, pe obraji. Mă întrebam de unde apăreau păduchii, doar oamenii erau obligaţi să-şi schimbe cămăşile.

Explicaţia am primit-o de la un deţinut mai vechi. Spălatul rufelor se făcea mai mult de formă. Larvele rămîneau, şi îndată ce dădeau de căldura corpului, se transformau repede în păduchi. Trebuia să distrugem deci întîi lindenii, chiar înainte de a îmbrăca lenjeria spălată !

Ne-am dezbrăcat cu toţii şi am început să ne despăduchem. Se apropia ora prînzului, cînd de obicei nu venea pe aici nici Blockführer-ul şi nici alţi SS-işti.

Era o privelişte grotescă. Zeci şi sute de oameni goi, dîrdîind, cercetînd — mulţi cu ochii miopi — tivul cămăşilor şi al izmenelor. Omorau cu unghiile lindenii. Mulţi făcuseră rost de cîte o piatră. Puneau încheieturile cămăşii pe cîte o altă piatră şi le ciocăneau cu furie, cu desperare. După ce terminau cu lenjeria, începeau să cerceteze cu aceeaşi migală, cu străduinţă şi scîrbă tivurile hainelor de doc. Căci doară păduchii nu se cuibăreau numai în cămăşi şi-n izmene...

*

* *

Şi în acest bloc 64, cu multe ceasuri înainte de prînz începeau pregătirile pentru... masă.

Oamenii, hămesiți, își concentrau întreaga lor viață în jurul acestei activități. Gîndul la mîncare mă preocupa și pe mine. Înainte de a fi aduse cazanele și gălețile aburinde, o mulțime de deținuți se postau în preajma locului unde știau că vor fi aduse cazanele. Se așezau cu meticulozitate și, în așteptarea supei, priveau cu foarte multă luare aminte bucățica de pîine rămasă. Ciuguleau cîte o firimitură de ici, alta de dincolo, cu mare grijă. Fiecăruia îi era teamă că foamea îl va îmboldi să-și mănînce în întregime bucata de pîine și va rămîne fără nimic atunci cînd se va distribui... supa. De aceea se stăpîneau.

Era o stăpînire chinuitoare, îndelungată și totuși necesară. Fiecare știa că zeama aceea grețoasă de sfeclă furajeră, cu greu ar fi putut fi înghițită fără măcar o fărîmă de pîine.

Un mare număr de deținuți se așezau în coloană așteptînd cazanele. Coada se forma, ca în Zelt, cu multe ore înainte. Nu numai la prînz, ci și dimineața, cînd se dădea surogatul de cafea cu bucata de pîine ce trebuia să ne ajungă pentru întreaga zi, ca și seara, cînd primeai și o bucățică de margarină sau o bucățică de cîrnat.

În așteptarea mîncării, deținuții începeau să flecărească numai și numai despre bucate alese, despre mese îmbelșugate, de pe vremuri... Se vorbea despre mîncare în toate limbile Europei.

Mi-a reținut atenția în mod deosebit o discuție aprinsă ce se iscase între un neamț și un ungur. La început, neamțul vorbise potolit, lăudînd mîncărurile specific berlineze.

În discuție intervenise însă un francez, probabil mare mîncău altădată, de altfel destul de priceput

în arta culinară. El explica cum se prepară o seamă de mîncăruri gustoase, specific franceze.

— Termină o dată — tună fulgerător un italian. De ce îi amărăşti pe oameni ?...

Francezul se întoarse oarecum surprins către cel care-l întrerupsese. Neîndoielnic, expunîndu-şi cunoştinţele lui gastronomice, nu o făcuse cu intenţii rele.

În acest timp, şirul deţinuţilor, în aşteptarea zemei de sfeclă furajeră se mărea tot mai mult. În ultimele zile, raţiile ne fuseseră şi mai mult micşorate. Trebuia să drămuim pîinea cu centigramul.

Ca şi în Zeltlager şi aici se petreceau adevărate busculade îndată ce începea servitul raţiilor. De cele mai multe ori însă, Jean, francezul care deţinea funcţia de Blockältester, făcea repede ordine, nu lăsa ca oamenii să se încaiere...

Auzisem multe lucruri rele pînă atunci despre Blockältesteri. Cu Jean, ca în general cu Blockältesterii din Buchenwald, lucrurile stăteau însă altfel. După masă îl vedeam cărînd afară bidoanele în care era adusă mîncarea. Laolaltă cu alţi deţinuţi transporta la bucătărie bidoanele murdare. Uneori căra în bloc apă cu o gamelă.

Conducerea blocului din care făcea parte şi Jean avea în colţul blocului două camere cu podea de lemn. Dar deţinuţii, tot intrînd şi ieşind după diferite treburi, murdăreau podelele cu tălpile bocancilor de lemn în aşa hal, încît pentru a se putea păstra curăţenie, scîndurile trebuiau spălate des.

Odată m-am apropiat de Jean să-l ajut la căratul apei şi la spălatul scîndurilor. Dar Blockältesterul a refuzat cu încăpăţînare.

În timp ce discutam, în jurul nostru se adunaseră mai mulți deținuți. Priveau și ascultau curioși. Blockältesterul, neîndoielnic, le părea un om curios. În alte lagăre, unde mulți dintre ei fuseseră, deținuții cu funcții de răspundere se transformaseră cu timpul în adevărați tirani, servind interesele SS-ului.

Privindu-l pe Jean cum toarnă apă pe podele și continuă să-și spele scîndurile, deținuții începură să șoptească între ei, să se contrazică. Nu era greu să deslușim în atitudinea lor un vădit respect pentru acest Blockältester, care nu numai că nu-i supunea pe oameni la munci grele, istovitoare, ca să fie pe placul SS-ului, dar iată — aproape de necrezut — nici măcar nu accepta să fie ajutat cînd unii deținuți se ofereau de bunăvoie...

În aceeași zi am avut ocazia să-l cunosc mai de aproape și pe Mitea ucraineanul, unul dintre Stubendienștii din bloc. Era un tînăr cu ochii albaștri, foarte tăcut. Părul îi era de un blond aproape alb. Îl mai văzusem de cîteva ori trecînd de colo-colo, îndeosebi făcînd ordine în timpul servitului mîncării. Un alt Stubendienst era din Ucraina subcarpatică. Îl chema Zoli.

La masa de seară, ca de obicei, s-a iscat o hărmălaie. Cineva șterpelise niște gamele, așa încît proprietarii lor nu mai aveau în ce să-și ia supa... Firește, păgubașii căutau de colo pînă colo, acuzau ba pe unul ba pe altul... O ceartă mai aprinsă se iscase între doi tineri foarte înalți și slăbănogi care se îmbrînceau unul pe altul, înjurîndu-se. L-am văzut atunci pe Mitea între ei. Ar fi putut să-i lovească. Era doar Stubendienst. Ar fi putut să strige la ei, să le ordone. Nu procedase însă așa.

îl trăgea de mînecă ba pe unul, ba pe celălalt, vorbindu-le cu blîndeţe :

— Sînteţi oameni în toată firea. Nu-i frumos. De ce să vă insultaţi ?

Şi ca prin farmec oamenii se potoliră.

În afară de Blockältester şi de Stubendienst, o funcţie în bloc deţinea şi cel care era Nachtwache *. Acesta trebuia să supravegheze încăperea blocului în timpul nopţii. De altfel, peste noapte se puteau întîmpla multe lucruri. De pildă, s-ar fi putut să dispară bucata de piine a vreunui deţinut, pătura. ghetele sau hainele sale. S-ar fi putut ca de la un muc de ţigară să ia foc hainele deţinuţilor ; mai trebuia alimentat şi focul la sobiţa din mijlocul blocului.

Într-o seară am fost chemat de către Jean în camera Blockältesterului. Se afla acolo şi Mitea.

— Dumneata o să îndeplineşti funcţia de Nachtwache începînd de azi — mi-a spus Jean. (Funcţiile interne la Buchenwald în majoritatea blocurilor depindeau de autoadministraţia deţinuţilor.)

Îmi adusei atunci aminte că Blockältesterul îşi notase într-o seară numărul meu într-un carnet şi mă anunţase că mă va folosi în unele servicii din bloc.

Le-am făgăduit că o să caut să-mi îndeplinesc cu simţ de răspundere funcţia încredinţată.

— Da — vorbi Mitea. — Dar trebuie să ne fii tovarăş de nădejde nu numai în ce priveşte treburile din bloc... Ştii... treburile administrative de fiecare zi. E vorba însă... tăcu un timp, apoi continuă : o singură grijă să ai înainte de toate. Cînd sîntem împreună, în mijlocul oamenilor, fiecare

ne vedem de treburile noastre obişnuite, chiar dacă nevoile cer să rezolvăm probleme urgente şi grave. Chiar şi în astfel de cazuri e nevoie să ne obişnuim să fim tăcuţi.

În timp ce-mi vorbeau, cei doi tovarăşi mă priveau nu numai cu blîndeţe şi prietenie, ci şi cu mult optimism. Citeam în privirile lor o hotărîre nestrămutată de a lupta folosind toate posibilităţile, pentru a face viaţa suportabilă şi în acest infern.

Seara am fost chemat în camera lui Zoli, cel de-al doilea Stubendienst al blocului. Se afla de faţă şi Mitea. După ce s-au interesat cum dorm, dacă mi-a ajuns în ultimele zile hrana, Zoli m-a întrebat :

— Cu sănătatea cum stai ?

— Acum nu mă mai simt bolnav.

— Ştii, paza de noapte nu-i întăreşte omului sănătatea. Funcţia ta comportă uneori sacrificii. Te-am chemat nu numai ca să te întrebăm încă o dată dacă eşti dispus să-ţi asumi răspunderea pentru funcţia de Nachtwache... Ci şi pentru altceva...

Nu ştiam despre ce e vorba, aşa că am tăcut, privindu-i întrebător. Mitea se uita atent la triunghiul roşu din pieptul meu, pe care erau scrise literele Ru, adică Rumäne (român).

— Trebuie să fii atent — continuă Zoli — trebuie să-i aperi pe oameni. Asta e una dintre îndatoririle noastre. Trebuie să-i învăţăm pe mulţi, pe cît mai mulţi să se respecte unii pe alţii şi să se apere împotriva fărădelegilor, a hoţilor, a denunţătorilor... şi în mod special împotriva SS-ului.

Le-am răspuns emoţionat. Le-am mulţumit pentru încredere. Le-am îngăduit încă o dată că voi ţine seama de sfaturile lor.

Mitea era el însuşi emoţionat. Cînd mi-a strîns mîna, a fost mai mult decît o îmbărbătare. La despărţire mi-a spus :

— Priveşte în jur şi întipăreşteţi bine în minte tot ce vezi, nu numai pentru prezent, ci şi pentru viitor. Ai înţeles ?

O mînă puternică se lăsă pe umărul meu :

— Ai înţeles, mă ? — şi se uită adînc în ochii mei. — Cine ştie, poate într-o zi să fie nevoie să ţi le aminteşti cu de-amănuntul...

Într-adevăr, viaţa zbuciumată din blocul 64 mi s-a săpat în memorie atît de adînc, încît nu-mi este greu să reconstitui aproape pas cu pas toate evenimentele petrecute atunci.

Zile şi evenimente „obişnuite" la Buchenwald

N-am uitat şi nici n-o să uit vreodată zilele petrecute în blocul 64. Iată cronica cîtorva zile din partea a doua a lunii decembrie 1944.

M a r ţ i. Godinul din bloc aducea o alinare multora din începere, dîndu-le pentru un moment iluzia unei linişti binefăcătoare. De aceea godinul atrăgea în mod deosebit pe deţinuţii din blocul 64. În tot cursul nopţii în jurul lui se perindau zeci de oameni. Acest lucru era însă interzis. În lagăr, noaptea trebuia să fie o tăcere mormîntală, după regulile SS-ului totul trebuia să încremenească. Ordinea stăpînitorilor fascişti cerea ca noaptea să nu se mişte nimeni.

Viaţa avea însă legile ei. Noapte de noapte era un du-te-vino permanent spre latrină, şi toţi cei care treceau pe lîngă godin, spre ieşire, sau care se întorceau în bloc se opreau ca să-şi încălzească membrele amorţite de frig, sau ca să mai aţîţe focul. Era ceva răscolitor să priveşti cum unii îşi închid ochii şi visează în picioare. Parcă vedeai şi tu imaginea căminului cald şi primitor la care se gîndea respectivul.

Curios fiind, l-am întrebat o dată pe un tînăr danez înalt, blond, cu faţa rotundă şi nasul cîrn la ce visează cînd îşi închide ochii. În loc de răspuns, el s-a uitat la mine absent, dar foarte trist. Nu plîngea, deoarece aici aducerile aminte, care te chinuiau permanent, nu provocau lacrimi, te ardeau însă ca un jăratic incandescent, care mistuia pur şi simplu.

Atunci cînd în jurul godinului se adunau mai mulţi îi rugam în calitate de Nachtwache să mai lase loc şi pentru alţii. Făceam totul pentru a evita eventualele ciocniri cu patrulele SS care puteau să apară în fiecare moment, în vizitele lor neaşteptate de noapte. Învăţasem că asemenea abateri nu erau iertate. Văzîndu-mă însă nu îndeajuns de hotărît, rugăminţile mele nu prea convingătoare — îmi era milă de ei —, oamenii se codeau să plece. La un moment dat, în jurul godinului se adunaseră cam 30-40 de persoane.

Îmi dădeam seama că această concesie nu se va termina cu bine. În timp ce mă gîndeam la o soluţie s-a şi produs nenorocirea prevăzută. Deodată uşa s-a deschis, şi în sală au năvălit patru SS-işti, Blockführer-ul, doi soldaţi cu un cîine şi un ofiţeraş tînăr, căruia abia îi mijea barba. Îşi făceau controlul inopinat de noapte. În bloc a izbucnit un vacarm de parcă zeci de oameni ar fi strigat. Zbierau cei patru SS-işti, cîinele lătra nervos, iar oamenii, înspăimîntaţi, îmbulzindu-se, fugeau spre locurile lor. M-am trezit singur în mijlocul blocului — ce imensă mi s-a părut în momentul acela încăperea. Stăteam faţă-n faţă cu cei patru SS-işti şi cu cîinele.

— Nachtwache ! — zbieră ofiţeraşul.

Am luat poziție de drepți. De emoție însă, am uitat să-mi scot șapca vărgată de pe cap. Ofițerașul s-a uitat la mine cu ochi holbați de surpriză, apoi și-a scos tacticos mănușa și m-a lovit cu putere peste față. Lovitura nu venise pe neașteptate, dar puterea ei m-a amețit și m-a făcut să cad la pământ. Atît i-a trebuit. Bestia setoasă de sînge s-a dezlănțuit în el cu toată furia. Mă lovea cu cravașa puternic, mă călca cu cizmele. N-am strigat, n-am exteriorizat nici o durere. Poate că asta l-a întărîtat și mai mult. Oasele capului, ale picioarelor și ale coapselor pocneau sub loviturile cizmelor. Deodată s-a oprit. Nu știu de ce. Fapt este că s-a potolit la timp, înainte de a-mi pierde complet cunoștința. Am văzut cum își întindea cizmele mînjite de sînge cîinelui ca să le lingă și cu cîtă lăcomie făcea aceasta lighioana. Cînd mi-am revenit în cușca mea, capul îmi era bandajat. Am simțit o durere sfîșietoare în cap și în gură. În jurul meu se agitau îngrijorați Jean, Mitea, Zoli și mulți alții. Mi se puneau comprese cu apă rece pe frunte, mi se ștergea colțul gurii — probabil mai sîngeram — cu tifon de hîrtie. Văzîndu-i disperați, am încercat să le spun ceva ca să se liniștească, dar n-am reușit. Am încercat să zîmbesc, dar cred că grimasa pe care am reușit s-o schițez nu avea darul să-i liniștească. Buzele îmi erau tare umflate, iar în locul a doi dinți rămăseseră numai cioturi. Compresele și, probabil, și pastilele înghițite mi-au făcut bine. A apărut și un medic deținut care a fost de părere că, deși n-ar strica o îngrijire mai atentă într-o baracă mai bună, nu e recomandabil, deoarece nu-i exclus ca SS-iștii să mai revină.

Într-un tîrziu Zoli mi-a explicat că, cu toate încercările, fusesem norocos. Puteau să mă omoare sau să mă ia la Bunker * şi să-mi aplice, pe faimoasa capră special construită, douăzeci şi cinci.

În lagăr circulau fel de fel de zvonuri despre acest „douăzeci şi cinci". Se povestea că omul era culcat pe o capră de lemn, care-i scotea în relief şezutul, iar SS-istul lovea cît putea de tare în acelaşi loc, pînă ce sîngele ţîşnea şi respectivul nu mai dădea semne de viaţă. Atunci turna o găleată cu apă rece peste el, iar cînd deţinutul îşi revenea, ritualul inchizitorial începea din nou, pînă ce Gorila * şi cei care urmăreau scena îşi satisfăceau sadismul.

Căldura sufletească a tovarăşilor mei, solidaritatea celor care mă înconjurau mi-au dat parcă puteri să mă ridic în picioare. Zeci de mîini s-au oferit să mă ajute. Poate această căldură sufletească m-a făcut să mă simt mai bine decît eram în realitate. Şchiopătînd, chinuit de dureri mari, am reuşit totuşi să ajung pînă la godin.

Focul era stins, trecuseră probabil două-trei ore de la plecarea SS-iştilor şi toată lumea, fiind frămîntată de cele petrecute, uitase de godin. În bloc se lăsase şi mai mult frigul, iar iluzia pe care o dădea godinul dispăruse. Poate că şi din cauza rănilor, a pierderilor de sînge am început să tremur ca varga. Jean mă îndemnă : „Hai, culcă-te ! Tu n-ai încă putere să stai în picioare". Zoli de-a dreptul mă dojenea : „Nimeni n-are nevoie de asemenea eroisme, aici ele se plătesc scump şi pur şi simplu n-ai dreptul să faci aşa ceva". Eram, desigur, frînt, căci abia auzeam ce mi se spunea. Nu voiam să aud nimic despre mine sau legat de mine. Mă pre-

ocupau alte gînduri. În bloc era frig. Trebuia aprins focul. Cu toţii aveam nevoie de căldura lui binefăcătoare. Cei suferinzi mai ales aveau nevoie să se încălzească puţin. Dorinţa, în sfîrşit exprimată, a provocat un impuls, o reacţie deosebită. În cîteva minute, în jurul godinului s-au adunat bucăţele de scînduri putrezite, vreascuri, chiar şi ceva lemne, astfel că în curînd în godin a început jocul flăcărilor vesele, a căror căldură mi-au alinat durerile. Stînd lîngă godin, am adormit. Cînd m-am trezit, speriat, în jurul godinului nu se afla nici ţipenie de om, deşi din toate colţurile blocului se auzeau şuşoteli şi oftaturi. Era o manifestare de compasiune şi solidaritate înduioşătoare.

În noaptea aceea de mare tensiune s-a întîmplat în bloc un lucru îngrozitor. Ştiam că în lagăr există un trafic cu aur practicat de deţinuţii decăzuţi proveniţi din rîndul celor de drept comun. Firele acestui trafic duceau pînă la birourile SS-iştilor. Şi în blocul nostru apărea cîteodată un SS-ist în compania unor deţinuţi de drept comun. Nu se cunoştea însă concret ce învîrtesc împreună. Acei deţinuţi erau suficient de urmăriţi şi izolaţi, ne gîndeam noi, ca să nu ne poată face nimic rău. Realitatea este că traficul de aur iniţiat, încurajat, şi stimulat de unii SS-işti, a provocat mult rău. Şi în lagărul Buchenwald au fost oameni care şi-au pierdut chiar viaţa din cauză că aveau dinţi de aur în gură. Dar în special erau jefuite cadavrele. Pentru „colectarea" aurului pe cont propriu hienele SS, pîngăritorii de cadavre, foloseau deţinuţi de drept comun. În conştiinţa noastră, a fura dinţii de aur din gura unui deţinut mort echivala cu o crimă, cu un omor. Cînd un deţinut murea, îi dădeam pe cît posibil cinstirea cuvenită.

Ori de cîte ori se scoteau morții din bloc, ne descopeream și ne aplecam capetele. Însă în noaptea aceea, în bloc, cînd toți așteptam cu răsuflarea reținută terminarea controlului inopinat al SS-iștilor, s-a întîmplat un lucru revoltător. Din gurile a doi morți au fost furați dinții de aur.

În zori, cînd s-a observat acest lucru, o mulțime de deținuți s-au adunat în mijlocul încăperii și au discutat cu aprindere și vădită indignare. Morții au fost aduși în mijlocul blocului și așezați cu grijă pe pămînt. Prezența lor era ca un strigăt de durere sfîșietor, care ne-a răscolit pe toți, mai ales la vederea obrajilor neînsuflețiți care trădau o intervenție brutală, bestială, prin folosirea unui corp tare, pentru a desface fălcile încleștate pe vecie. Tot blocul era în fierbere. Cine ?... Cine ?... se punea întrebarea. Și căutările au început cu o intensitate deosebită. Încă în zori — după apel —, cînd Häftlingii se înșirau pentru porția de fiertură caldă denumită cafea, Jean cerceta cu multă atenție fețele unora dintre deținuții de drept comun. Era palid și se vedea că este hotărît să facă lumină în legătură cu această faptă criminală. Hotărîrea era nu numai o obligație elementară de etică umană, dar și absolut necesară, o măsură de autoapărare, deoarece se presupunea că criminalul sau criminalii care scoseseră dinții unui mort puteau într-o zi să atace un om viu pentru a obține aur.

Privirile lui Jean parcă străfulgerau cîte un deținut, dar în zadar. De puține ori l-am văzut pe acest om plin de omenie atît de supărat ca în dimineața aceea. Umbla nervos de-a lungul și de-a latul blocului și privirea i se oprea mereu la cei doi morți cu gurile anormal căscate și în unele părți sfîrtecate,

parcă strigînd după ajutor și cerînd răzbunare. Era de neconsolat. Repeta într-una și parcă și mișcările sale exprimau același lucru : „Trebuie să-i găsim". „Neapărat trebuie să-i găsim pe făptași". Și i-a găsit.

Scena s-a petrecut cu iuțeala unor secvențe de film. La un moment dat Jean s-a oprit din plimbatul său nervos și a strigat plin de mînie : — „O să fac un control al curățeniei corporale". Ne uitam mirați unul la altul, dar ne-am dat seama că hotărîrea luată vizează furtul dinților. Au fost strigate cinci numere. Toți cinci erau deținuți de drept comun, printre care se găsea și acela care obișnuia să șușotească cu unul dintre SS-iști. După ce s-au prezentat, tîrîndu-și picioarele alene și cu indiferență, s-au așezat în rînd. Jean le-a ordonat să se dezbrace. Fețele lor nu trădau nici o emoție, în ochi le licărea chiar batjocura. Stăteau goi în mijlocul încăperii. Jean cerceta cu minuțiozitate fiecare colț de haină, fiecare încheietură, dar degeaba, nu găsea nimic. N-au găsit nimic nici Zoli și nici Mitea, care cu ajutorul unui număr de deținuți le-au răscolit culcușul.

La un moment dat, unul dintre ei, cu mutră de criminal, i-a și spus lui Jean : „Ce căutați domnule Blockältester ? Nu vedeți că sîntem goi-goluți și nu avem nimic ?"

Înalta ținută morală a majorității deținuților din bloc s-a manifestat din plin cu acest prilej. Cu toții participau la căutarea făptașului. Se discuta aprins în zeci de limbi, dar fiecare pleda pentru un singur lucru : să fie pedepsit aspru cel care a săvîrșit fapta nedemnă de un om. Și tocmai cînd se părea că toate căutările noastre sînt zadarnice, Jean a ridicat de pe pămînt șapca vărgată a unuia dintre

cei cinci. A pipăit cu multă atenție și partea exterioară a șepcii. Căuta cu înfrigurare și dintr-o dată a pălit, după ce cu mișcări iuți și nervoase a rupt docul de pe rama șepcii. În mîna sa tremurîndă ardeau ca jarul dinții de aur ai celor doi morți.

Reacția a fost mai mult decît violentă. Asupra făptașului au tăbărît cu ură amară zeci de oameni. La un moment dat n-am mai văzut decît un ghem de oameni din mijlocul căruia de undeva, de jos, se auzea un geamăt stins. Mitea mi-a făcut un semn, arătînd spre ușă, mai bine zis spre poarta blocului, și eu am înțeles. Trebuia să veghez să nu fim surprinși de vreun SS-ist. După aceea, așa violent precum izbucnise, tot așa de repede s-au și potolit spiritele cînd Jean a strigat de cîteva ori cu o voce puternică : „Acum e de ajuns".

În ziua aceea, cînd cei șaisprezece morți, victime ale acestei nopți „obișnuite", au fost scoși din bloc pentru a fi transportați la crematoriu, capetele noastre au stat mai aplecate.

M i e r c u r i. Cele pățite în noaptea precedentă mă vlăguiseră. Capul mi-era bandajat, fața desfigurată. În atmosfera de compasiune a celor din jur am reușit însă să mă mențin pe linia de plutire, să trebăluiesc prin bloc și cît de cît să-mi fac datoria. În cele din urmă însă puterile m-au părăsit. M-a apucat o ameteală și mi-am pierdut echilibrul. Am fost ridicat cu multă atenție și așezat în pat. Eram între vis și realitate. Vedeam în fața ochilor meleagurile natale, mă gîndeam la plaiurile noastre someșene, vesele și însorite ca o pictură de Tonitza, la delușoarele săltărețe, la văile catifelate de un verde imaculat, mă gîndeam la patria mea, martoră

a atîtor zbuciume și suferințe, dar care acum, în sfîrșit, era liberă !

Eram la limita dintre conștient și inconștient, și totuși îmi aminteam clar, tulburător de clar, totul. Retrăiam momentele cruciale din viața mea. Acele momente cînd voința de a trăi o viață omenească mi-a îndreptat pașii spre mișcarea muncitorească, spre lupta antifascistă ilegală. Apoi fiorul și senzația primelor acțiuni. Retrăiam momentul cînd mi-am dat seama că nu sînt un fir de pai neputincios aruncat de valuri, că pot lupta și eu împotriva nedreptății și asupririi. Retrăiam cu aceeași profundă pasiune romantismul revoluționar, ce nu-i este dat oricui să-l cunoască, să-i soarbă aroma și frumusețile. În lagărele hitleriste, fiind permanent la un pas de moarte, oamenii retrăiau des clipe din viața lor, momente mai îndepărtate sau mai apropiate de acest prezent blestemat. Aceasta mi se mai întîmplase și mie, dar parcă niciodată așa de intens ca atunci.

O durere sfîșietoare în tîmple m-a făcut să gem. Ca printr-un văl cenușiu am văzut că cineva ține o găleată cu apă, din care mi se dădea să beau. Mi-au pus o compresă pe frunte. M-am liniștit.

Da ! Dacă ar fi trebuit să încep totul de la început, tot așa aș fi procedat. Însă poate mai bine ! Aducerile aminte au continuat. Îmi reaminteam clar de acțiunile și obiectivele partidului. Luptă pe toate fronturile cu forțele întunericului și neomeniei pentru eliberarea națională și socială. Mi-am amintit de un episod din trecut :

Era în anul 1940. Dezmățul fascist, ciuma brună, era în plină ascensiune. În aer plutea mirosul războiului. Monstruosul măcel dezlănțuit de hitleriști punea în pericol viața a sute de mii și milioane de

oameni și însuși viitorul acestei lumi. Conștiința omenirii trebuia ținută trează. În Cehul-Silvaniei, într-o noapte de vară fără lună, mai multe grupuri au scris cu cretă și vopsea pe gardurile și pe pereții unor clădiri lozinci ale partidului comunist : „Jos războiul hitlerist !", „Jos cu pregătirile de război împotriva U.R.S.S. !", „Jos fascismul !", „Jos dictatura regală !". Conform hotărîrii comitetului local P.C.R., lozincile, cu litere de-o șchioapă, erau scrise pe traseul pe unde sute de soldați, fii de muncitori și țărani mărșăluiau în fiecare zi spre instrucție. A fost o acțiune foarte reușită, cu mare efect agitatoric. Într-un punct al traseului, așezat după o perdea, iscodeam efectul. Era extraordinar. Mai întîi numai cîțiva, apoi parcă s-ar fi ordonat „la dreapta", toată trupa s-a uitat spre dreapta ca să citească. Ofițerii și plutonierii au început să se agite, dînd pinteni cailor și ordonînd „fuga marș". Alergau soldații, cu armamentul lor greu, dar tot cu capul spre dreapta. A fost una din acțiunile bine inspirate și reușite. Apoi mi-au apărut în minte alte și alte episoade, unul alungîndu-l pe celălalt, pînă ce am adormit într-un somn neliniștit și chinuitor...

M-am trezit brusc. Nu mi-am dat seama de ce. Eram pe jumătate adormit, capul îmi vîjîia, nu vedeam clar. M-am ridicat într-un cot. Apoi am auzit un strigăt sfîșietor, plin de durere, care m-a făcut să tresar. Blocul era în plină fierbere. În cușca alăturată, cu fața în jos, zăcea Miloš, mai bine zis se zvîrcolea, și la fiecare mișcare, la fiecare spasm striga sfîșietor, apoi gemea. Din gură îi ieșeau cuvinte nedeslușite. S-a mai zvîrcolit în dureri cumplite cîteva minute, apoi s-a lăsat liniștea, o liniște apăsătoare, grea ca lespedea de mormînt. Deși în

jurul cuştii lui erau strînşi zeci de oameni, era o linişte mormîntală, încît se putea auzi şi bîzîitul unei muşte. O modestă manifestare de solidaritate antifascistă a celor din bloc faţă de victimele SS-ului.

Greu, abia păşind, m-am apropiat şi eu de cuşca lui Miloš. Faţa îi era desfigurată de durere. Din colţul gurii i se prelingea o dîră de sînge. Oamenii mi-au făcut loc. În jurul lui se agitau Jean, Mitea şi Zoli. Înmuiau cîrpe în apă rece şi îi puneau comprese pe cap, pe ceafă, dar îndeosebi pe fundul gol. Ce mi-a fost dat să văd m-a zguduit pînă în adîncul inimii. Parcă ar fi fost scobit cu un cuţit. Dungile paralele, înşirate simetric una lîngă alta, provocate de loviturile de nuiele, semănau cu nişte scobituri făcute de o daltă de sculptor. Rănile erau adînci. Carnea vie atîrna în zdrenţe. Atunci am avut prilejul să văd pentru prima oară ce înseamnă la Buchenwald să primeşti „douăzeci şi cinci".

Cei din Bunker se pricepeau să aplice asemenea pedepse care să schilodească şi să provoace traumatisme psihice grave, vrînd astfel să bage groaza în deţinuţi. Se spunea că Gorila se pricepea de minune să nimerească permanent în acelaşi loc, pînă ce se forma un şanţ tăiat în carne vie, ca brazda de plug într-o ţarină moale de primăvară.

Peste o zi, Miloš mi-a relatat cu un dureros lux de amănunte istoria acestei întîmplări, din păcate nu ieşită din comun la Buchenwald. Îmi povestea cum în camera cu ciment pe podea — în care în primul rînd a observat cele două găleţi pline cu apă — a fost legat şi întins pe o masă, nu înainte de a fi însă dezbrăcat la piele. Erau trei călăi în cameră, un ofiţer cu vesta deschisă, Gorila şi încă unul în cămaşă cu mînecile suflecate. A auzit întîi

cum Gorila încearcă în aer vergile, care şuierau ca nişte şerpi veninoşi. Apoi a simţit prima lovitură, ca un trăsnet, a doua, parcă cineva l-ar fi lovit cu putere în moalele capului, a treia, ca un cuţit în inimă. Apoi... era gata-gata să urle ca să se mai uşureze, dar n-a vrut să le dea satisfacţie bestiilor. Îşi muşca buzele cu atîta forţă, încît la un moment dat şi-a simţit gura sîngerînd. Nu ţipa şi asta îi întărîta şi mai mult. SS-iştii obişnuiau să pună deţinutul să numere în timp ce primea loviturile, dar el n-a numărat. Gorila s-a înfuriat. A numărat SS-istul, dar greşea voit, aşa că începea mereu să numere de la început. Cînd trupul lui Miloš n-a mai reacţionat nicicum, careva a turnat peste el o găleată cu apă.

Cu Miloš, inginer constructor ceh foarte cult, inteligent, SS-iştii, după cum mi-a povestit el, aveau o veche răfuială. Însăşi prezenţa sa în acest nenorocit bloc 64 era rezultatul acestei răfuieli. Miloš avea o soţie frumoasă şi doi copii. Acasă la el trăise o viaţă liniştită, armonioasă. Familia, munca, muzica erau marile sale pasiuni. Simpatiza tot ceea ce dă omului demnitate, ce îi înfrumuseţează viaţa, tot ce dă noţiunii de om un conţinut mai profund. Era un om cu vederi progresiste fără să fi fost un militant. „Era mai comod să simţi decît să activezi", mi-a spus el.

După atentatul împotriva Gauleiterului Heydrich a fost şi el arestat, ostatic, iar apoi deportat la Buchenwald. Încă din primele zile trăite la Buchenwald, trecînd prin focul purgatoriului, acest om tăcut şi liniştit şi-a dat seama că pasivitatea este egală cu capitularea, că nu există drum de mijloc, fiindcă nu poţi să stai închis în turnul tău de fildeş atunci

cînd tot ce-i omenesc se scufundă şi se năruie în jurul tău, că responsabilitatea fiecăruia pentru tot ce înseamnă oprimarea omului este cea mai mare problemă a generaţiei noastre. A înţeles că fascismul, sub toate formele sale, înseamnă distrugerea civilizaţiei, înseamnă împingerea omului înapoi la stadiul în care forţa şi brutalitatea constituiau legea atotstăpînitoare. A învăţat că a sta pasiv faţă de ciuma brună înseamnă o crimă. La această concluzie nu l-a împins numai nenorocirea sa personală, nu l-a condus numai patriotismul său înflăcărat, ci şi simţul de dreptate, umanismul, dragostea sa faţă de oameni.

Într-un moment de confesiune — aici simţeai cîteodată nevoia să-ţi descarci sufletul, să-ţi faci bilanţul vieţii — mi-a povestit cum încă cu mult înainte de a fi arestat şi-a dat seama că fascismul înseamnă mormîntul civilizaţiei.

În lagăr, unde funcţiona un puternic grup naţional de rezistenţă cehoslovac, procesul de maturizare a conştiinţei sale s-a desfăşurat, cum era şi firesc, accelerat. Drumul spre mişcarea de rezistenţă a fost drept şi scurt. Situaţia sa materială bună de acasă, concepţiile anterioare n-au fost o piedică în acest drum.

A primit „botezul focului" în bătălia specifică, dusă aici la Buchenwald, în împrejurări care erau să-l coste viaţa. Cu ajutorul tovarăşilor de luptă de la Effektenblockul * SS-ului se sustrăgeau sistematic obiecte de îmbrăcăminte şi încălţăminte în vederea salvării deţinuţilor şi pregătirilor pentru ziua cea mare a eliberării, care aici, la Buchenwald, reprezenta un crez de neclintit. Aceasta se făcea atunci cînd rufăria murdară era adusă la spălătorie, iar din blocul cu efecte se lua rufăria curată. Într-o zi,

o iscoadă a SS-ului se pare că a observat ceva. Fapt este că Miloš nici n-ajunsese bine cu bunurile preţioase la blocul său din lagărul mare, unde locuia pe atunci, că şi-au făcut apariţia un plutonier şi trei soldaţi SS. Unul dintre soldaţii SS l-a luat pe Miloš de guler şi i-a ordonat: „Imediat predă efectele furate". Toţi din jur au rămas încremeniţi. O asemenea cădere nu se ştia unde se putea opri, ce consecinţă va avea. De acest lucru şi-a dat perfect de bine seama şi Miloš încă din primul moment. Calm şi hotărît, într-o nemţească perfectă, a răspuns că nu cunoaşte nimic despre efectele ridicate în plus. Douăzeci de zile a fost ţinut la arest şi chinuit. Cînd s-a reîntors în bloc parcă era numai umbra lui. A fost îngrijit cu afecţiune şi încetul cu încetul şi-a recăpătat puterile. A început iarăşi să îndeplinească cîte o sarcină în mecanismul ilegal, nu prea importantă, deoarece era de presupus că SS-iştii nu s-au împăcat cu eşecul în cazul Miloš. Prin grija tovarăşilor de la Schreibstube, ca să i se piardă urma a fost mutat din bloc în bloc, iar de trei luni se afla în imensul bloc 64, care, nefiind, în principiu, bloc de muncă, ci mai mult un bloc de tranzit, avea mai puţin contact cu SS-iştii.

După cum am aflat mai tîrziu, în ziua aceea fatală pentru Miloš — cînd i s-au aplicat cele 25 de lovituri —, el primise însărcinarea riscantă de a transmite unui deţinut din atelierele de optică o convocare pentru o întîlnire care trebuia neapărat să aibă loc în aceeaşi zi. În lagărul mare, în timpul zilei puteai circula fără risc numai cu echipele de serviciu, care transportau alimente. Or, bucătăria era relativ departe de baraca de optică. Totul s-ar fi sfîrşit cu bine dacă n-ar fi nimerit acolo, după ce

el a ajuns la destinație, o patrulă SS, care l-a arestat. La arest Gorila l-a recunoscut și a rînjit la gîndul că aici se poate răfui zdravăn cu el. „Bine ai venit cehule, de mult nu te-am văzut. O să am eu grijă ca în cel mai scurt timp să tăifăsuiești cu îngerașii" — i-a spus el. Așa ar fi fost dacă ofițerul prezent, care între timp îi cerceta fișa de cartotecă, n-ar fi observat că este vorba de un inginer constructor. „Lasă-l — a ordonat. — Cred că s-a lecuit pentru o viață, iar noi avem nevoie de ingineri constructori". Și în timp ce Gorila, prefăcîndu-se că nu aude nimic, continua să lovească cu sadism, Miloš auzea vorbe parcă venind de departe, de foarte departe: „Lasă! Acest porc ne mai poate fi de folos". Tovarășii se așteptau ca la microfon să se anunțe „Transportorii de morți la poartă". Dar sinistra chemare n-a fost rostită.

În baracă, văzîndu-l cum se zbate în dureri, mi-am amintit de primele noastre întîlniri. Chiar în ziua cînd ne-am cunoscut și încă nu știam nimic despre el, m-a captivat cu inteligența și cultura sa. La prima întîlnire l-am găsit înconjurat de mai mulți deținuți, cărora le vorbea despre faptul că istoria omenirii are la bază o înlănțuire de idei și acțiuni profund umane care converg spre același punct, lupta împotriva neomeniei. Mi s-a părut că și-a permis prea mult în raport cu pericolele care ne pîndeau, dar, uitîndu-mă mai atent, am văzut în jur că sînt numai deținuți politici. Părea un dascăl sfătos, ale cărui cuvinte erau un îndemn la o viață pură. Așa pur l-am păstrat în amintire.

În bloc, în momentele cele mai tragice, se petreceau lucruri care te impresionau prin omenia lor profundă și te făceau să simți prin toate fibrele că

aparţii marii şi nobilei specii umane. Cum stăteam acolo în jurul lui Miloš, un student olandez, un vlăjgan, s-a aplecat şi l-a sărutat. Era în acest gest atîta omenie, că ne-a făcut să încremenim pe moment. Apoi am fugit cu toţii la locurile noastre. Se anunţa apropierea Blockführerului. Zbiera cît îl ţineau puterile : „Alles antreten". Viaţa de lagăr îşi continua mersul „normal". Miloš a fost lăsat în seama mea, care, fiind de serviciu noaptea, aveam cîteodată dreptul să rămîn în bloc ziua. Cînd şi-a revenit şi m-a văzut, mi-a şoptit abia perceptibil : „De data aceasta am crezut că nu mai scap".

J o i. Altă zi de detenţiune ! La apel, numărul morţilor din bloc a atins o cifră record : nouăsprezece. Aşa cum era dispoziţia, morţii au fost „încolonaţi" cu cei vii. Ca de obicei erau aşezaţi la o margine a coloanei, astfel ca să poată fi număraţi.

În ziua aceasta, apelul s-a prelungit mult. A durat mai mult decît erau obişnuiţi cei din blocul 64. Să fi fost cel puţin trei ore cît am stat în frigul de decembrie. Cu toţii cunoşteam deja argumentul că „nu corespunde numărătoarea cu evidenţa", cunoşteam acest pretext sinistru, invocat de fiecare dată pentru a grăbi sfîrşitul altor deţinuţi.

În răstimpul apelului, cei nouăsprezece morţi s-au congelat de-a binelea, devenind în înţepenirea lor parcă nişte figuri fantastice. Aceste corpuri, atît de uşoare cît timp viaţa mai pîlpîia în ele, deveniseră acum, cînd trebuiau să fie transportate la crematoriu, grele ca plumbul.

După apel, înainte de a porni cu morţii spre crematoriu, ne-am aplecat capetele şi ne-am descoperit, păstrînd în acest fel, ca întotdeauna, un moment de reculegere pentru cei dispăruţi. Neavînd la dispozi-

ţie mijloace pentru transportarea morţilor, de obicei fiecare mort era dus la crematoriu de cîte doi deţinuţi. Era o coloană sinistră. Un deţinut ţinea mortul de mîini, altul de picioare. Nu era o muncă uşoară nici fizică, nici psihică. Greutatea mortului întrecea posibilităţile celor doi deţinuţi lihniţi şi sleiţi de puteri. Eforturilor fizice li se adăuga greutatea ce le apăsa sufletul şi gîndul că-n orice zi puteau fi transportaţi în acelaşi fel. Triunghiurile roşii de pe hainele vărgate ale morţilor indicau apartenenţa lor la multe naţiuni din Europa. Erau de asemenea patru evrei cu triunghiuri galbene (deportaţii evrei care nu fuseseră aduşi în lagăr ca deţinuţi politici ci din motive rasiale erau obligaţi să poarte ca semn distinctiv un triunghi galben).

Am fost primul care am intrat în bloc după terminarea apelului şi trimiterea morţilor spre crematoriu. Cum am păşit pragul, era să fiu doborît de un deţinut, străin de bloc, care se furişa fugind în încăpere. Era sleit de puteri. Se vedea că fugise mai mult. Pe triunghiul său roşu era scris însemnul naţiunii spaniole. Din cauză că nu purta îmbrăcămintea convenţională vărgată, mi-am dat seama că provine din lagărul mare. De altfel numărul mic de pe pieptul său indica faptul că deţinutul făcuse de mult cunoştinţă cu grozăviile lagărului. Vorbea repede, privea desperat în jur, iar eu nedumerit la el, deoarece nu înţelegeam nimic din ce spunea. S-a uitat la triunghiul meu roşu, la însemnul Ru, apoi m-a prins de mînă şi m-a tras repede spre colţul încăperii, unde paturile înalte cu patru etaje lăsau umbre. Jean... Jean... „los“... Mai mult instinctiv am înţeles că nu-i timp de explicaţii, că imediat trebuie să-l pun în legătură cu Jean.

M-a cuprins şi pe mine o neliniște. Mi-am dat seama că este vorba de ceva deosebit, de un lucru grav. Respectivul dorește să se întîlnească cu Jean, mi-a străfulgerat prin minte. N-am găsit pe nimeni în camerele deținuților cu funcții, în schimb, fugind spre ieşire, m-am izbit de Zoli. După o secundă de reținere i-am povestit totul în grabă, abia răsuflînd. Cîteva minute după aceea Zoli s-a întors cu Jean. Din păcate, în acest răstimp spaniolul a mai fost observat şi de alții, ceea ce, desigur, a provocat neliniște. A urmat o scurtă convorbire între cei doi, apoi o discuție în camera Blockăltesterului. Spaniolul trebuia ascuns de urgență în bloc. „O să ajuți şi tu" — mi-a spus Jean. Cuvintele lui Jean vădeau hotărîre, păreau chiar milităroase. Apoi a ordonat ca toți să iasă din bloc, pretextînd că vrem să controlăm îmbrăcămintea oamenilor, urmînd să încercăm a procura pentru cei mai slab îmbrăcați o îmbrăcăminte mai bună. Argumentul nu părea verosimil. Cei mai mulți dintre deținuți erau convinşi că este vorba de cu totul altceva şi au acceptat benevol. Un mic număr a fost constrîns. Au fost scoşi din bloc şi cei bolnavi. În cîteva minute încăperea s-a golit. Acționam repede, după indicațiile lui Jean. Lîngă lada mare cu nisip, aşezată între camerele deținuților cu funcții din bloc, şi priciul etajat, unde se găsea şi cuşca mea, am aşezat cîteva pături. Cu lopeți pregătite pentru caz de incendiu am golit conținutul lăzii. Spaniolul s-a băgat în ladă. Aerul îl primea prin crăpătura care era spre perete. A fost acoperit cu o pătură, apoi cu un strat de nisip, care a fost netezit cu grijă. După felul în care acționau Jean şi Zoli mi-am dat seama că acest loc mai fusese folosit şi altă dată ca refugiu.

Mă uitam la ladă, care își lua înfățișarea obișnuită și mă întrebam cît poate rezista un om într-o asemenea poziție în condiții normale. Dar în condițiile Buchenwaldului ? O oră-două, și apoi ce va fi? Ce se va întîmpla cu acest om, care din primul moment, de la prima întîlnire se impunea ca o personalitate ? Ce urgie se va deslănțui dacă va fi prins? La ieșirea din bloc, criminalul Albert și grupul lui format din deținuți de drept comun germani se uitau în batjocură la noi.

Cum mă frămîntam cu aceste gînduri și făceam sforțări pentru a ascunde legăturile cu nisip sub paturi, Mitea a deschis ușa blocului și numai atîta a putut rosti : „schnell" !* Am înțeles marele pericol care ne pîndea. Am fugit cu toții în diferite colțuri ale blocului și am început să cotrobăim printre paturi, prefăcîndu-ne că facem un control general al curățeniei.

Ușa mare a blocului s-a deschis brusc ca scuturată de un viscol năprasnic. În prag au apărut trei soldați SS și un ofițer.

— Blockältester hier ! — sbiera ofițerul ca un apucat.

Jean s-a prezentat reglementar. Să fi fost ceva în privirea lui Jean, sau instinctul de copoi al SS-istului l-a făcut să se uite la responsabilul blocului lung, iscoditor și chiar batjocoritor ! Îl fixa drept în ochi cînd îi vorbea. „Căutăm un ticălos de spaniol ca să-i rupem oscioarele în bucăți. A fost văzut fugind spre Zeltlager. Tu, firește, nu știi nimic despre el !".

Privirea SS-istului străpungea ochii lui Jean, doar, doar va descoperi ceva. Ce putere morală, ce credință de oțel a trebuit să aibă acest om dacă el a

reuşit să stea în continuare neclintit, în poziţie de drepţi reglementară şi să răspundă fără nici o vibraţie suspectă în voce : „Nu cunosc nimic despre spaniol. În bloc la noi n-a intrat". Pentru un moment ofiţerul SS a fost derutat, apoi a ordonat soldaţilor să caute.

Controlul a început în partea opusă a blocului. Erau cercetate toate locurile acestui fost grajd imens. Pe măsură ce zgomotul căutărilor se apropia, creştea neliniştea mea. Dacă ajung pînă la patul meu, mă gîndeam, neapărat dau de legăturile cu nisip, iar restul e uşor de imaginat. Probabil am pălit. Jean îmi făcea semn din ochi să mă liniştesc. Dar pe faţa sa descopeream totuşi o undă de nelinişte, parcă spunea că, din păcate, vom muri în chinuri groaznice, vom muri împreună cu spaniolul. Jean stătea în poziţie de drepţi, în aparenţă calm, aşteptînd deznodămîntul fatal. Părea îngîndurat. Apoi tot aşa calm, dar milităros, s-a adresat ofiţerului : „Am onoarea de a raporta domnului Sturmführer * că adineauri am văzut un om fugind de pe deal în jos". Era o încercare desperată cu puţine şanse de reuşită. Dar instinctul de animal de pradă al SS-istului şi dorinţa de a se putea năpusti asupra celui hăituit au fost mai tari decît raţiunea lui. Înjură : „Puturos de francez, nu ţi-ai putut deschide pliscul mai devreme. Hai ! repede, repede !" — a strigat el soldaţilor, şi cu mişcări grăbite au pornit spre blocurile învecinate. Pe faţa lui Jean au început să curgă broboane de sudoare.

Trebuia acţionat, în continuare, rapid. Eram convinşi cu toţii că, negăsindu-l pe spaniol, patrula se va întoarce. Un mare pericol plana asupra capetelor noastre. Nisipul trebuia neapărat să dispară. Dar

cum ? Şi dacă se întorc cu un cîine ? Aici în lagăr oamenii erau obişnuiţi şi cu înfrîngeri, cu situaţii desperate, cînd stăteai neputincios în faţa fiarei fasciste, care îşi sfîrteca victima. Dar tot aici, la Buchenwald, a existat şi o lege supremă — lupta pînă la ultima şansă. Mitea a venit cu o idee, şi el a şi organizat totul, pînă în cele mai mici amănunte.

„Păduchi, uite păduchi", strigă Mitea. S-a ordonat despăducherea. Nimeni n-a protestat. Oamenii au fost dezbrăcaţi de rufărie, care a fost legată în pături şi pusă în apropierea patului meu — fapt ieşit din comun. O echipă formată din zece oameni căram primele legături spre Wascherei *. Gîndurile galopau. Oare o să reuşim ? Cum va fi deznodămîntul ?

Despăducherea subită a stîrnit bănuieli în rîndul unor verzi *. Hiene ale lagărului, deşi nu ştiau nimic concret, erau convinse că se întîmplă ceva şi adulmecau. Faptul în sine — despăducherea în mijlocul săptămînii şi schimbarea rufăriei — ieşeau din comun. Prezenţa SS-iştilor în bloc, agitaţia noastră erau şi acestea indicii. Graba, explicam noi, se datoreşte fricii de a nu pierde rufăria curată. Dar toată rufăria era strînsă în apropierea camerei conducerii, ceea ce era o abatere de la regulă. Altădată operaţia se făcea în mijlocul sălii, pentru a nu infecta camerele. Apoi, prea mult trebăluiau cu legăturile de rufe oameni care normal nu se ocupau cu aşa ceva. Privirile unora dintre verzi nu prevesteau nimic bun. Vedeam în ochii lor că au înţeles că agitaţia „roşilor" ascundea ceva cu totul deosebit. Stăteau la pîndă ca să-şi înhaţe prada. Dar prada nu s-a lăsat înhăţată.

Între timp lucrurile erau gata-gata să ia un curs tragic. Precum era de aşteptat, patrula SS s-a întors, de data aceasta şi cu un cîine. Sîngele ne-a îngheţat în vine. „Alles antreten" — zbierau SS-iştii. Din toate încăperile Zeltlagerului, oamenii au fost scoşi şi încolonaţi. „Unde este spaniolul ?" — zbiera ofiţerul ca turbat. „Spaniolul a fost văzut fugind în direcţia aceasta ; dacă nu-l găsim, vă ţinem aici pînă o să crăpaţi cu toţii". Au început exerciţiile... Sus ... jos ... sus... jos... ne lăsam pe vine, gîfîiam. Sus... jos... sus... jos... de zece, de multe zeci de ori. Unii cădeau în glodul îngheţat. Sus... jos... abia mai răsuflam. Tot mai mulţi oameni rămîneau lipiţi de pămînt, riscînd lovituri de cravaşă şi de bocanci. Lîngă mine Miloš abia mai răsufla. „Ţine-te, ţine-te ! Trebuie să te ţii", mă gîndeam. Am văzut faţa sa martirizată, care voia să zîmbească, uitîndu-se la mine, dar nu reuşea. Mă privea cu milă parcă vrînd a spune : „Tu mă îndemni să rezist, dar frageda ta tinereţe e mult mai vulnerabilă". Aşteptam din moment în moment să aud un urlet din bloc şi să se producă iremediabilul.

Ofiţerul ne-a lăsat cîteva minute în pace. Cred că tremuram de tensiune nervoasă, căci Miloš se uita la mine foarte ciudat. Ochii îi ţineam aţintiţi pe uşa blocului. Însă din cînd în cînd îl iscodeam pe Ludwig, pe acel Volksdeutsche * „verde" înrăit, care incontestabil avea relaţii cu SS-ul. Asupra lui mi s-a atras atenţia încă din primele zile după sosirea în bloc. A fost caracterizat ca elementul cel mai periculos, cel mai şiret, lacom, o bestie care ar fi fost în stare de orice pentru cel mai modest avantaj căpătat de la SS.

Mă uitam la el, aşteptînd în fiecare moment să iasă din rînd şi să-şi expună bănuielile asupra noastră. Atunci nu cunoşteam încă psihologia acestor criminali, acestor decăzuţi, nu ştiam că simţind forţa „politicilor" din lagăr, numai în cazuri cu totul deosebite şi în general constrînşi de împrejurări, ei se ridicau făţiş împotriva deţinuţilor politici ; aceasta era atmosfera de la Buchenwald. Pe de altă parte, aceste brute se puteau prezenta în faţa SS-iştilor numai cu informaţii certe. Or, în situaţia cu spaniolul, ca şi în alte situaţii, în afară de noi, cîţiva, nimeni nu ştia nimic, bunăoară nici chiar cei care dăduseră o mînă de ajutor la căratul nisipului. Aşa că „verzii" din blocul 64 stăteau „cuminţi".

La apel, sub tensiune nervoasă, am simţit la un moment dat că puterile încep să mă părăsească şi am căzut. Mi-am revenit însă brusc şi astfel am scăpat de loviturile cravaşei şi ale bocancilor SS-iştilor. În uşa blocului am văzut apărînd mai întîi ciinele apoi patrula condusă de ofiţer. Imposibiliul deci nu s-a produs. Nici astăzi nu pot înţelege cum de s-a întîmplat ca un ciine dresat pentru vînătoarea de oameni să nu fi simţit prezenţa unui om. Spaniolul a scăpat şi am scăpat şi noi. O greutate de plumb mi-a căzut de pe inimă.

Ofiţerul SS turba de furie. Muştruluia pe soldat că nu continuă cu noi exerciţiile. Sus ... jos ... sus ... jos ... o sudoare rece curgea de pe frunţile noastre. Pornind spre celălalt bloc, ofiţerul zbiera : „Pînă ce nu-l găsim pe spaniol, aşa o să vă meargă" şi trăgea înjurături. Unii cădeau. Erau bătuţi crunt şi călcaţi în picioare. Cît de dureros era să te uiţi la aceste feţe mînjite de sînge şi glod, feţe batjocorite, care-ţi

aduceau aminte de rănile adînci pricinuite conştiinţei umane.

Credeam că acum într-adevăr „ne ia dracu", deoarece SS-istul zbiera şi nu se lăsa. Atunci, prin microfon, patrula a fost chemată la poartă. S-a ordonat poziţie de drepţi. Gîfîiam cu toţii. În ochii noştri licărea bucuria bătăliei cîştigate. Aşteptam cu inima strînsă plecarea patrulei SS. Eram fericiţi la gîndul că totuşi am reuşit să-l salvăm pe spaniol. Reuşisem să apărăm reţeaua ilegală a lagărului, care într-un punct era gata-gata să se rupă.

Mai tîrziu am aflat că şi în această ocazie tovarăşii de luptă de la Schreibstube şi crematoriu şi-au făcut datoria. Numărul care la Buchenwald a însemnat un militant spaniol, un fost luptător din Brigăzile internaţionale, a fost găsit scris cu creion chimic pe braţul unui mort, care a fost incinerat. Unii din Kommandoul la care lucrase el au şi recunoscut în mort pe „fostul lor tovarăş". După cum se zvonea, anumite îndoieli existau printre SS-işti în legătură cu identitatea lui. Dar totuşi nu i-au dat prea mare importanţă.

După scurt timp conducerea blocului a fost chemată urgent la poartă. Jean, Mitea şi Zoli, cu paşi alergători, s-au îndreptat spre intrare.

Eu mă ocupam de Miloš, al cărui organism fusese pus la grele încercări. Se părea că se stinge. Rănile pricinuite de torturi se vindecau greu. Faţa îi era lividă, dar trăsăturile parcă trădau o linişte sufletească. Se uita la mine cu duioşie. Spunea că îl impresionează tinereţea mea. A încercat să zîmbească. În timp ce îl pansam, îmi spunea : „Să ştii că pînă la urmă tot noi vom învinge. Noi, oamenii, care iubim viaţa, care respectăm demnitatea umană. A vorbit mult, mult despre viaţa sa, apoi ne-a

întors spatele. L-am mîngîiat pe spate şi pe cap şi am ieşit din bloc. În momentul acela, Jean, Zoli şi Mitea intrau pe poarta de sîrmă împletită, care despărţea lagărul mic de Zeltlager, cu un grup de vreo două sute de deţinuţi. Unii abia îşi tîrau picioarele grele ca plumbul. Erau într-o asemenea stare fizică şi psihică, încît ordinea reglementară n-a putut fi respectată. De data aceasta n-au mai fost rînduri, n-a mai fost încolonare. Oamenii aceştia fuseseră hăituiţi pe jos, în plină iarnă pe distanţe de zeci de kilometri, subalimentaţi şi îngroziţi de spectrul morţii. Au pierit cu miile, dar unii, contrazicînd toate legile logicii, au supravieţuit totuşi. Din mii şi mii de oameni cîţi au fost evacuaţi din lagărele hitleriste din est în urma înaintării trupelor sovietice, rămăşiţe au sosit şi la Buchenwald. Au ajuns în blocul 64 deoarece lagărul mic — lagărul carantină — era supraîncărcat şi pur şi simplu nu era unde să-i încartiruiască. „Transportul" era format în principal din evrei din Ungaria şi din partea de nord a Transilvaniei, vremelnic ocupată de horthişti, dar erau şi polonezi, cehi, olandezi şi ruşi.

Eram conştienţi cu toţii că prezenţa în bloc a încă două sute de oameni va crea o seamă de probleme. Prima grijă a fost să-i ferim de frigul iernii. Mitea şi Zoli strigau : „Toată lumea în bloc". Aceşti nenorociţi, sleiţi de puteri, distruşi sufleteşte, obişnuiţi cu „tratamentul" din alte lagăre, n-au înţeles la început despre ce este vorba. Ei ştiau că deţinuţii cu funcţii bat, omoară, de multe ori nu se deosebesc cu nimic de SS-işti. Uimirea lor a fost şi mai mare atunci cînd Jean, Blockältesterul, a ordonat ca cei vechi să se mai restrîngă şi să facă loc noilor veniţi. Pe multe feţe se putea citi sentimentul de destin-

dere, de ușurare, de încredere, iar atunci cînd, în sfîrșit, s-au putut așeza sau culca — chiar optimism. Brusca schimbare a stării sufletești la cea mai mică aparență de modificare a lucrurilor în bine era ceva obișnuit în lagăr. Oamenii erau înclinați să amplifice în sens favorabil dimensiunile situației lor. Ce dureroasă era însă trezirea la realitate... Repartizarea deținuților nou veniți pe locuri de dormit a constituit o problemă complicată și n-a fost ușor de rezolvat. Dacă majoritatea, în primul rînd deținuții politici, la primul apel lansat în acest sens au eliberat cîte un loc pentru noii veniți, o parte mică dintre deținuți, în special dintre „verzi" n-au vrut să sacrifice nimic din culcușul lor. Față de unii nu mai folosea vorba. În unele cazuri a fost necesară și forța.

De multe ori m-am întrebat ce caută „verzii" în lagărul Buchenwald? Însăși viața din lagăr mi-a dat răspuns. Criminalii de rînd, care-și pierduseră fizionomia umană, constituiau o rezervă pe care SS-ul conta pentru zdruncinarea solidarității deținuților antifasciști.

Cina a decurs în dezordine. Cei mai mulți dintre noii veniți se îmbulzeau în jurul cazanului. Erau obișnuiți din lagărele hitleriste de unde veneau să obțină mîncarea numai luptînd. „Verzii" din bloc au încercat să profite de această dezordine și să ia rații de pîine în plus. Dar Mitea, care avea ochiul deja format pentru a descoperi imediat pe cel care încerca să atenteze la bucata de pîine a altuia, i-a prins. La sfîrșit conducerea blocului s-a pomenit că i-a rămas un mare număr de rații. Au început căutările, cercetările. În cel mai scurt timp ne-am dumirit. Oamenii din noul transport erau atît de sleiți de

puteri, că nici bucata de pîine mult prețuită nu a reușit pe o parte din ei să-i țină treji.

Umblam prin bloc și trezeam oamenii. Erau risipiți peste tot și pierduți într-un somn care semăna mai mult a stare de letargie. Degeaba îi scuturam : își deschideau ochii, se uitau, dar atît. „Scoală-te — spuneam cîte unuia —, se împarte mîncarea. Ți se va lua pîinea !“ Omul nu schița nici un gest. Își așeza capul înapoi pe pămînt și continua somnul său adînc.

După apelul de seară am fost chemat în camera lui Jean. Erau prezenți Zoli și Mitea. Jean vorbea cu un timbru estompat, iar vocea îi vibra de o oarecare emoție : „Avem o problemă greu de rezolvat. Spaniolul trebuie să fie scos din bloc, însă în așa fel ca nimeni, înțelegeți, nimeni să nu observe nimic“. Planul a fost repede elaborat, urma să fie pus în aplicare astfel încît să nu intervină nici o complicație. Jean ne-a explicat că totul trebuie să se petreacă pînă ce mai e forfotă în bloc. Zoli a părăsit încăperea și în scurt timp s-a întors raportînd lui Jean : „Am pregătit totul“.

Se părea că lucrurile vor decurge bine.

Un scurt circuit provocat și... în jurul lăzii într-o secundă au fost aruncate pături. În întuneric Jean l-a îndemnat pe spaniol să se scoale iute, dar acestuia trebuie să-i fi fost teribil de greu, deoarece mai întîi n-a făcut nici o mișcare. Apoi totuși s-a ridicat, a pășit, și în urma lui s-a auzit ușa camerei lui Jean. Acolo îl aștepta o vestă cu noul său număr. Lada a fost pe loc aranjată. Totul s-a petrecut în cîteva secunde.

Între timp, într-un colț al încăperii s-a aprins un chibrit. Lumina chibritului ne îndemna la grabă.

În bloc se auzeau vociferări. Profitînd de întuneric, Jean, prin ușa deschisă a camerei, îl îndemna pe spaniol: „repede, repede...", parcă avea presimțiri proaste. „Mergi cu el și scrutează cu atenție întunericul. Vezi să nu i se întîmple ceva", mi s-a adresat în șoaptă. Pînă la ieșire să fi fost treizeci de pași, dar mi s-au părut o mie. Pășind înainte lîngă peretele blocului, pipăiam cu atenție în întuneric, ca să nu mă izbesc de cineva. Cînd am ajuns în fața ușii mari a blocului, care era întredeschisă, în lumina difuză strecurată din curte am văzut silueta deținutului de drept comun Ludwig. Era să încremenesc. Cînd în spatele meu spaniolul s-a furișat în curte, Ludwig a încercat să se ia după el. Fără să mă gîndesc la consecințe, mai mult instinctiv, m-am aruncat asupra acestei namile. Era gata să se descotorosească de mine, dar, căzînd la pămînt, am reușit să mă agăț de un picior de-al lui. Ludwig încerca să scape de mine, lovindu-mă cu piciorul liber. Lovitura mi-a crăpat buza. Am simțit ceva ușor sărat în gură. Sînge. Dar în același moment Zoli, Mitea și alți tovarăși erau deja lîngă mine, imobilizînd individul turbat de furie din cauză că nici de data aceasta nu reușise să procure dovezi împotriva noastră.

V i n e r i. Era încă noapte cînd am fost deșteptați. Blockführerul, însoțit de patru soldați SS „îndemnau" la apel lovind cu cravașa în dreapta și în stînga. În uriașa încăpere, care de data aceasta adăpostea un număr mai mare de deținuți decît în mod obișnuit, era o atmosferă grea, apăsătoare. Oamenii erau încă prea sleiți ca să dea curs fără ezitare îndemnului brutal al SS-iștilor. În mintea noastră stăruia convingerea că cei vizați sînt în primul rînd noii veniți.

Pătrunşi parcă de o presimţire sinistră, aceştia se mişcau alene, preferînd să se lase loviţi. Cînd s-a îngroşat gluma şi ne-am dat seama că deţinuţii sînt expuşi unor represalii extreme, Jean, Mitea, Zoli, eu şi alţi tovarăşi am început să-i sfătuim să iasă cît mai repede în curte. „Hai, hai", îi îndemnam într-una pe cei cărora, frînţi de oboseală, le cădeau capetele înapoi pe pămînt. SS-iştii deveniseră mai nerăbdători. Loveau unde nimereau. În sală se auzeau strigăte de durere.

M-a străfulgerat un gînd. Ce-i cu Miloš ? Miloš se simţise foarte rău de cu seară. Oare putea ieşi la apel ? Dar şi alţii s-au gîndit la dînsul. L-am văzut păşind greu spre ieşire, sprijinindu-se de umerii lui Mitea. Faţa lui lividă mă îngrijora.

În sfîrşit, cu chiu cu vai, au reuşit să înceapă un apel lung şi chinuitor. Stelele erau stinse de mult pe cer cînd Blockführerul termină numărătoarea... Bilanţul : douăzeci şi patru de morţi, în primul rînd dintre cei nou veniţi. Doi dintre ei se prăbuşiseră chiar în timpul apelului. Aceasta a fost de fapt numai pregătirea. Stăteam încă încolonaţi cînd a apărut o patrulă numeroasă SS cu cîini. S-au strigat numerele celor nou veniţi. Uniţi cu alte grupuri de nou veniţi, care fuseseră repartizaţi pentru înnoptat în celelalte blocuri, însoţiţi de loviturile SS-iştilor şi de lătratul cîinilor aceştia au început să urce panta tristă şi dezolantă a lagărului Buchenwald. Erau tare desperaţi. Ne uitam la ei cu inima strînsă. Ne dădeam seama cu toţii că aceste epave nu mai sînt în stare să facă faţă nici celor mai mici încercări. Jean era deosebit de frămîntat, şi la un moment dat a trebuit chiar să-l liniştim. Avea remuşcări că n-a reuşit să facă nimic în interesul acestui grup. N-a avut timp

nici să cunoască pe careva dintre cei sosiți și nici să pună în mișcare rețeaua care avea menirea de a salva oamenii. Prea ne-au luat prin surprindere. După plecarea lor, Jean a aflat unele date despre acești oameni. Nu! Nu era vorba de un „transport" destinat a fi exterminat pe drum, ci pentru muncă la cariera de piatră — Steinbruch *. Ce a însemnat faimosul și sinistrul Steinbruch aveam să simt și pe pielea mea.

Cum stăteam de vorbă cu Jean a apărut Mitea, gîfîind înspăimîntat. În privirea sa se putea citi că se întîmplase ceva. „Groaznic... ! groaznic... !", repeta într-una, ca omul care și-a pierdut mințile. Și-a acoperit fața cu mîinile, repetînd într-una : groaznic și mișcîndu-și capul mașinal. Trebuia să se fi întîmplat ceva cu totul ieșit din comun dacă acest om, altă dată atît de calm, a fost adus în această stare. Parcă-și pierduse mințile. Jean l-a prins de umeri și l-a scuturat zdravăn ca pe unul pe care vrei să-l deștepți dintr-un somn adînc. „Vino-ți în fire și spune o dată ce s-a întîmplat !", îl îndemnam. Dar Mitea, ca un somnambul, fără să ne spună o vorbă, a ieșit din bloc, și noi după el.

S-a îndreptat spre latrina aceea primitivă și scîrboasă, așezată la cîțiva pași în dreapta blocului, încăpere lungă de vreo zece metri, care duhnea de departe și care era locul unor amare suferințe ale acelora care se stingeau de dizenterie, atît de frecventă în această parte a lagărului. De fapt, această latrină, ca și cea din partea Zelt-ului, era o groapă mare, la marginea căreia, la o anumită înălțime, pe buturugi din lemn a fost fixat un par lung de grosimea unui pumn. Cînd am văzut pentru prima oară latrina m-am gîndit : „Așa arată civilizația

hitleristă". În această încăpere scîrboasă, care într-o parte era deschisă, Mitea a intrat țeapăn ca hipnotizat, îndreptîndu-se în partea opusă, unde erau aruncate niște rogojini putrezite. Ce-am văzut în momentele următoare ne-a zguduit. Sub rogojină se găsea un mort din a cărui pulpă cineva tăiase în două locuri cîte o bucată de carne. Am ameţit. În fața ochilor mei îngroziți dansa mefistofelic imaginea ranei.

Nu se poate descrie în ce stare sufletească eram. Unde ai ajuns bietule om! În ce mocirlă te-a împins blestematul fascism! Alături de sentimentul de revoltă, de scîrbă, am trăit durerosul sentiment al rușinii, al groazei că omul poate decade chiar în acest hal.

Fapta n-a trecut neobservată. Dimpotrivă, vestea s-a răspîndit cu iuțeala fulgerului. Deținuții s-au cutremurat la gîndul celor întîmplate. Reacția a fost violentă. Oamenii erau convinși că făptașul este un înnebunit de foame, și aceasta îi făcea să blesteme și mai mult lagărele hitleriste, fascismul.

Despre urmele adînci lăsate în sufletele noastre de această faptă m-am putut convinge cînd am intrat în încăpere. Privirea mi-a alunecat imediat spre patul lui Miloš. În ultimele zile acest om îmi devenise și mai drag. Suferințele sale, inteligența, cultura sa, dar în mod deosebit umanismul său, crezul, gîndurile sale cinstite despre viitorul omului m-au apropiat mult de el. În condițiile lagărului, oamenii se atașau mult mai repede și mai profund decît în libertate. Afecțiunile cît și antipatiile se conturau cu mult mai clar și mai profund. Cum mă apropiam de patul său, mi-am dat seama imediat că a aflat despre cele petrecute. Fața îi era pur și simplu

cadaverică. Mi-a făcut semn să mă aşez pe patul său. Tăceam amîndoi. Forfota din bloc, preocupările cotidiene ale deţinuţilor păreau să fie departe, foarte departe de noi. Mi-a întins mîna, apoi a strîns-o. Mîna îi ardea ca şi sufletul. Am observat că se chinuie să spună ceva şi nu reuşeşte. Privirea-i pierdută şi-a îndreptat-o brusc spre mine. Digurile s-au spart şi cuvintele au început să năvălească. Auzindu-i vorbele de blestem şi revoltă, de ură şi credinţă, exprimînd o puritate sufletească, îmi venea să urlu de durere că nu pot salva pe acest om. Vorbea şi-mi strîngea mîna, iar eu simţeam că acest foc o să-l mistuie.

Stătea în pat cu ochii închişi. Părea că a adormit. Cînd m-am uitat însă la el mai atent am văzut că omul abia respiră. Îşi pierduse cunoştinţa. Am fugit să dau alarma la conducerea blocului. În cîteva minute un medic deţinut i-a făcut o injecţie, care l-a readus. Dar medicul ne-a spus, cu capul plecat, să nu ne facem iluzii. Inima lui Miloš nu mai putea face faţă unor noi încercări. Nu mai era nimic de făcut pentru el decît să încercăm să-i prelungim zilele.

Cînd a aflat vestea, Zoli a fost desperat. A ieşit din bloc fugind. S-a întors cu un deţinut politic ceh, părea să fi fost de la Schreibstube. Cehul s-a apropiat de patul lui Miloš şi l-a întrebat : „Cum merge ?..." Întrebarea a fost banală, însă felul în care a rostit cuvintele acest om robust, cu pumnul cît capul unui copilaş, cu ochii blînzi, trăda multă gingăşie şi căldură sufletească. Pe buzele lui Miloš a apărut un zîmbet, probabil datorită celor cîteva cuvinte cehe rostite de acest om, care şi în împrejurările acestea precare radia un optimism sănătos.

Era doar o încercare de a zîmbi. Jean i-a adus un biscuit şi o bucată de ciocolată — păstrate cu grijă pentru asemenea ocazii — rugîndu-l să încerce să mănînce. Zîmbetul s-a întrerupt brusc şi s-a transformat într-o expresie de suferinţă. Cu mîna tremurîndă a făcut un gest de respingere. Abia perceptibil a şoptit : „De prisos, dragii mei, e de prisos..."

Am primit sarcina să-l îngrijesc şi, dacă se întîmplă ceva, să anunţ imediat conducerea blocului. Fiind preocupat cu treburile din bloc, pe Miloš l-am lăsat singur un scurt timp. Cînd m-am întors lîngă patul său l-am găsit pe deţinutul olandez căruia îi spuneam „Van Dyck". I se potrivea de minune noul său nume. Cum te uitai atent la el, remarcai că într-adevăr avea ceva din figura marelui maestru. Faţa sa rotundă, bărbia puţin alungită şi îndeosebi ochii aduceau mult cu cel al cărui nume îl căpătase datorită mie. De fapt Van Dyck al nostru fusese un miner olandez harnic, activist sindical, călit în bătălii de clasă. A fost arestat de Gestapo, apoi adus la Buchenwald mai mult ca ostatic, deoarece într-o frumoasă zi, o clădire a ocupanţilor a sărit în aer. Nimic nu s-a putut dovedi în legătură cu el ! Însă, după cum am aflat, săvîrşise isprăvi temerare în mişcarea de rezistenţă. Era prieten bun cu Miloš datorită preocupărilor lor comune îndeosebi pentru muzică. Van Dyck vorbea înfierbîntat şi gesticula, încerca să mă convingă despre procesul de renaştere al muzicii o dată cu procesul de reînnoire a omului, după înfrîngerea fascismului. Miloš, cu o voce stinsă, îl liniştea : „Iarăşi te-ai aprins. Mai calm..." Dar Van Dyck continua înflăcărat : „Nu sînt autorizat să vorbesc în numele viitorului. Însă, după pă-

rerea mea, transformările vor fi mult mai profunde decît le poate prevedea un om..." Privirea îi căzuse asupra triunghiului meu roşu cu literele Ru. „Uite, bunăoară — continuă înfierbîntat — patria acestui puşti. Prea puţini ştiu despre ea. Dar nu trebuie multă fantezie ca să-ţi dai seama că un popor şi şi un partid care au fost în stare să dea o asemenea lovitură fascismului în plină acţiune, unei maşini de război încă puternice, nu se vor opri la mijlocul drumului. După părerea mea, în procesul de renaştere nu numai că se vor stinge mizeria şi sărăcia poporului român, ci se va naşte ceva nou. Eu îl numesc socialism. Tu poţi să-l numeşti înfăptuirea «utopiei» sau cum îţi doreşte inima. În acest proces de renaştere şi muzica va renaşte. Ea va fi mai aproape de inima oamenilor, va fi prilej de mai multe bucurii, va vorbi mai mult despre frumuseţile vieţii, despre visurile împlinite..." Se întrerupse brusc, parcă ruşinat: „Iată că mă faci şi poet la Buchenwald". Intenţia vădită de a-l sustrage pe Miloš de la gîndurile negre despre situaţia sa desperată a reuşit la începutul discuţiei. Acum însă Miloš stătea absent.

Van Dyck a plecat spre cuşca sa şi în scurt timp s-a întors cu o gamelă în care se vedea un fel de griş cu lapte. „Încearcă să mănînci. O să-ţi facă bine". „Încearcă!" îl îndemnam şi eu. Prin ce canal ilegal ajunsese această mîncare la Van Dyck era o taină. Fapt este că ea ajunsese şi că a fost păstrată pentru bolnavul Miloš. Bolnavul însă protesta: „Nu! nu mi-e foame. Nu vreau...", deşi i se vedea clar în privire că doreşte această mîncare. Miloš încerca să explice: „Aici legea este «salvează ce poţi salva». Pe mine nu mă salvează această mîncare, însă ţie

îți dă puteri pentru a rezista mai bine cîteva zile". N-a vrut să se atingă de mîncare. Ochii lui Dyck scînteiau mînioși : „Nu vrei să înțelegi că ai nevoie de putere fizică ? Dacă nu mănînci, acum într-adevăr crăpi". Frica de moarte sau cuvintele aspre au determinat pe Miloš să se lase înduplecat. Mîncarea parcă l-a mai înviorat.

Reconstituind acest dialog între Miloš și Van Dyck, mi-am întărit convingerea că în lagărul Buchenwald, în umbra crematoriului, a înflorit un profund umanism, demn de respectul contemporaneității.

Spre prînz și-a făcut apariția în încăpere Blockführerul. „Toți bolnavii la Revier" zbieră încă de la ușă. De data aceasta insista ca și cei mai puțin bolnavi să fie încolonați pentru a fi trimiși la baraca sanitară. Nu a fost lăsată la latitudinea conducerii blocului să rețină pe unii deținuți bolnavi pe motivul că sînt recuperabili pentru muncă.

Ideea salvatoare mi-a venit în ultimul moment. L-am ajutat pe Miloš să coboare din pat, să se dezbrace și să-și cerceteze tivurile. Așa dezbrăcat într-un colț obscur al blocului părea și mai mult sortit pieirii. Mi-am dat seama că dacă SS-istul îl observă și-i dă o oarecare „atenție" e pierdut. Jean explica agitat că nu prea avem bolnavi. Dar SS-istul a rămas neînduplecat. A început căutatul prin pricîuri. Era o întrecere febrilă. Noi — pentru a scoate pe bolnavi din pat și a-i pune pe picioare, ca astfel să-i cîștigăm pentru viață, el — pentru a-i încolona și a-i trimite spre moarte. I-am făcut un semn lui Mitea, arătînd cu capul spre patul lui Miloš. Se uita fix la mine, făcîndu-mă să pricep că a înțeles. Cînd am reapărut din coridorul închis de

paturile noastre cu multe etaje și privirea mi s-a îndreptat spre locul unde trebuia să se afle Miloš, acolo nu mai era nimeni. Blockführerul a trebuit să se mulțumească pînă la urmă cu cinci muribunzi, ale căror ore de viață și așa erau numărate. Miloš a reapărut din încăperea destinată Stubendienstului, rezemîndu-se de umerii lui Mitea.

În orele de după-masă au revenit în bloc deținuții duși la Steinbruch. Despre cariera de piatră se știa că era destinată nu atît muncii, cît exterminării deținuților. Erau într-un hal fără de hal. O parte dintre ei nici nu puteau vorbi de oboseală. Slăbiți de foame și boli, se tîrau ca niște vedenii. Era evident că aceste epave, în condițiile carierei de piatră vor pieri. Rețeaua ilegală de rezistență s-a pus în mișcare. Înainte de apelul de seară s-au făcut deja cîteva schimbări de numere. Alții, cu ajutorul rezistenței, au fost scoși și aduși în lagărul mare. Zoli îmi spunea că în transport sînt cîțiva oameni care trebuie imediat ocrotiți.

Între timp a început și acțiunea de solidaritate specifică, cum se mai întîmplase și cu alte prilejuri. Un mare grup de deținuți politici, în frunte cu conducerea blocului, au renunțat la rația de pîine de seară și bucățica de margarină în favoarea celor nou veniți. Ca să nu trezească bănuieli celor care nu trebuiau să știe că e vorba despre ceva organizat, fiecare și-a predat alimentele individual. Ba mai mult, seara, la împărțirea supei am putut constata nu cu puțină admirație că inspiratul și activul Jean reușise de data aceasta să primească un bidon în plus, care a fost distribuit ca supliment pentru noii veniți. Văzînd aceste manifestări, moralul noilor ve-

niți a crescut. Un mic grup a făcut în văzul tuturor o redistribuire a mîncării, umplînd o gamelă cu supă și întinzînd-o unui deținut sovietic, care era așezat pe pămînt, rezemat de peretele blocului. Era într-adevăr din cale-afară de slăbit, dar avea totuși ceva ferm și demn în el. M-am apropiat și eu de el cu o bucată din pîinea oprită din rația precedentă. După un gest de oarecare șovăială a primit-o. Însă, îndreptîndu-mă spre camera Stubendienștilor să-l caut pe Mitea și să-i vorbesc despre acest deținut, m-am uitat din întîmplare înapoi și l-am văzut că întindea pîinea unui tînăr concetățean.

Mitea, care ațipise, a sărit auzind înștiințarea mea. Într-un minut a fost lîngă cel în cauză și i-a strîns mîna. Era evident că Mitea știa de existența sa în transport. Tîrîș-grăpiș, omul a ajuns în camera Stubendenștilor. Seara, cînd deținuții s-au grăbit pentru apel, era parcă alt om. În picioare avea încălțăminte mai bună, era îmbrăcat cu o scurtă. Fața sa părea mai plină și mersul i se înviorase. N-au trecut decît cîteva ore și solidaritatea tovărășească a redat marii lupte un combatant.

Preocupările noastre intense pentru noii veniți au făcut ca, pentru moment, să uităm de Miloš. Cum se apropia însă ora de apel, m-a cuprins iarăși neliniștea pentru el. Oare va rezista încă unui apel? M-am apropiat de patul său. El a tresărit ca un om care e trezit brusc. „Hai, dragul meu, la apel — l-am îndemnat. — E mai bine așa". L-am ajutat să se așeze, apoi să se încalțe. Rezemîndu-se de mine, a pornit spre curte. Noii veniți, deși mai disciplinați ca dimineața, tot nu erau pe placul SS-iștilor. Soldații SS zbierau și loveau în dreapta și în stînga. Într-o asemenea ploaie de lovituri am nimerit chiar

la ieşirea din bloc. Pe faţa lui Miloš o bîtă a lăsat o dîră de sînge. Lovitura l-a doborît la pămînt. Căzînd, m-a tras şi pe mine după el. Eram în pericol de a fi călcaţi nu numai de picioarele SS-iştilor, ci şi de ale deţinuţilor. A avut totuşi resurse fizice să se ridice o dată cu mine.

Sub pretextul că rîndurile nu sînt drepte, SS-istul a ordonat o seamă de mişcări, tot mai obositoare. La un moment dat faţa lui Miloš s-a înnegrit. Îl îndemnam : „Hai, Miloš, nu te lăsa ! Sper că nu te vei lăsa înfrînt !...“ Vorbeam cu el, dar aveam presimţiri sinistre cînd îl vedeam cum execută mişcările ordonate de SS-ist tot mai greu, cu chinuri tot mai mari. Mi-am dat seama că este un om sfîrşit. Deodată am auzit un groaznic „nu uitaţi !“ şi bunul nostru Miloš a căzut cu faţa în jos, cu mîinile întinse.

Blockführerul a dat în el cu cizmele. „Luaţi-l !“ a ordonat. Cînd i-am ridicat capul era vînăt, cu ochii sticloşi, iar pe chip avea întipărite durere şi reproş nemărginit. Mi-a venit să urlu : „Săriţi oameni, a fost omorît un om, un om adevărat !“. Dar lovitura unei cizme în coapsă m-a împiedicat.

Toată noaptea n-am putut să-mi iau ochii de pe pătura sub care se contura silueta corpului neînsufleţit al aceluia care ieri încă visase atît de curat despre oameni şi viitorul lor.

Dor de viață

...Imensul bloc, cu durerile, oftaturile și gemetele sale, parcă încremenise pentru un moment. Totuși inima îmi bătea săltînd. Da ! Se desluşeau clar sunetele unor porumbei îndrăgostiți, cuibăriți sub streşinile acestui lăcaş atît de hîd. În marea bucurie de a auzi sunete atît de specifice vieții, am uitat să mă gîndesc cum de au ajuns gingaşele făpturi pe aceste locuri îmbîcsite de miros de carne arsă şi de hoituri. Chiar în apropierea mea se auzea lu... uu... u... lu... uu... u..., cu o tonalitate cînd mai joasă, cînd mai înaltă. Era un cîntec de dragoste cald, copleşitor. M-a apucat un dor nespus să fiu liber, să alerg pe cîmpuri bătute de soare cu o ființă dragă, să zburd vesel, ca un mînz primăvara, mirosind pămîntul proaspăt îmbrăcat în veşmîntul înnoit. Trebuia să trăim ! Perechea de porumbei îmi umpluse sufletul de dorul de viață. Speranțele înfloreau ca un cireş primăvara, iar ura clocotea şi mai vijelios împotriva acelora care ne țineau în acest lagăr blestemat. Contemplam, visam cu ochii deschişi. În acest cîntec de dragoste se vor zămisli noi vieți. Din cuib îşi vor lua zborul, întîi nesigure, stîngace, apoi tot mai hotărîte, spre zări albastre, viețuitoare care vor îndeplini fireasca lege a natu-

rii, de a trăi, a iubi şi a zămisli în cîntec de dragoste alte vieţi. Visam cu ochii deschişi şi gîndurile galopau. Pentru ce această nedreptate strigătoare la cer ? Oameni născuţi să fie liberi să trăiască, să iubească, să aducă pe lume noi vieţi — să fie sortiţi a se stinge în spatele sîrmei ghimpate, sub paza SS ! Ce stupid, ce revoltător, murdar şi strigător de nedrept ! N-am avut timp să gîndesc prea mult. Toaca anunţa o nouă zi la Buchenwald, o nouă golgotă, un şir de fărădelegi, dar şi noi acte de eroism în lupta miilor de deţinuţi.

În această zi începută cu sufletul încărcat de sentimente amestecate s-a întîmplat ceea ce aşteptam de mult. Era după apelul de dimineaţă, cînd tensiunea nervoasă mai scădea, cînd răsuflai uşurat că a trecut încă o zi şi ai scăpat fără coaste rupte. Alături de Stubendienştii şi de cîţiva Häftlingi măturam şi încercam să dăm o înfăţişare cît de cît ordonată interiorului blocului. Mînuiam cu sîrguinţă mătura, cînd deodată, un om purtînd triunghi roşu, număr mic, deci deţinut politic vechi, se apropie de mine. Mi-a străfulgerat prin minte : vrea să stăm puţin de vorbă. „Mă numesc Salomon, vin din partea mişcării ilegale. Numai cu mine vei ţine legătura“ — îmi şopti el.

Cît de mult aşteptasem acest moment ! Cum visasem această întîlnire ! Deşi inima şi cel de-al şaselea simţ îmi confirmau că totul este în regulă, totuşi mă stăpînea o nelinişte. O strîngere de inimă m-a transformat pe moment într-un mut dezorientat.

Omul se uita la mine blînd. În ochii săi licărea înţelegerea, chiar aprobarea. Apoi, zîmbind, m-a întrebat : „Cunoşti limba germană ?“ — „Da ! De mult !

De zece ani". Acesta era consemnul stabilit. Piatra mi-a căzut dintr-o dată de pe inimă. Eram gata-gata să mă arunc în braţele acestui om cu sclipiri atît de ciudate în ochi. Am avut însă iarăşi un moment de ezitare. Dacă cineva a divulgat consemnul şi am de-a face cu un agent al Gestapoului? Dar dintr-o dată m-a apucat o bucurie de nedescris. Iată! Există viaţă, există luptă. Am simţit ce simte în deşert călătorul însetat la apariţia oazei mult visate.

Omul a devenit dintr-o dată grav. „Nu este timp de prea mult sentimentalism. Nu e bine să fim văzuţi mult împreună. Reţine! Consemnul rămîne cel vechi, chiar dacă altcineva se prezintă în locul meu. Nu primeşti de acum înainte nici o indicaţie decît de la mine sau de la cineva care va sosi cu consemn de la mine. Prima sarcină: te strecori şi însoţeşti echipa care duce mîncarea la blocul indicat de mine din lagărul mare. Acolo îl cauţi pe Anton Cionca şi îi ceri o ţigară. El se va îndepărta puţin ca să-ţi caute ţigara cerută, va spune consemnul şi totul va fi în regulă. De altfel, te aşteaptă. O să aveţi o sarcină dificilă."

*

Cionca, acest om în înţelesul nobil al cuvîntului, pe care l-am întîlnit în blocul respectiv, era scund, cu trăsături energice, expresive. Prima întîlnire mi-a şi trezit admiraţie pentru el. Cum de a reuşit acest om, care avea un picior grav bolnav, să înfrunte toate valurile şi să navigheze mai departe pe oceanul vieţii din lagăr?

Aici, în lagărul mare, cînd mai scăpa de privirile răuvoitoare, păşea aşa cum îi venea mai uşor şi boala se observa din plin.

Mai tîrziu, cînd ne-am împrietenit, am reuşit să-i cunosc şi istoria. Boala a început în 1936 o dată cu luptele greviste ale muncitorilor forestieri de pe Valea Ghimeşului. Într-o noapte, cînd vîntul vuia puternic, întrecîndu-se cu urletul lupilor, trebuise să fugă în munţi, să se ascundă în pădure pentru a nu fi prins de jandarmi. A fost o noapte de groază, recunoştea şi el. Nu ştia de ce anume să se ferească mai întîi : de jandarmi, de lupi, de prăpăstiile ameţitoare ! La toate s-a gîndit, numai la un anumit pericol nu. Un picior i-a degerat. Traumatismele trupeşti şi sufleteşti n-au avut însă o influenţă deosebită în anii care au urmat. În teribila încleştare dintre lumea care trebuia să se nască şi cea veche, el a stat neclintit pe baricadă. Simplu şi firesc, aşa cum într-un amurg mi-a povestit viaţa sa.

În lagăr, starea piciorului s-a agravat şi mai mult. Admiram tot mai mult stăpînirea de sine, preţuiam inteligenţa, gîndirea raţională şi chibzuinţa în faptele acestui om simplu. În preajma lui te simţeai permanent în siguranţă. Acţiunile pornite de el erau sortite izbînzii. Se întîmpla ca atunci cînd primeam cîte o misiune dificilă şi-mi citea în ochi o oarecare îndoială de reuşită să-mi spună : „Ce-i băieţaşule ?!“ Îi plăcea grozav de mult să mă considere copil.

De cîte ori plecam să îndeplinesc o sarcină dificilă, nu uita să-mi dea cu pumnul în spate. În acest fel îşi manifesta el căldura, grija faţă de soarta mea. De multe ori, la despărţire îmi strîngea aşa de tare mîna, că pur şi simplu îmi provoca durere.

În asemenea împrejurări evita să se uite în ochii mei, încerca să-şi ascundă slăbiciunea.

Atît el cît şi eu ne preocupam în această perioadă de depistarea deţinuţilor apţi pentru luptă, de ajutorarea lor în cadrul posibilităţilor limitate de care dispuneam. Era o acţiune organizată, o formă de luptă eficace a rezistenţei, care încurca rău socotelile păzitorilor noştri. Era evident că reprezentam o rotiţă într-un mecanism care funcţiona cu precizie într-o direcţie bine stabilită.

Modalităţile de a prelua şi a duce la destinaţie rufăria, încălţămintea, alimentele, cît şi informaţiile despre situaţia frontului, despre situaţia lagărului se schimbau. Acum totul convergea în jurul unui bloc din apropierea atelierului de optică, ce părea a fi mai puţin supravegheat. Dar pentru realizarea acţiunii, alt drum nu aveai decît prin lagărul mic. Riscul rămăsese mare.

De eroismul prietenului meu m-am convins într-o acţiune care putea să ne coste viaţa. Într-o zi l-am informat că un grup de deţinuţi au fost izolaţi de ceilalţi într-un bloc din lagărul mic. Restricţiile de circulaţie, raţia mai redusă decît cea obişnuită făceau ca tot mai mulţi să se îmbolnăvească. Cu biletelul în mînă, escortaţi de Kapo-uri *, bolnavii se îndreptau, cu capetele aplecate, spre acel bloc-„spital", de unde se întorceau foarte puţini. Cu toate încercările, nu putusem să mă apropii de nici unul. Şi cînd mă gîndeam că majoritatea erau compatrioţi din judeţele din nordul Transilvaniei. La un moment dat, unul, trecînd pe lîngă mine, în drum spre baraca sanitară şi văzîndu-mi pe piept însemnul Ru, mi-a şoptit : „Încercaţi, salvaţi-ne". Cuvintele sunau ca un S.O.S. Dar încercările de a le veni în ajutor

păreau zadarnice. De data aceasta nici legătura de la Schreibstube nu știa nimic de sosirea lor. Actele care însoțeau transportul n-au ajuns la destinația lor obișnuită. Se pare că acest întreg transport era sortit morții. Trebuia acționat !

În noaptea aceea friguroasă, natura parcă ne era aliat. Nori negri ascundeau lumina lunii, iar deasupra pămîntului înghețat se înghesuiau ghemotoace de ceturi, bine cunoscute acolo în apropierea Ettersberg-ului. Dormeam îmbrăcat. La prima atingere am fost în picioare. Eram surprinzător de lucid. Coltul întunecos în care se găsea priciul meu n-a destăinuit nimănui nimic din tot ce se petrecea. „Hai să ne grăbim" mă îndemna Cionca. El se furișă primul din bloc, apoi veneam eu. În umbra peretelui barăcii, lucrurile mergeau simplu. Mai greu era însă acolo unde lumina palidă a becurilor care spărgea ceața aluneca pe stratul de noroi, voind parcă să ne trădeze. La cîteva sute de pași s-au auzit împușcături și apoi un strigăt de groază în noapte. Probabil încă unul care n-a reușit să-și stăpînească nervii... Am ajuns cu bine pînă la poarta de sîrmă a lagărului mic, unde ne aștepta un Lagerschutz. * Se pare că el cunoștea planul nostru.

Cu pași militărești se plimba prin fața porții. De data aceasta Lagerschutzul se îndepărtase mai mult ca de obicei, simulînd că cerceta sîrma gardului. Pe poarta lăsată deschisă ne-am strecurat spre baraca ce ne interesa. Adevărul este că și eu reușisem să cunosc bine fiecare colțișor al lagărului mic. Dar ceea ce mi-a demonstrat în noaptea aceea Cionca era pur și simplu de necrezut. Ne apropiam, furișîndu-ne, de baraca învăluită în tăcere. Această mutenie primejdioasă stimula parcă mai mult acțiunea

noastră. În sfîrşit, am răsuflat uşuraţi. Ajunsesem în umbra barăcii. Lîngă mine, în întunericul de nepătruns, răsufla greu Cionca. Cred că îl durea piciorul, căci, grăbind printre barăci, îl solicitase prea mult. La un moment dat, el s-a îndepărtat. Mi s-a părut că pipăie partea laterală a blocului. Într-adevăr, cînd a ajuns iarăşi în faţa mea, mi-a şoptit un număr : 16. „Hai — mi-a spus abia perceptibil. — Ne interesează scîndurile 23, 24 şi 25". Şi numără în continuare. Cînd ne-am oprit, a scos un corp tare de sub haină. Apoi s-au auzit pîrîituri slabe, în faţa noastră a apărut o lumină palidă ce venea de la un bec slab, atîrnat pe un tavan foarte înalt.

Cionca cunoştea precis topografia locului. Se mişca cu paşi siguri, bine orientaţi. „Hai şi fii gata !" Inima îmi zvîcnea de emoţie. „Hai ! Prezenţa noastră, deocamdată, n-a fost sesizată".

Ce a urmat apoi ?!

Rînd pe rînd trezeam oamenii. Pe şoptite am început să le vorbim despre situaţia din lagăr. Să nu se prezinte la baraca sanitară. Ungurii întrebau despre ce este vorba. Primeau şi ei explicaţii. Era o uimire de nedescris. Pînă s-au dezmeticit, o voce sobră, convingătoare, le-a comunicat situaţia de pe front. Li se spunea că zilele hitleriştilor sînt numărate. Li se cerea să fie tari, să reziste, căci şi în lagăr sînt forţe care veghează.

Poarta spre viaţă pentru încă cîteva sute de oameni înghesuiţi în bloc fusese deschisă !

În zilele următoare cercetam efectul acţiunii. Oamenii aveau paşii mai siguri. Pe feţele lor pămîntii începuseră să apară semnele vieţii. Şi ce fericit am fost şi eu şi toţi cei care au aflat de la mine că, în-

cepînd cu ziua următoare, nici unul nu s-a mai prezentat pentru spital. Da ! Hotărît că am reuşit să străpungem şi acest zid. Mai apoi, prin intermediul tovarăşilor de la bucătărie, grupul nostru naţional a reuşit să îndrepte spre blocul respectiv o cantitate suplimentară de alimente, care a venit în ajutorul acelora ce erau gata-gata să piară de subnutriţie.

În aceste zile frămîntate, de luptă tacită, plină de riscuri, de pericole, am constatat că şi eu, cu încetul, m-am transformat. Am observat, bunăoară, că în acţiuni primejdioase nu mai aveam acea strîngere de inimă de la început, că în momente critice eram mai lucid ca oricînd, că mă descurcam mai bine în situaţiile dificile.

Primisem însărcinarea să acţionez în lagărul mare. În zilele cînd aveam de îndeplinit cîte o misiune, lucrurile erau în aşa fel aranjate ca să pot rămîne în lagăr. O dată, chiar în momentul pornirii coloanei spre Steinbruch, Jean m-a scos din coloană şi m-a trimis la Schreibstube cu un bileţel pentru a confrunta efectivul. În aceste zile şi Stubendienştii şi cei de la Nachtwache au fost trimişi să muncească la cariera de piatră. Atunci aveam misiunea de a distribui o cantitate de biscuiţi, zahăr, ţigări — darurile francezilor, provenite din puţinele colete ale Crucii Roşii franceze care reuşiseră să ajungă în lagăr. Era o misiune grea, deoarece cei cărora trebuiau să le parvină erau împrăştiaţi în mai multe puncte ale acestui furnicar de peste 60 000 de oameni, iar legături aveam numai cu cîţiva antifascişti din Lagerschutz.

Dar SS-iştii n-au stat nici ei cu mîinile încrucişate, ştiind ce febrilă activitate depun deţinuţii

cînd primesc pachete de afară, pentru a le împărți cu ceilalți. Probabil de aceea au început faimoasele lor razii în interiorul lagărului. Să fi fost ora 10. Lagărul mare era ticsit de trupe SS. Același lucru se petrecea și în lagărele alăturate. Răscoleau bloc după bloc și dacă cineva era găsit în lagăr fără o justificare îl aștepta Bunkerul. Cercul tot mai amenințător se strîngea, și cum nu reușisem să distribui toate alimentele, dacă aș fi fost descoperit, după tortură, mă aștepta probabil spînzurătoarea. Și cercul tot se strîngea. O singură posibilitate îmi mai rămăsese, însă pentru aceasta era necesar să calc regulile conspirației.

Pe Georges mai avusesem ocazia să-l văd între timp, firește făcîndu-mă că nu-l cunosc. Era Stubendienst într-un bloc în apropierea Appellplatzului. Să mă las prins, sau să apelez la Georges ? Nu cunoșteam ce muncă are în mișcarea ilegală. Dar simțeam că are un cuvînt greu de spus și un rol conducător în grupul nostru național. Vocile soldaților și gradaților SS se auzeau deja în apropiere. Cînd am ajuns gîfiind în fața sa, Georges m-a dojenit. Apoi, cu mișcări sigure, m-a împins înainte : „Hai repede, că nu-i timp de filozofat !“ Cu un bidon pentru transportul mîncării am pornit în direcția Zeltlagerului. Totul era gîndit. Cît de mult am admirat, în repetate rînduri, luciditatea sa în momentele de cumpănă ! Și astfel încă o dată scăpam cu viață. Chiar în ziua aceea am fost mutat într-un alt bloc. Era riscant să mai rămîn aici.

Am devenit locatarul unei încăperi din Zeltlager ceva mai mici, dar cu aceleași caracteristici ca și faimosul bloc 64. Cu un singur lucru se deosebea acest bloc de celelalte : în ultimele săptămîni, aici

majoritatea o constituia tineretul și copiii de la 13 pînă la 17 ani. Erau rămășițele unor transporturi sosite din alte lagăre, supraviețuitori ca prin minune ai unor adevărate cataclisme.

Am picat în bloc cînd tensiunea ajunsese la apogeu. Se ducea o luptă titanică pentru salvarea acestor mlădițe gingașe de la arderea în crematoriu. Poate mai mult instinctiv decît conștient, ei simțeau că erau sortiți să moară.

Într-una din zile am participat la o scenă zguduitoare chiar și în condițiile Buchenwaldului. Vreo 15—20 de copii, dintre care 6 gemeni, tîrau pe pămînt, loveau și călcau în picioare un om, dacă putea fi numit om, o făptură hîdă și cocoșată, vînătă de spaimă. Deși își acoperise fața cu mîinile am reușit să-i surprind privirea. Ea trăda spaima de moarte, spaima de a da socoteală pentru faptele sale. Nimeni n-a luat apărarea acestui monstru, fost Blockältester într-un bloc de copii de la Auschwitz. „Pentru tata", „pentru mama", „pentru fratele", „pentru suferințele mele", „pentru bătăile", „pentru piciorul pierdut", „pentru mîna tăiată", „pentru sora mea batjocorită"... Desluseai cuvintele și te zguduiau, plîngeam la Buchenwald, plîngeam aici, unde lacrimile se uscaseră de mult. Aceste biete făpturi îl mușcau, îl călcau în picioare, scrîșneau din dinți și, plîngînd, își făceau dreptate. Și mie mi-a fost tare rușine că buna noastră Terra a suportat un asemenea monstru și pe alții ca el. Dimineața, după apel, el a fost ars în crematoriu.

Zgribuliți de frig, uscați de subalimentație, înfășurați în cîrpe, lipsiți de dragostea de mamă, de un cămin, sortiți pieirii, tinerii și copiii sufereau cumplit. De aceea, văzînd că mă interesez de soarta

lor, s-au legat rapid de mine. Erau destul de mulți. Unii au supraviețuit pentru că au fost folosiți drept cobai pentru monstruoasele experiențe ale medicilor SS, alții, pur și simplu întîmplător. Îi unea același destin tragic, o experiență de viață sumbră. Copii ai secolului XX.... Ce paradox ! În secolul luminii, atîta întuneric. Mulți dintre ei au reușit să se transforme mai tîrziu, la o vîrsta încă prematură, în militanți pentru progres, pentru renașterea lumii. Alții au căzut, cinstit și anonim, în această tranșee însîngerată. Odiseea lor, ca și a sugarilor aruncați de hitleriști în flăcările crematoriilor, va răscoli încă multe secole conștiința omenirii.

Se ducea o luptă dîrză, nedeclarată, între forțele care doreau pieirea acestor tineri și rezistența, care făcea totul pentru salvarea lor. Însăși aducerea lor în blocul mic din Zeltlager era o măsură care avea ca obiectiv scoaterea acestora de sub privirile permanente ale SS-ului, concentrarea lor într-un colț al lagărului de unde să fie mai greu de reperat, mai ușor de ascuns. Antifasciștii de la Schreibstube au făcut totul pentru a încurca cartotecile, pentru a le ascunde, a tărăgăna găsirea lor atunci cînd erau cerute de serviciile SS din lagăr. S-a făcut mult, dar nu s-a putut face totul. Acești copii, simbol al supraviețuirii, erau ca un spin în ochii SS-ului. În repetate rînduri acesta a hotărît să-i adauge unui transport care era trimis spre alte lagăre. În condițiile fizice în care se găseau copiii, un marș de 10 km ar fi însemnat pentru ei moarte sigură. S-a întîmplat însă în repetate rînduri ca lugubra coloană care trebuia să cuprindă și tineri să se pună în mișcare și să pornească fără dînșii.

De altfel, una dintre marile acțiuni care va dăinui ca o legendă va fi chiar această luptă titanică dusă de mișcarea de rezistență din lagărul Buchenwald pentru salvarea copiilor.

Într-o zi cu mîzgă, cu zăpadă și noroi, întreg blocul a fost răscolit de urletele unei patrule a Waffen-SS-ului : „Toți din bloc, afară". Capetele de mort de pe chipiele și tunicile lor ne vesteau o mare primejdie. De data aceasta n-au mai vrut să se lase păcăliți. Cu sau fără fișa de cartotecă, copiii trebuiau să plece !

Toți la apel ! !... Am tărăgănat încolonarea. Am reușit să trimit un mesaj lui Salomon, dar pînă la urmă a trebuit totuși să ne încolonăm. Am încercat să încurcăm rîndurile, numărătoarea ieșea anapoda, dar tot au reușit să ne numere. Și ordinul „toți tinerii la o parte" a trebuit în cele din urmă să fie respectat.

Dacă vreodată careva dintre cei ce-au supraviețuit acestor tragice întîmplări o să vrea să-și imagineze superlativul cuvîntului durere, va vedea în fața ochilor pe acești tineri. În privirile lor chinuite de spaima morții ardea flacăra urii, dar mai ales durerea. Mi-am adus aminte de cuvintele unui tînăr, mai mult copil, rostite cu cîteva zile în urmă. Cuvinte prea mature pentru vîrsta sa. „Știți ce mă doare cumplit ? — îmi spunea el. — Faptul că n-am apucat și eu să cunosc sensul vieții, al dragostei de părinți, n-am simțit la timpul său ce înseamnă mîna protectoare de mamă și de tată".

Toți ne uitam neputincioși la această priveliște răscolitoare. Cerul plumburiu ne amplifica durerea. Pe fețele unor oameni călîți în lupte grele deslușeai clar de data aceasta cumplita durere cauzată

de neputința de a face ceva. Stăteam ca niște stane de piatră în poziție de drepți, pe un ger cumplit, cu ochii îndreptați spre stînga, spre copii. Și cum nu era voie să-ți ridici mîna, pe fețele multora lacrimile au înghețat ca mărgelele, sau ca niște deluşoare domoale. Copiii se îmbulzeau, instinctiv, tărăgănau încolonarea, și numai atunci cînd unul dintrei ei a fost doborît la pămînt de patul puștii unui SS s-au mai „cuminţit". Era cumințenia resemnării, a animalului în abator după ce a fost imobilizat. Stăteam drepți ca stanele de piatră, într-o liniște profundă, astfel că bătăile inimilor noastre obosite se puteau deslușì bine. Văzînd acești copii și tineri gata de a porni pe drumul fără întoarcere, mulți își aminteau că și ei au avut odată familie : copii și soție, un cămin primitor, unde se puteau încălzi la căldura fericirii. Era aproape firesc ca în această tensiune sufletească, unii să nu reziste. Coloana era gata, dar comanda de pornire a încremenit pe buzele SS-ist-ului din cauza unui urlet îngrozitor. Unul dintre deținuți înnebunise... În același moment, altul, chiar din marginea coloanei, a căzut leșinat. Cunoșteam istoria celui leșinat. Era un croitor evreu din partea de nord a Transilvaniei, care într-o singură zi își pierduse soția și 5 copii mici. S-a produs un vacarm. Cel care înnebunise își rupea cu unghiile puțina carne de care mai dispunea corpul său.

În cîteva secunde fața lui desfigurată a devenit o bucată de carne sîngerîndă, în mijlocul căreia ochii tulburi de inconștiență scinteiau cu ură.

SS-istul urla, amenința, lovea cu patul puștii în dreapta și în stînga. Apoi o împușcătură și pastorul polonez, care-și pierduse mințile, a căzut cu fața

la pămînt, smucindu-se o singură dată. În urma crimei s-a aşternut liniştea !

De data aceasta încolonarea a mers cu mult mai repede. Copiii, resemnaţi, mai aruncau o privire tristă şi aşteptau comanda de pornire. În momentul în care SS-istul a ridicat arma ca să termine şi cu cel leşinat, poarta care despărţea cele două lagăre s-a deschis scîrţiind şi doi oameni, cu banderole de Kapo s-au îndreptat cu paşi cadenţaţi spre coloană.

Deşi trecut prin atîtea emoţii, de data aceasta am crezut că leşin de uimire. Cei care soseau cu paşi cadenţaţi, milităroşi, nu erau alţii decît Stubendienstul Georges şi încă un tovarăş, spaniol, pe care o singură dată avusesem prilejul să-l văd vorbind cu Georges şi despre care, după eliberare, am aflat că a jucat un rol hotărîtor în sprijinirea şi salvarea grupului nostru. Se îndreptau degajaţi, fermi spre deţinuţii care de aproape două ore stăteau la apel. Au întins un bileţel gradatului SS, reuşind să-l deruteze. Au numărat tinerii cu o iuţeală fulgerătoare. Apoi o comandă : „Alles antreten !“ şi coloana tinerilor, însoţiţi de Georges şi de celălalt tovarăş, a pornit spre lagărul mare.

Cei doi SS-işti au mai dat cîteva picioare într-unul căzut la pămînt, au mai lovit cu patul puştii la dreapta şi la stînga, apoi, fără să le mai pese de coloana rămasă în voia soartei în Zeltlager, şi-au pus armele pe umeri şi au pornit şi ei spre poarta unde mai înainte cu cîteva minute dispăruseră copiii.

Nici n-au făcut zece paşi şi cel care mai înainte căzuse la pămînt, în neştire, a deschis un ochi, apoi pe celălalt şi zîmbetul pe care această faţă rănită

a vrut să-l dăruiască celor din jur s-a transformat într-o grimasă care ne înspăimînta. „M-am prefăcut numai — ne-a spus. — Am vrut să tărăgănez plecarea, să cîştig timp. Eu cred în dumnezeu şi în minuni".

Pe Georges nu l-am mai văzut în săptămînile următoare. Cionca însă m-a informat că tinerii trăiesc, împrăştiaţi în mai multe blocuri din lagăr. Actul temerar al tovarăşilor noştri pentru a salva copiii nu era cu nimic mai puţin periculos decît să arunci în aer un tren cu muniţii. Acţiunea a reuşit datorită curajului, fermităţii cu care cei în cauză au înfăptuit-o. Indiscutabil că lucrurile s-ar fi complicat dacă SS-iştii n-ar fi dat crezare biletelului. Era stabilit dinainte că, în acest caz, coloana, în loc s-o ia la stînga, să cotească în spatele unei barăci. În acest loc ferit de raza mitralierelor din turnurile de pază, copiii ar fi fost împrăştiaţi şi salvaţi cît s-ar fi putut salva. Firește că atunci ar fi fost şi victime. Consecinţele nu puteau fi calculate, deoarece ar fi intrat pe fir şi Gestapoul. Aşa însă, lucrurile s-au succedat relativ bine. Şi cum în aceste zile erau îndreptate zilnic zeci de transporturi spre „alte destinaţii", dispariţia unor numere din coloane în această babilonie n-a fost sesizată de autorităţile de pază.

În schimb, cele petrecute cu tinerii şi copiii, felul în care a acţionat rezistenţa din lagăr şi succesul acţiunii au fost cu admiraţie şi veneraţie comentate şi de către cei pe care nu-i mai interesa nimic altceva decît moartea. Unul care era deprimat sufleteşte în ultimul hal, considerat de noi nerecuperabil, mi-a şi spus cu sfială într-o seară : „Am crezut că Buchenwaldul este numai împărăţia morţii. M-am

resemnat şi m-am pregătit pentru moarte. Dar iată că se poate şi trăi".

În aceste zile, în blocul 67 şi 68 din Zeltlager şi în alte blocuri din împrejurimi s-au născut legende despre oamenii care veghează, despre luptătorii pentru dreptate care sînt mai tari decît păzitorii noştri, care înfruntă cu succes şi încurcă calculele SS-ului. Aceste legende deosebit de utile rezistenţei, deoarece au avut darul de a trezi categoria de deţinuţi căzuţi în amorţeală, au fost alimentate şi de tinerii pe care îi întîlnea cînd unul, cînd altul atunci cînd mergea după mîncare sau cînd însoţea pe drumul lagărului mic şi al lagărului mare morţii căzuţi în cursul zilei. Actul de bravură al rezistenţei organizate nu numai că a salvat tinerii, dar a avut o înrîurire favorabilă şi asupra atmosferei din acel colţ de infern dantesc.

După cum era firesc, rezistenţa n-a stat pasivă în faţa unui fenomen atît de favorabil luptei. Într-o zi, la o întîlnire cu Salomon, am fost anunţat că voi fi mutat într-un alt bloc, unde voi întîlni un grup de tineri din partea de nord a Transilvaniei, grup de care urma să mă îngrijesc. Sarcina mi-a surîs. În ziua aceea am fost şi mai tulburat, era vorba de un grup de compatrioţi.

Înainte de a depăna unele amintiri despre munca cu tineretul din Buchenwald simt nevoia de-a evoca fapte şi oameni care au lăsat urme adînci în conştiinţa mea.

Alte întîmplări

Moartea lui „Van Dyck"

Ori de cîte ori mă gîndesc la cei de care m-a legat un sentiment profund în lagărul din Buchenwald, îmi apare înaintea ochilor olandezul combatant cu suflet curat ca de copil, pe care noi îl numeam „Van Dyck".

„Van Dyck" ne-a învăţat să cîntăm şi atunci cînd totul plîngea în jurul nostru. Era tare ca cel mai dur granit, dar blînd ca o mioară. Avea mîinile vînjoase, în stare să sugrume pe duşmanii omului, dar ochii catifelaţi de un albastru imaculat. Figura sa expresivă radia bunătate prin fiecare mişcare a muşchilor. Cînta acest muncitor cu trup greoi melodii nemuritoare, nenotate de nimeni, dar adînc întipărite în inimile tuturor celor din jur, şi îndeosebi ale noastre, ale tinerilor care nu avusesem multe prilejuri să auzim asemenea melodii fermecătoare. Prezenţa lui a însemnat pentru noi o aprofundare a sensului vieţii, ne-a întărit credinţa în mai bine, ne-a înzecit puterile sufleteşti.

Cred că în melodiile sale el a inoculat în mod conştient o doză de optimism, pentru a ne insufla încredere în viitor, a ne îndemna să fim puternici, tari la încercări, rezistenţi la lovituri, înţelepţi la contralovituri.

„Van Dyck" ne-a părăsit pentru totdeauna. Acest muncitor revoluționar, acest îndrăgostit de viață, acest om de cultură, acest virtuos al luptei a fost ars în crematoriu. Cu creierul zdrobit.

N-am plîns. Nimeni n-a plîns ! Dar am ferma convingere că o asemenea durere copleșitoare ieșea din comun și în condițiile Buchenwaldului. S-a întîmplat un lucru de neconceput : „Van Dyck", dîrzul muncitor olandez, spaima gangsterilor, omul care inspira respect chiar și Blockführerilor SS, a fost ucis. Rațiunea respingea ideea că acest om, care sfida orice pericol, care în luptă nu putea să fie decît victorios, dibaci în încleștarea cu dușmanul, care a fost prins de SS întîmplător, și nu în timp ce săvîrșea una dintre marile sale fapte, a devenit un pumn de cenușă.

Dimineața ! O dimineață ca oricare alta de la Buchenwald, — așa a început și ziua aceea, cu suferințele și mizeriile ei, cu întrebările sale obișnuite, cu gînduri nobile și mărunte legate de existență, cu pași obișnuiți înainte în marea rezistență. O zi obișnuită de frămîntări, de focuri mistuitoare, de regrete și dureri. O zi ca toate celelalte, cînd se cară morții cu duiumul după apel, cînd înghiți cu noduri mîncarea scîrboasă, sfecla furajeră, și totuși atît de mult așteptată din cauza foamei cumplite. Zi ca toate zilele. N-am ieșit la lucru. Echipele de muncă încolonate mai multe ore au fost retrimise în bloc. Nu știam că se pregătea una dintre marile provocări împotriva deținuților din bloc, mai bine zis împotriva unui grup.

Peste două-trei ore, iarăşi încolonarea. De data aceasta era de faţă un grup mai mare SS, unii cu cîini. Nu ne-am gîndit la nimic deosebit. S-a mai întîmplat şi altă dată ca atunci cînd o echipă era dusă la muncă la o depărtare mai mare, paza să fie întărită. Un Scharführer* se învîrtea în jurul grupului olandezilor. „Nu staţi drepţi!" se răstea la unul, şi cravaşa lovea. „Nu aşa se aliniază!", şi cravaşa lovea. „Pieptul mai afară!", şi cravaşa lovea. În urma loviturii ţîşnea sînge. „Nu stai drepţi!", şi cravaşa iar lovea, lovea, lovea. Şi numai olandezi. Începea să se întrevadă că se pregătea ceva. „Te-ai mişcat în rînd!", şi cravaşa lovea. „Ai şoptit ceva!", şi cravaşa lovea. „Te-ai uitat urît!", şi cravaşa lovea. Faţa lui „Van Dyck" a devenit cenuşie. Eu îl cunoşteam pe bunul nostru „Dyck" şi ştiam ce se petrecea în sufletul său. Mai mulţi ne uitam prin crăpătura uşii blocului. Şi deodată s-a petrecut neprevăzutul.

Unul din cîinii asmuţiţi s-a repezit la un deţinut care era ameninţat: „Pentru ce nu stai drepţi?" Omul se apăra, dădea din mîini şi din picioare. „Nu! Nu!" zbiera el desperat. „Nu!" „Dumnezeule, ce faceţi cu mine?" Mă uitam încremenit la această scenă, dar şi la faţa lui „Dyck". Provocarea era evidentă. Omul muşcat de cîine striga desperat. „Salvaţi-mă!" Faţa lui „Dyck" a devenit pămîntie, pumnii i s-au încleştat. Dar tot sta nemişcat în poziţie înţepenită de drepţi. Apoi cîinele a fost asmuţit asupra unuia care stătea chiar în faţa sa. Poate că dacă acesta n-ar fi avut o vcce atît de piţigăiată, dacă n-ar fi fost atît de slab şi lipsit de apărare, nu se întîmpla iremediabilul. Deodată „Dyck" prinse cîinele de gît şi îl strînse atît de tare între cele două

mîini puternice, încît după cîteva zmuciturі cîinele nu mai dădea semne de viaţă. Scena era în aşa măsură ieşită din comun, că toată lumea a încremenit. Numai atunci cînd „Dyck" a ridicat mîinile şi a trîntit cu scîrbă leşul de pămînt, SS-istul a luat arma şi cu patul puştii l-a lovit în cap cu atîta putere, încît craniul parcă s-a deschis. A căzut la pămînt cu faţa în sus, spre cerul de un azur imaculat. El n-a mai văzut această culoare pură ca viaţa lui, pe care o îndrăgea atît de mult.

Iar noi nu plîngeam ! N-am plîns nici eu. Eram împietriţi.

Odiseea lenjeriei de corp

În lagăr SS-iştii practicau o adevărată vînătoare împotriva acelora care asigurau în mod clandestin unor deţinuţi bolnavi, foarte slăbiţi, o raţie suplimentară de pîine, un surplus de supă sau efecte mai rezistente. Eram înconjuraţi de spioni, privirile Gestapoului şi ale SS-ului încercau să pătrundă în tainele mecanismului care le încurca socotelile sinistre. De unde ? Cum ? Pentru ce un număr mai mic de morţi decît era calculat ? Ceva şchiopăta. Nu le ieşea calculul. Lista macabră nu era completă. Pentru ce mai există încă atîţia...?

Unul dintre marile obiective ale rezistenţei era acela de a salva cît mai mulţi oameni de la exterminare prin foame şi frig. Funcţiona un mecanism pe care l-am simţit şi eu şi mulţi alţii care trăiau aici. Nici nu intrai bine pe poarta lagărului, că antifasciştii de la Schreibstube ştiau dacă eşti tare slăbit, dacă ai nevoie de o protecţie pentru a supravieţui, de o pro-

tecție mai mare sau mai mică ; și mecanismul începea să acționeze, cîteodată mai încet decît ar fi fost necesar, dar sigur. Cînd ajungeai la grupa ta națională și erai atras în rezistență, educația începea prin a te învăța că trebuie să respecți omul. Să faci totul pentru salvarea lui. Apoi, într-o după-amiază sau seara, ți se lăsa ca din întîmplare un pachet sub pătură. Un om „oarecare" trecea pe lîngă tine, îți șoptea tainic un număr de deținut sau două. Apoi te strecurai, cu un risc mai mare sau mai mic, printr-un cordon de pază în lagărul mic, unde de obicei soseau transporturile cu noii deținuți și începeai o înfrigurată căutare. Căutai un număr, două, cel mult trei. Căutai cu înfrigurare în această babilonie. Nu puteai să-l strigi. Nu știai cum arată omul. Nu știai cum va reacționa, ce gesturi va face. Nu știai cine te vede, cine o să-ți urmărească gestul și ce concluzii va trage. Nu știai dacă ochiul spionului nu este ațintit chiar asupra persoanei respective, cîți din cei noi sosiți sînt agenți ai „noii ordini". Nu știai nimic decît faptul că, dacă ești prins, plătești cu viața.

Și de data aceasta s-a întîmplat exact ca și altă dată. Două schimburi de lenjerie de corp. Ca să-mi fie mai ușor, una am îmbrăcat-o pe mine și cu un pachețel în mînă am pornit spre lagărul mic. Lagerschutzul nu m-a văzut nici de data aceasta, deoarece „n-a vrut" să mă vadă. Apoi m-am amestecat printre cadavre vii și corpuri neînsuflețite. Mă uitam cu înfrigurare la această înfiorătoare imagine. Seninul a apărut din nou cînd am mîngîiat pachețelul și lenjeria de pe corpul meu. Aparențele erau înșelă-

toare : în dosul apatiei era ura, în spatele resemnării — un spirit de luptă.

Noroiul de pe picioare mă încurca. În gînd mai repetam numerele. Căutam, căutam cu înfrigurare. Lîngă mine au trecut doi SS-işti. Tîmplele îmi zvîcneau, dar în suflet era liniște. M-am amestecat printre oameni și m-am prefăcut că trebăluiesc. Și iată că, în sfîrșit, am găsit omul. L-am privit cercetîndu-i tainic trăsăturile. Era buhăit, mai puțin palid. Am simțit că ceva nu este în regulă. M-am uitat la mîinile sale, erau puțin cam soioase. L-am cercetat de sus pînă jos. Picioarele goale cu saboți de lemn. Am avut timp să reflectez asupra acestui detaliu. „Intrați cu mine în bloc" — i-am spus. În ochi i-am văzut o licărire care m-a făcut să tresar. Dar omul venea. El își ațintea privirea într-o anumită direcție. Mă încurajam singur : Hai, așa nu se poate face munca ilegală ! „V-am adus lenjeria de corp și ceva săpun". Mi s-a părut că omul s-a îndreptat prea vioi spre bloc. Și iarăși a aruncat o privire în jur, căutătoare, nervoasă. Spre norocul meu, individul și-a pierdut răbdarea. Un fluierat strident și a sărit asupra mea. „Un hoț a furat ceva !" strigau mai mulți. Nimeni n-a dat nici o atenție individului ca să-l ajute. Totuși s-a produs un vacarm. Oamenii fugeau, se loveau unul de celălalt. Panica a devenit pentru mine un zid protector. Provocatorul n-a știut pe unde să răzbească. Eu eram deja de mult în afara oricărui pericol. Dar el tot fugea, gesticula, striga. Uimitor de repede a apărut o patrulă numeroasă de SS. Toți în bloc. Apel ! Zadarnic totul ! Lagerschutzul și-a făcut încă o dată datoria. El n-a văzut pe nimeni trecînd sau strecurîndu-se spre lagărul mic.

Peste cîteva ore am aflat că, de fapt, fusese vorba de o provocare pusă la cale împotriva tovarăşilor de la Schreibstube. Se semnaliza sosirea unui grup de deţinuţi politici. Pe listă, printr-o seamă de nume cunoscute, figurau, ca întotdeauna, şi cîteva nume necunoscute. Aşa a încercat SS-ul să strecoare provocatorul. Au vrut neapărat să ajungă la acelaşi pîriiaş care alimenta sute şi mii de oameni, insuflîndu-le încredere, dîrzenie, dîndu-le puteri. Dar şi de data aceasta au dat greş.

„Defilarea" piciorului infirm

La Buchenwald „defilarea" aparţinea modului de viaţă al lagărului, ca moartea de toate zilele. Pe Appellplatz dimineaţa intrai defilînd, la muncă mergeai defilînd şi te întorceai seara tot defilînd, iar de la numărătoarea de seară, defilînd, plecai spre bloc. De fapt, defilarea aparţinea modului de viaţă al hitleriştilor. Cînd omul nu mai era bun să bată din picioare nu mai era bun nici să trăiască. Faimosul „Mützen ab !" *, mişcarea capului ca tras pe sîrmă, lucru ce plăcea atît de mult SS-iştilor, era urmat cu regularitate de tropăitul cadenţat. De multe ori mă întrebam cărui fapt se datoreşte această mare dragoste pentru tropăit : inculturii, din cauza căreia apogeul simţului estetic ajunsese să fie o cadenţă banală şi enervantă, sau dorinţei de a se simţi în siguranţă prin disciplinarea masei ? Cionca în general nu participa la aceste defilări. S-au găsit posibilităţi pentru a-l feri de această încercare. Însăşi trimiterea sa într-un bloc de muncă cred că era în legătură cu faptul că de obicei deţinuţii din acest

bloc se numărau separat. Într-o zi însă, defilarea a devenit inevitabilă şi pentru el. Cum va putea ţine pasul cadenţa acest om, care avea pe un picior răni purulente ?

Vestea trecerii în revistă a deţinuţilor din lagăr de către un SS-ist venit „de sus" ne-a parvenit după apelul de dimineaţă. Primul gînd care m-a străfulgerat : Cionca ! Ce va fi cu Cionca ? La apelul de dimineaţă a fost prezent. Nu mai era timp şi posibilitate de a se aranja nimic. Tovarăşul care stătuse de vorbă cu el mi-a povestit cît de flegmatic primise vestea, parcă ar fi spus „ei şi, o să defilez". Interlocutorul s-a uitat la el mirat, dar Cionca a repetat cu glas tare : „I-a mai lăsaţi-mă în pace. Într-adevăr am devenit o problemă pentru voi, pentru un asemenea fleac ? Da, o să defilez !..." Atenţia pe care a acordat-o curelelor care fixau bucăţelele de şipci ce-i strîngeau piciorul infirm dovedea că omul are intenţia serioasă de a ieşi la defilare.

Şi-a fixat bine piciorul cu curelele, mai strînse ca altă dată, apoi a declarat ferm : „Sînt gata pentru defilare".

Nu numai noi, dar şi deţinuţii cu muncă ilegală de răspundere din alte grupuri naţionale considerau că hotărîrea lui Cionca este egală cu o sinucidere. Am fost de părere că el trebuie determinat să-şi schimbe hotărîrea, iar noi să găsim o posibilitate de a evita să defileze. Cionca n-a renunţat însă la hotărîrea sa, motivînd că o măsură luată în pripă ar periclita securitatea multora. Argumentul era raţional şi a trebuit să-l acceptăm, cu atît mai mult cu cît în mod practic n-am mai putut face nimic pentru a împiedica prezenţa sa pe Appellplatz.

Pe la ora 11 își făcu apariția ștabul SS și, după ceremonia de rigoare a celor două companii SS și a conducerii SS a lagărului, după o cuvîntare militărească în care abundau cuvinte despre „marele Reich", „rasa superioară", „Führer", „disciplină", „cine nu se supune va muri" și altele asemănătoare, a început defilarea.

În jurul lui Cionca s-a format un cerc de tovarăși. În spate, înainte, la dreapta și la stînga sa numai oameni de nădejde. Eram prezenți acolo unde trebuia, dar ce urma să întreprindem în caz că Cionca totuși nu va putea rezista nu știa nici unul dintre noi.

A venit și rîndul celor din blocul lui Cionca, în care era încolonat și el. Blockführerul SS comanda înțepat, zbierînd, noi executam mișcările pe loc. Printre cei 300 de oameni se găsea și Cionca, și noi cîțiva strecurați în coloană.

Pași cadențați, un tropăit ritmic. Eu stam în spatele lui. Îmi fixasem privirea pe acel picior nenorocit. „Eins, zwo... ! eins, zwo !" *

La zwo-ul prelungit, piciorul bolnav parcă se lăsa tirît, și eram abia la începutul „parăzii". Aveam de parcurs în total circa 800 de metri. Mult, foarte mult pentru un picior bolnav. Apoi a început defilarea propriu-zisă. Bocancii și saboții din lemn făceau un zgomot teribil, dar cadențat. Fixam piciorul parcă hipnotizat. Acum, acum cedează... Dar bocancul cu piciorul infirm lovea Appellplatzul cu atîta sete, de parcă voia să-l sfarme. Mi s-a părut la un moment dat că piciorul și-a pierdut din vioiciune. Un fior de groază m-a cutremurat din cap pînă în picioare, ca și cum l-aș fi văzut cărat

spre blestematul crematoriu. Dar numai pentru un moment, căci bietul picior a început iarăşi să bată cadenţat caldarîmul.

După terminarea „defilării", Cionca nu ne mai ascundea suferinţele. Îşi muşca buzele. Cu o îndemînare apreciabilă, în cîteva secunde şi-a desfăcut curelele. Piciorul era numai carne vie. Stăteam trişti şi muţi. A cerut să i se aducă o gamelă de apă rece. O turna pe piciorul însîngerat cu mişcări încete...

S-a liniştit. Se uita la noi. „Capul sus ! Aşa plouaţi n-o să-i învingem pe hitlerişti", ne-a spus şi a început să zîmbească. Stăteam mut, emoţionat. Nici n-am observat că în jurul lui se adunaseră trei medici deţinuţi care îl bandajau cu multă grijă.

Kommando Steinbruch

Chiar şi la Buchenwald, unde reacţia faţă de unele lucruri ieşite cu totul din comun prin grozăvia lor era alta decît în viaţa obişnuită, cînd auzeai de Steinbruch te cutremurai.

Kommando-ul Steinbruch, al carierei de piatră, era considerat de fapt un Kommando disciplinar. Munca istovitoare de 12 ore pe zi, pentru scoaterea de bolovani, cioplirea şi căratul lor în faimoase căruţe sus pe deal, era mult, foarte mult şi pentru organisme robuste şi suprahrănite, dar pentru aceste cadavre vii, subalimentate, urmărite permanent de spectrul morţii ? !

Cel care începea să coboare în cariera de piatră avea simţămîntul că intră în împărăţia lui „Negru împărat" din basmele copilăriei. Pe o întindere de circa o mie de metri, înconjurată de ziduri de granit, oamenii scobeau, tăiau, dinamitau acest corp hidos, neprietenos şi duşmănos. Bolovani uriaşi erau ridicaţi, împinşi cu prăjini mînuite de mîini tremurînde. De cîte ori nu se întîmpla ca muşchii să cedeze şi bolovanii să cadă peste un corp sleit, cauzîndu-i pe loc moartea !

De cîte ori, prins de un val de represiuni, lucram la acest Kommando, îmi dădeam seama că majori-

tatea victimelor erau sortite morții datorită stăruinței SS-ului de a transforma Steinbruchul într-o împărăție a morții, într-o sperietoare a întregului lagăr.

Kommando-ul Steinbruch era o prăpastie devenită foarte adîncă, înconjurată de ziduri uriașe de granit pictate de la un gri închis apropiat de negru, pînă la griul deschis al fumului ce iese șerpuind spre cer din coșul unei căsuțe de țară. Acest loc înfiorător de neprietenos era răscolit de zbieretele unor deținuți de drept comun, instruiți și ținuți special pentru conducerea acestei munci, de urletele isterice ale soldaților și gradaților SS și de lătratul fioros al cîinilor, care erau nelipsiți aici, la cariera de piatră.

La Steinbruch totul se făcea (pentru că era ordin) în grabă, în mare grabă.

În mare grabă trebuia să spargi granitul, altfel loviturile de bîtă te umpleau de sînge. În mare grabă trebuia să pui explozibilul chiar dacă fitilul fiind scurt îți primejduia viața. În mare grabă trebuia să ridici uriașii bolovani și să-i pui în faimoasele căruțe, în pas alergător trebuia să împingi căruța pe deal. Trebuia fugit, fugit cu orice preț, deoarece o încetineală, o poticnire putea să însemne sfîrșitul.

Cîteodată, de sus, de pe vîrful dealului, se auzea o împușcătură și vedeai cîte un deținut prăbușindu-se printre noi. Am aflat că în asemenea împrejurări SS-ul raporta că la o încercare de evadare deținutul a fost lichidat. Aceasta se întîmpla în general atunci cînd SS-iștii vedeau că ziua era pe sfîrșite și totuși nu existau suficienți morți ca

să-i satisfacă atît pe ei, cît şi pe superiorii lor.

La Steinbruch şi căruţelor li se atribuise un rol sinistru. Criminalii de rînd care îndeplineau aici funcţia de Kapo ca să fie pe placul SS-ului cereau încărcarea căruţelor peste măsură, dar SS-iştii tot nu erau mulţumiţi. Învîrtindu-se printre deţinuţi, cu ciinii după ei, ordonau să fie puşi noi şi noi bolovani. Însăşi pornirea unei asemenea căruţe era un adevărat supliciu. Pînă ce căruţa se urnea din loc, mulţi cădeau victimă : se zbiera, se lovea şi nu arareori se asmuţeau ciinii şi chiar se trăgea cu automatul. De multe ori nici aceste „metode" extreme nu reuşeau să mişte căruţa. SS-iştii însă nu ordonau micşorarea încărcăturii sau mărirea numărului de oameni. Chipurile oamenilor se făceau vinete din pricina efortului, curgea sudoarea de pe feţele supte de vlagă, ochii le ieşeau din orbite, trupurile tremurau, dar în zadar. Deţinuţii cu funcţia de Kapo la Kommandoul Steinbruch zbierau permanent, în timp ce cîţiva SS-işti discutau ca şi cum nu se întîmpla nimic în jurul lor.

Ce diabolică descoperire ! Apoi, dacă totuşi căruţa pornea, ea trebuia să urce o pantă foarte înclinată. O pantă inimaginabil de grea. Împingeai, împingeai, şi nu rareori aceste mijloace de transport sinistre se împotriveau încăpăţînate. Intrau în funcţiune bîtele, care loveau în glezne, în moalele capului, ciinii, care sfîşiau carnea. Nimeni nu dădea socoteală pentru soarta oamenilor.

La Steinbruch nimeream cînd eram prins de vreo razie. Aşa s-a întîmplat şi în februarie 1945. Tovarăşii însă aflaseră că un tînăr SS-ist, de vreo 17-18 ani, pusese ochii pe mine, că mă urmărea pas cu

pas, mă lovea, îmi rîdea în față, mă batjocorea. Eu îmi mușcam buzele și tăceam. Îmi dădeam seama de pericolul care mă păștea. Știam că abia așteaptă să găsească un pretext ca să se răfuiască cu mine.

Într-una din zile, privindu-l cu coada ochiului, am văzut că e nervos. La un moment dat și-a scos oglinjoara din buzunarul vestonului. Lîngă mine împingea căruța un olandez. Abia perceptibil mi-a șoptit: „Cînd nu se uită, lasă mai moale, împing eu pentru tine. Cînd se uită, prefă-te că împingi. Asta se ține de capul tău. Abia așteaptă să cazi, și ar fi păcat de tinerețea ta." Olandezul s-a întrerupt brusc. Tînărul SS-ist zbiera: „Vă arde de vorbă" — și cu patul puștii a lovit în primul deținut care-i era la îndemînă. Cum împingeam căruța la deal, în spate am auzit o detunătură amplificată de zeci de ecouri. Era detunătura unei puști mitraliere. Cînd să întorc capul, am simțit o lovitură de bîtă în ceafă. Era gata să mă prăvălesc. Auzeam vag o voce care mă îndemna: „Nu te lăsa, să nu cazi la pămînt, căci totul e pierdut". Am reușit să mă țin în picioare. Cînd mi-am revenit puțin am observat că olandezul se apropiase mai mult de mine — noi împingeam lateral. „Fii atent — mi-a șoptit el între timp, prefăcîndu-se că face mari sforțări. — Se pare că au pus ochii pe tine".

Rețeaua de informare a rezistenței funcționa excelent. Deși nu reușisem să întîlnesc în seara aceea nici una din legăturile mele, în zori a apărut lîngă patul meu Salomon și mi-a comunicat să nu mă mai prezint la Kommando Steinbruch. Se aranjase să fiu de serviciu pentru căratul rufăriei murdare.

Am avut de furcă cu Steinbruch-ul și în martie 1945. Într-o dimineață fusesem prins de o razie. Cei care transportau mîncarea și cei care cărau morții, deținuții cu funcții mai mici din blocuri, deținuții înșfăcați la repezeală, toți am fost încolonați și trimiși spre Steinbruch. În această perioadă, cariera de piatră nu mai era ca înainte. De granit se pare că nu mai era nevoie. Totuși la Steinbruch se desfășura o muncă febrilă.

Ne întrebam ce vom face noi acum aici. Știam că exploatarea carierei practic a încetat de cîtva timp. Să fi pregătit vreun asasinat în masă ? Acest lucru nu era exclus din moment ce devenise evident că hitleriștii au pierdut irevocabil războiul.

Crimele le comiteau pe cît se poate cu pretext și fără martori. Bănuiala noastră nu era lipsită de temei.

Ca de obicei : zbierete, bătăi, lovituri, împușcături. Dar soarele, uluitor de frumos, călirea noastră prin forța rezistenței au făcut ca toate acestea să nu mai pară acum atît de fioroase. Cel mai greu de suportat a fost însă batjocura. De data aceasta, piatra cărată cu atîta trudă sus la deal, trebuia descărcată, apoi iarăși încărcată și coborîtă în vale, totul repetîndu-se de nenumărate ori. Scrîșneam de furie. „Astîmpără-te ! îmi spunea Vuița, un tînăr iugoslav. Nu vezi că SS-iștii sînt nervoși pentru că doar doi au pierit dintre noi ?"

Cu toții ne frămîntam.

La acea oră matinală, cariera de piatră semăna cu un decor feeric. Razele soarelui, lovindu-se de stîncile umede, răspîndeau scîntei în culorile curcubeului. În acest imens amfiteatru parcă totul strălucea ca niște briliante, rubine și ametiste.

Era o priveliște de basm. Uitîndu-mă la fețele

deținuților, am constatat că majoritatea erau captivați. Vuița a observat și el și mi-a spus : „Cît timp oamenii gustă frumosul e bine, e foarte bine ". Tot el mi-a atras atenția să privesc și figurile SS-iștilor. Expresii sălbatice pierdute în abisul inconștienței. „Vezi — a continuat Vuița —, în asta constă principala lor slăbiciune".

Rezistența în continuă acțiune

În plină luptă pentru existență, călirea spirituală a oamenilor, orientarea și informarea lor conspirativă n-a scăpat din vedere. Întrucît această muncă a luat treptat amploare, a fost necesară organizarea ei pe barăci (blocuri), după sistemul de organizare pe celule proprii mișcării revoluționare.

Pe la sfîrșitul lunii februarie 1945 locuiam în blocul 31 din lagărul mare. Într-o zi, un tovarăș polonez cu funcție în blocul respectiv m-a invitat într-un colț al încăperii unde locuiam și mi-a comunicat că are împuterniciri din partea lui Salomon să-mi dea anumite sarcini importante în bloc. În mintea mea galopau fel de fel de gînduri. Tăceam. Mă uitam la acest om robust, cu umeri lați, cu privirea deschisă și aveam simțămîntul că totul este în regulă. Totuși... așteptam ceva. Și el știa că îmi este dator cu acest ceva, și anume consemnul stabilit de Salomon. După rostirea lui s-a înfiripat între noi o discuție, așa cum era și normal. Ianusz îmi zugrăvea laconic perspectivele viitorului prin prisma situației de pe fronturi. Nu-mi trebuia multă fantezie să înțeleg că rezistența dispunea de un sistem informațional bun și operativ. Cu toate că în lagăr, atunci cînd dis-

cutam despre mersul războiului, despre perspectivele noastre, în general eram cu toţii dispuşi să ne lăsăm furaţi de iluzii, cîteodată prea optimiste, acum, cînd nu era vorba de o simplă discuţie, ci de proiectele unei munci organizate şi de răspundere, l-am întrebat pe interlocutorul meu :

— Ne putem asuma răspunderea pentru informaţiile primite ?

La această întrebare, Ianusz s-a încruntat.

— Se pare că nu ţi-ai însuşit încă destul de bine lecţia Buchenwaldului.

Am tresărit. Într-adevăr, pusesem o întrebare deplasată. Am continuat, de data aceasta mai chibzuit.

— Cu cine o să lucrez ?

Omul mi-a răspuns calm.

— Chiar în seara aceasta nu numai tu o să afli cu cine vei lucra, dar şi cei în cauză vor fi înştiinţaţi.

Fără să-l mai întreb, a ţinut să precizeze că pentru această însărcinare o să primesc informaţiile necesare de la el, şi numai de la el. Cît priveşte mijloacele de desfăşurare a muncii, acestea erau lăsate la latitudinea mea. Era însă curios să afle cum văd eu organizarea acestei munci. S-a uitat la mine atent, iar eu, mirat, la el. Mă gîndeam cum poate aştepta un răspuns imediat la o întrebare atît de complicată. L-am rugat să mă lase să mă mai gîndesc. În ochii săi am citit aprobarea.

— Hai să terminăm, că şi aşa s-a prelungit prea mult discuţia noastră — mi-a spus şi a ieşit din încăpere.

După plecarea lui m-am aşezat pe pat şi, nu fără strîngere de inimă, am început să mă gîndesc la

soluţii. Nu riscul de a discuta cu oameni necunoscuţi mă tulbura, ci schimbarea procedeului de a munci. În sinea mea nu eram convins că e bine aşa. Credeam că ne abatem de la regulile muncii conspirative şi că aceasta putea provoca încurcături imprevizibile. Dar n-am avut dreptate...

Era pe înserat. Şedeam pe pămînt, rezemat de un perete al blocului, şi discutam cu Ianusz. Îi împărtăşeam vederile mele în legătură cu această problemă, felul în care vedeam eu rezolvarea ei. Am căutat soluţia cea mai simplă, cea mai directă. Între cele două încăperi ale blocului 31 din lagărul mare era un fel de sală de mese. Mese din lemn trase la rindea şi de jur împrejur bănci primitive. Trebuie de precizat că aceasta era culmea „nivelului de civilizaţie" în lagărul Buchenwald. În general, deţinuţii, primindu-şi mîncarea, se grăbeau să ocupe un loc în jurul acestei mese, căci atunci şi mîncarea părea mai gustoasă şi mai consistentă. De aceasta am ţinut seama în fixarea planului meu. Astfel, cei trei Häftlingi cu care trebuia să stau de vorbă urmau să se aşeze în colţul dinspre perete, lăsîndu-mi un loc şi mie. Mîncînd, puteam să le spun ceea ce ei la rîndul lor trebuiau să transmită mai departe, conform indicaţiilor primite. Cu al doilea grup urmam să procedez în acelaşi mod, însă la cină. Ianusz a găsit bună ideea mea.

În ziua următoare, într-un colţ al mesei, trei polonezi (pe care Ianusz mi-i arătase) mîncau tăcuţi, scoţînd rar cîte o vorbă. Păreau absorbiţi de ritualul mîncării. Uitîndu-te însă atent la ei, puteai constata că în mişcările lor există o oarecare tărăgănare voită, o încercare de a-şi uniformiza dumicaturile. M-am apropiat de ei cu gamela şi bucata mea de

piine în mîini, fără să-i salut măcar cu o mişcare a capului. Mi-au făcut loc. Vorbele curgeau abia perceptibil. Unul mai bătrîn, cu o faţă foarte zbîrcită, cu ochi mici, dar vioi, traducea. Mînca şi traducea. Atenţi la ce se petrece în jur, sorbeau ca o băutură scumpă, dătătoare de puteri, ştirile transmise. În ochi le strălucea scînteia înţelegerii şi încrederii în viitor. Vorbeam şi nimeni nu întreba nimic. Întîi s-a ridicat de la masă bătrînul polonez, apoi eu, urmat de ceilalţi. Totul a decurs normal.

Seara, după ce m-am culcat, un ceh din patul vecin m-a rugat să mă apropii de el. Mi-a povestit în mare taină despre situaţia frontului, despre localităţile ocupate, despre pierderile fasciştilor. Erau ştirile pe care eu le transmisesem celor trei polonezi şi care făcuseră ocolul dorit.

Cu grupul de seară, lucrurile n-au pornit fără emoţii. La cină, cu totul întîmplător, s-a aşezat în colţul respectiv un bătrîn, care mînca tacticos şi supărător de încet, se mai gîndea, scruta cerul prin fereastră şi nu dădea nici un semn că are de gînd să plece. Evident că pentru această zi acţiunea a fost ratată. Am hotărît să nu mă apropii de colţul mesei. M-am aşezat pe la mijlocul ei şi am început să mănînc, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, fără să-i slăbesc din ochi pe cei care stăteau în colţul mesei. Dar acolo, după o vădită nerăbdare din partea unora, nu se întîmplă nimic deosebit. Oamenii mîncau şi apoi plecau. Am fost ultimul care m-am ridicat de la masă, hotărît să fac totul ca în cel mai scurt timp să-l găsesc pe Ianusz. Nu puteam aştepta pînă la întîlnirea stabilită cu el.

Ianusz nu era entuziasmat că l-am scos din camera Stubendienştilor. I-am explicat cum a fost ratată

întîlnirea cu cel de-al doilea grup. Mi-a cerut să nu abandonez munca. Seara următoare l-am întîlnit din nou. Era agitat. Îmi căuta nerăbdător privirile și cînd acestea ni s-au încrucișat mi-a făcut semn să-l urmez. A pus mîna pe o ureche a unui bidon mare în care se transporta mîncarea și eu pe cealaltă ureche a bidonului și am urmat echipa care mergea după rația noastră de seară. Deși vorbea încet, agitația lui era vădită. „Lupte violente în apropiere de Berlin. Armatele aliate înaintează vertiginos. Deznodămîntul se apropie cu pași repezi", mi-a spus el cu emoție, dîndu-mi totodată detalii asupra desfășurării bătăliilor. La masa de seară m-am găsit cu grupa a doua, formată din tineri. Iugoslavul din grupă era chiar foarte tînăr. Trebuie să fi fost membru al tineretului comunist, deoarece, în contrast cu tinerețea, maturitatea sa politică era vădită.

Toată perioada, mai mult de patru săptămîni, cît am avut această muncă, grupa a doua mi-a cam dat de furcă, prin permanente întrebări, comentarii, opinii personale, toate caracteristice tineretului, interesante, dar cu totul nepotrivite într-o muncă conspirativă de o asemenea factură.

În aceeași seară, vecinul meu de pat, de data aceasta un iugoslav, m-a alimentat cu un bogat material faptic de pe front. În felul acesta m-am dumirit că în blocul nostru funcționează și alte grupe asemănătoare cu ale mele, și nu fără eficiență dacă într-un timp atît de scurt întregul bloc aflase știrile.

Noaptea am fost trezit de Ianusz. „Du-te mai încolo, am să-ți comunic ceva urgent". L-am împins pe Mitea mai încolo și Ianusz s-a culcat lîngă mine, acoperindu-se cu pătura. „Bătrînul polonez a căzut. Nu

știm încă despre ce este vorba, dar să fii atent. Deocamdată suspendă activitatea. Pe ceilalți îi anunț eu". Vorbea grăbit și șoptind, încît greu reușeam să aud ce spune.

Abia peste trei zile, la locul de întîlnire stabilit, Ianusz mi-a dat sarcina să încerc să țin din nou „momentele politice", adăugînd că trebuie să vorbesc oamenilor și despre perspectiva eliberării apropiate.

Munca special organizată de informare a oamenilor asupra desfășurării războiului a avut un rol deosebit în ridicarea moralului colectivului de deținuți, în crearea unui climat favorabil întreprinderii unor acțiuni temerare de rezistență armată în ultima perioadă a existenței lagărului.

Cînd l-am văzut pe Salomon coborînd pe o alee a lagărului și, fără să fi fost stabilită dinainte o întîlnire, mi-a făcut semn să-l urmez, am fost cam nedumerit. Am considerat aceasta ca o încălcare a legilor conspirative și, sincer vorbind, am fost supărat. O asemenea atitudine din partea lui Salomon ? Ciudat ! Am intrat într-un bloc, în camera unui Blockältester. A scotocit prin cămașă și a scos la iveală piese de diferite dimensiuni și forme. Dacă nu mi-ar fi predat și un pistol de calibrul 6 mm, n-aș fi înțeles nimic. Întîi a plecat el, iar eu numai după o jumătate de oră — conform indicației.

Cînd am sosit la blocul lui Kroll — un tovarăș mult stimat de noi toți —, după ce i-am spus consemnul, a zăvorît ușa. A preluat cu mult calm pistolul și l-a băgat în buzunar. I-am înțeles gestul, dar n-am înțeles calmul cu care studia fiecare piesă și șurub predat. Timpul mi se părea lung în condițiile în care ne aflam. Unele din piese puse în sertarele

mesei erau iarăşi scoase la lumina zilei, luate în mînă şi cercetate din nou. Nu înţelegeam de loc această tărăgănare, acest joc cu focul, şi nici de ce nu-mi dă drumul să plec. Nu scotea un cuvînt, dar cerceta piesele cu atîta atenţie, de parcă ar fi fost într-un atelier de mecanică fină. Cineva a bătut la uşă. Am tresărit ! Şi probabil am şi pălit. Apoi iarăşi trei bătăi în uşă la intervale mai lungi. Kroll s-a ridicat calm, a tras zăvorul, s-a uitat iscoditor prin crăpătura uşii, apoi iarăşi a închis uşa cu zăvorul. Pentru a doua oară am tresărit surprins. În faţa mea stătea Jean din blocul 64. De data aceasta totul a mers rapid, în cîteva secunde. Scena de predare a pieselor şi a pistolului s-a petrecut în tăcere. Nici nu m-am dezmeticit că Jean şi plecase. Atunci am înţeles că tărăgănarea era necesară pînă în momentul stabilit, cînd piesele trebuiau să fie predate. Eu nu aveam voie să părăsesc încăperea decît după aceea. Un lucru însă nu înţelegeam : de unde a ştiut Salomon că eu voi trece pe lîngă el în minutele acelea. Apoi cînd iarăşi m-am dumirit, am avut prilejul să admir această perfectă organizare. Am înţeles că dispoziţia pe care o primisem de a merge în Zeltlager pentru a-l căuta pe Zoli avusese de fapt scopul de a prilejui întîlnirea mea cu Salomon. Mi-am dat pentru prima oară seama că în lagăr existau forţe pregătite pentru a lupta — dacă trebuia şi cu arma în mînă — împotriva SS-ului, care pregătea lichidarea deţinuţilor.

Mi-am imaginat felul în care tovarăşii lucrau în întreprinderile de armament : muncesc în plus, apoi sustrag cîte o piesă, o ascund, o finisează, apoi o predau unui alt tovarăş, care, cu riscul vieţii, direct sau cu ajutorul unor prieteni ai mişcării clandestine,

o scot pe poarta fabricii. Piesa își face apoi drumul greu, plin de peripeții și pericole, ajungînd și la poarta lagărului Buchenwald.

Cu capul descoperit, cu pași cadențați, trece apoi poarta lagărului și acel deținut care a preluat piesa și, dacă are norocul să nu fie atent percheziționat, face ca ea să ajungă în lagăr. Imaginația îmi lucra intens în legătură cu felul în care piesele prețioase necesare rezistenței ajung în lagăr.

Spre seară, Salomon mi s-a destăinuit. Eram culcat. S-a așezat pe marginea patului meu și a început să vorbească: „Știi, tu ai ajuns să fii antrenat în această acțiune atît de periculoasă pentru că ieri legătura mea a fost împușcată la Steinbruch. Se pare că soarta sa era pecetluită de cîtva timp. În ultimele cinci zile paza SS nu-l slăbise. Îl puneau la muncile cele mai grele, îl chinuiau cu bătăile pînă la istovire. Și apoi, ca un trăsnet, fără nici un motiv, o rafală de pușcă automată trasă de sus, de pe vîrful muntelui, l-a doborît la pămînt".

Toate acestea mi le-a spus pe nerăsuflate. Apoi o liniște adîncă s-a așternut între noi. Fiecare cu gîndurile sale. Eu, cu capul meu tînăr înfierbîntat, gustînd importanța și romantismul acestei acțiuni primejdioase (doream foarte mult ca să rămîn în mijlocul ei), el cu cine știe ce gînduri.

Într-o zi am fost trimis la bucătărie să aduc mîncarea. Faptul în sine nu-mi spunea nimic dacă nu mi s-ar fi atras atenția să mă prezint la un tovarăș anume. Acesta era între două vîrste, cu o față brăzdată de prea multe cute, privirea tristă, permanent tristă, cu o ținută demnă. Sub nasul gradatului SS, el a reușit să-mi predea acel vas care trebuia să ajungă în blocul indicat. Am prins

de mînerele vasului, împreună cu un necunoscut. Nu l-am mai văzut niciodată de atunci. Spre marea mea surprindere, vasul pe care l-am adus a ajuns în camera Blockältesteruiui. Şi aici acelaşi procedeu. Uşa a fost zăvorîtă şi din mîncare — sfeclă furajeră — s-a scos un obiect lunguieţ, înfăşurat într-un material impermeabil. Apoi bătăi în uşă. De data aceasta cu totul altfel, şi obiectul înfăşurat în mai multe pături a luat drumul spre o destinaţie necunoscută mie.

Cazul avea pentru mine o dublă semnificaţie. În primul rînd constatasem că înarmarea lagărului era un fapt real şi de amploare, iar în al doilea rînd, că nu rămăsesem în afara acestei acţiuni temerare.

*

La o întîlnire cu Ödi şi cu un spaniol am aflat că autoconducerea lagărului, cu acordul SS-ului, organizează pe grupe de blocuri echipe de Feuerwache *. La auzul acestor cuvinte am rămas cam nedumerit. Ce poate face o asistenţă antiincendiară aici, unde aproape totul e din lemn şi rumeguş ? O singură bombă şi totul se transformă în cenuşă. Şi apoi, cum va fi posibil să închegăm o organizaţie utilă deţinuţilor fără ca aceasta să fie distrusă de SS ? Oare punerea în mişcare a unui număr de oameni, chiar şi în această babilonie, nu va duce la deconspirarea unor cadre ?

Ödi, fost combatant în Brigăzile internaţionale, trecut prin foc şi sabie în războiul din Spania, în detenţiunea din faimosul şi temutul lagăr al guvernului din Vichy, iar apoi ca luptător în Maquis, era robust şi roşu la faţă chiar în condiţiile lagărului de la Buchenwald (cînd te uitai la el ţi se părea că aparţinea acelor oameni care gîndesc „nu

mă bag — nu mă interesează") ; în realitate era o figură centrală a grupului româno-ungar al rezistenței din Buchenwald, iar toate aparențele erau rezultatul unei mari stăpîniri de sine, al unui autocontrol permanent, sever, specific combatanților din prima linie în lupta cu fascismul. Pe Ödi l-am întîlnit în cadrul activității în lagăr. Era un om care radia optimism, care insufla încredere în dreptatea cauzei.

Am făcut și eu parte din Feuerwache. La două-trei zile, iar o dată cu apropierea frontului de est și de vest de lagăr chiar mai des, difuzorul SS-ului anunța „Fliegeralarm" *, alarmă aeriană. În asemenea împrejurări, în cîteva secunde trebuia să fim încolonați. Fiecare trebuia să-și ocupe locul stabilit, să asculte comenzi cu caracter militar. Stăteam culcați, lipiți de pămînt, nemișcați, fugeam la comandă de la un loc la altul, înconjuram blocurile și ne reîntorceam de unde am pornit, ca apoi iarăși, la comandă, să ne trîntim la pămînt, să stăm nemișcați, pînă ce difuzorul anunța încetarea alarmei.

Ce făceam semăna a orice, numai a exerciții de pompieri — nu. La aceste exerciții, alături de conducerea interioară a lagărului formată din deținuți, periodic mai apărea și cîte un SS-ist, care părea deosebit de satisfăcut pentru „disciplina", pentru „exercițiile cu caracter militar", care le erau atît de dragi. Întotdeauna mai aveau ceva de corectat, și aceste corecturi erau întotdeauna însoțite de înjurături, de bătăi, de fel de fel de maltratări.

O dată, cînd un pui de SS-ist, care nu avea mai mult de 16—17 ani, a considerat că aruncarea la pămînt a corpurilor noastre nu a decurs în secundele dorite de el, ne-a silit nu mai puțin de 50 de ori să facem : culcați, drepți, culcați, drepți... într-un

ritm care în final ne-a istovit în așa hal, că din cei 40 care formau grupa, 12 nu s-au mai putut ridica. Pe doi dintre ei, vîntul aspru ca de iarnă, frigul și umezeala i-a doborît într-o irevocabilă, veșnică amorțire. Am pierdut pentru totdeauna încă doi tovarăși.

Un timp aceste exerciții au fost întrerupte. Au trecut două-trei săptămîni și nici un semn de mobilizare. Aceasta a fost una din cele mai întunecate perioade ale lagărului. Era o revărsare de deținuți strînși din toate lagărele evacuate, care reușiseră să ajungă vii la Buchenwald, dar numai oameni nu se mai puteau numi. Activam din plin. Salomon îmi preda cu regularitate pachetele cu alimente concentrate, precum și zahăr, margarină, ceva pîine, lenjerie de corp. Eu și alții le predam destinatarilor. Ne făceam datoria. Strîngeam și aduceam informații prețioase despre oamenii veniți din lagărele evacuate, atmosfera în rîndurile deținuților, nume de trădători, comportarea SS-iștilor în diferite situații. Mi s-a spus într-o zi că aceste informații ne sînt foarte necesare pentru bătălia pe care mai devreme sau mai tîrziu va trebui s-o dăm. De asemenea, periodic răspîndeam printre noii veniți știri „proaspete", sosite în lagăr pe tainicele unde ale unui radioreceptor. Aceste știri aveau parcă darul să electrizeze pe cei care le ascultau. Recăpătau dorul de viață. Fețele lor spuneau parcă „și totuși sînt speranțe de a supraviețui".

Într-o dimineață, cînd nici nu mă mai așteptam, afară era încă întuneric, difuzorul anunță iar o alarmă aeriană. Aceasta însemna că în cîteva secunde trebuia să fii îmbrăcat și să fugi ca să-ți ocupi locul stabilit. Totul s-a petrecut într-un ritm

uimitor de rapid. De data aceasta de la „inspecție" au lipsit SS-iștii, dar în schimb printre cei care s-au perindat în fața coloanei noastre l-am văzut, printre alții, pe George — grav, serios, complet străin. Nici o clipire nu trăda că mă cunoaște. Un necunoscut, cu însemnul german, ne-a spus că vrea să vadă cîte minute sînt necesare pentru a se pune în mișcare noaptea „echipele de stins incendii". Ofițerului SS de serviciu i-a plăcut ideea sugerată de un Häftling cu funcție și, fiind un mijloc în plus de a chinui pe deținuți, a acceptat-o.

Permanent îmi repetam întrebarea : ce fel de echipe de pompieri sînt acestea, fără furtun de stins incendiu și fără cunoașterea noțiunilor elementare necesare unei asemenea activități. Se pare că și alții și-au pus asemenea întrebări. Dar curînd au început să ni se predea și lecții despre felul cum se folosește aparatul de stins incendii, cum se evacuează o încăpere în caz de incendiu ș.a. Încă un lucru a fost introdus în plus în ultimul timp — exercițiile fizice. Mai tîrziu am aflat că au fost destule discuții în jurul acestei probleme. Unii susțineau că în condițiile subalimentației, exercițiul fizic slăbește organismul, iar alții dimpotrivă. A învins ultimul punct de vedere, care s-a dovedit ulterior a fi just.

Într-una din zile mi-am luat inima-n dinți și am pus o întrebare lui Salomon. De fapt ce făceam noi de săptămîni de-a rîndul în Feuerwache ? Reacția lui n-a fost cea pe care am așteptat-o. Sobru și serios, a început să-mi povestească că se apropie ziua marii bătălii și trebuie să fim pregătiți. Răspunsul era evaziv. Ceva înțelesesem eu, dar răspunsul la întrebare nu-l primisem. Văzîndu-mi pe față nedumerirea, a început să vorbească. Deși nimeni nu

era în jurul nostru, vorbea în şoaptă, încît abia am reuşit să-i înţeleg cuvintele.

Concluzia era deci că şi această activitate făcea parte din lupta noastră cea mare.

„Înţelegi ce grandios e. Sub cea mai straşnică pază SS se instruiesc oameni pentru luptă. Se organizează grupe, detaşamente. Se formează un cadru organizatoric care să cuprindă pe cei mai buni şi mai combativi antifascişti" — îmi spunea el. Entuziasmul meu nu mai avea margini văzînd atîta înţelepciune şi curaj. Nu ştiu în al cui cap s-a născut ideea, unde a fost ea discutată şi definitivată, dar mi s-a părut de-a dreptul genială. Era evident că SS-ul va accepta o organizare a deţinuţilor care să aibă ca obiectiv salvarea clădirilor. De acum totul depindea de tovarăşii participanţi la rezistenţă şi care lucrau în Schreibstube, de secţiile şi grupele naţionale, de celulele de partid, pentru ca acest cadru să permită o cuprindere mai largă a combatanţilor curajoşi, gata să dea lovitura hitleriştilor chiar cu riscul sacrificiului suprem.

Salomon nu mi-a spus prea multe, dar am înţeles însemnătatea deosebită a fiecărei mişcări, a fiecărei acţiuni. Zîmbeam la gîndul că unităţile de luptă ale rezistenţei sînt puse în mişcare în urma ordinului transmis de SS prin difuzor. În îngîmfarea lor, SS-iştii erau prea siguri pe ei. Credeau aşa de mult în sistemul lor represiv, în superioritatea gîndirii şi organizării lor, că nu puteau concepe că în lagăr s-ar putea face ceva de amploare împotriva lor.

Cît de departe au mers cu această înfumurare a lor grăieşte şi faptul că tot în cadrul acestui sistem de apărare împotriva atacurilor aeriene şi a incen-

diilor au admis ca sub controlul SS să funcţioneze o echipă auxiliară chiar în afara porţii cu faimoasa inscripţie „Fiecăruia ce i se cuvine". Şi întrucît la orice alarmă aeriană paza SS dispărea în adăposturile antiaeriene, această echipă, formată din tovarăşi de nădejde, putea acţiona în voie. Am avut prilejul să aud despre acte de eroism cu adevărat legendare. Despre devastarea unor lăzi care conţineau arme. Despre aducerea lor în lagăr. Această aşa-zisă echipă auxiliară se încadra perfect în acel sistem unic care avea în vedere un singur scop : „eliberarea cu arma în mînă", „nesupunere". Alioşa, care mi-a povestit despre echipa auxiliară, poate că era cu mine mai vorbăreţ decît ar fi fost firesc. Însă faptul că dormeam de cîtva timp unul lîngă altul, că în ochi ne ardeau aceleaşi flăcări ale răzbunării, că aceleaşi dureri lăuntrice ne mistuiau, că luptam pe acelaşi front, ne-a apropiat mult, deşi în ierarhia rezistenţei îmi era mult superior. Nu era dificil să ghicesc că are un cuvînt greu de spus în lagăr. Ne-am apropiat sufleteşte tot mai mult şi ne-a legat definitiv unul de celălalt „povestea cuţitelor", care la început părea a fi simplă, dar care a devenit foarte complicată, periculoasă şi implica un mare risc. Oameni numeroşi, de diferite naţionalităţi, atraşi într-o formă sau alta a rezistenţei organizate, trebuiau să fie legaţi prin fire invizibile, dar eficiente. Nu se putea spune oamenilor : „Fiţi liniştiţi, avem cu ce lupta. Avem cu ce da şi contralovituri ! Avem oameni instruiţi ! Avem combatanţi cu experienţă !" Totuşi ceva trebuia făcut pentru ca oameni dornici de luptă, dar care din motive de conspirativitate nu trebuiau să ştie despre existenţa unui fond de pistoale şi grenade, puşti şi puşti-mitraliere, să se

simtă tari și puternici, capabili și gata de luptă cu modeste arme albe. Cred că acesta a fost mobilul poveștii cuțitelor.

Într-o zi la prînz, Alioșa mi-a predat un pachet nu prea voluminos, dar greu. Cînd mi-a spus că pachetul este trimis de Salomon, l-am primit. Am respectat întocmai indicația dată, ca pachetul să fie ascuns sub paiele care înlocuiau salteaua unui anumit tovarăș. Nu l-am întrebat nimic, am respectat întocmai ordinul. Eram convins că secțiile naționale conlucrează, se ajută, acționează în aceeași direcție, pentru același scop.

Alioșa, bunul și zîmbitorul Alioșa, deși chel, nu știu pentru ce mi se părea curios de blond. Nu reușea să imprime gravitate nici în momentele cele mai dramatice. N-avea mai mult de 20 de ani. Era de undeva de prin Bielorusia și fusese arestat de Gestapo sub învinuirea de a fi dat sprijin partizanilor. Schingiuit în mod barbar, desfigurat cu un fier înroșit de un agent al Gestapoului, el a tăcut totuși. A tăcut, a suportat eroic torturile. Cu toată cicatricea monstruoasă, avea o față plăcută, trăsăturile i se păstraseră fine. Fusese un elev excelent, secretarul Comsomolului și conducătorul grupului de tineri partizani din localitate. Bun organizator, bun cunoscător al psihologiei dușmanului, s-a obișnuit să învingă.

Alioșa mi-a mai înmînat asemenea pachete și altă dată, cu aceleași indicații. Iar eu am procedat la fel, fără să-mi manifest curiozitatea de a afla ce conțin.

În februarie 1945, în blocul 31 unde trăiam, patul meu era într-un colț unde domnea binevenitul semiîntuneric. Pentru munca pe care o desfășuram, lumina era dușmană, o dușmană neîmpăcată. Într-o

zi, cu o mișcare simplă, Salomon a rupt sfoara unui pachet. Între cartoane frumos rînduite, o duzină de cuțite. Cuțitele aveau o formă deosebită, se puteau închide, dar cînd le deschideai erau adevărate pumnale cu două tăișuri, pînă aproape de mijlocul lamei. „Este al tău", cu aceste cuvinte mi-a înmînat Salomon pumnalul meu, arma mea, și a continuat : „Să ai grijă să nimerească în plin. Iar dacă te descoperă..." A făcut un gest spre gît, care a vrut să însemne „streangul te așteaptă.". Restul cuțitelor le-a băgat în cele două buzunare ale pantalonilor săi, în buzunarele hainei și, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, a plecat, fără însă a uita și de data aceasta să-mi arunce o privire caldă, plină de simțămînt patern.

Deci înarmat ! Cît de îmbucurător și încurajator a fost acest gînd. În acele momente nici nu m-am gîndit să judec raportul de forțe. Mii de SS-iști erau înarmați cu armament greu și ușor din cel mai perfecționat, cu muniții berechet, cu un potențial de oameni suficient și bine instruit. Ce contau însă toate acestea în balanța noastră specifică în care valorile nu se măsurau nici cu kilogramul și nici cu forța de foc, ci cu forța credinței într-o lume nouă, forța setei de libertate, a omeniei ! În balanța noastră, setea de a regăsi umanismul pierdut cîntărea mai mult decît tone de muniții. În semiîntuneric priveam lama nou-nouță a cuțitului pe care-l primisem, arma albă, neputincioasă atunci în mîna unor oameni neinstruiți pentru asemenea dueluri, dar cine s-a simțit vreodată mai tare decît mine în acele clipe ? Strîngeam cu putere mînerul pumnalului, în stare să înfrunt pe orice ins înarmat pînă-n dinți.

„Povestea cuțitelor" era simplă în aparență, ca toate cele ce se petreceau în jurul nostru. În realitate însă, și ea era expresia unuia dintre actele eroice ale rezistenței. Cele mai bune piese — adevărate pumnale — proveneau de la muncitorii care lucrau în fabricile din jurul lagărului, altele din magaziile cu scule, un număr de cuțite erau confecționate chiar în lagăr, pe ascuns, de către deținuți, iar altele, fuseseră furate de la gradații SS. N-au trecut nici trei săptămîni și „pompierii" noștri dispuneau de un mare număr de arme albe, comori tainice, care au contribuit în acele zile pline de încercări la ridicarea moralului nostru.

Era interesant să vezi cît de molipsitor și binefăcător poate fi optimismul. Dacă pesimismul poate mătura totul din calea sa, optimismul unora a putut influența în bine o masă care la un moment dat se considera pierdută. Eu nu cunoșteam cine participă și cine nu la „acțiunea cuțitelor", dar impresia că, deși lagărul trece prin una din cele mai mari încercări ale sale, oamenii se simt mai vioi nu era lipsită de temei. Speranța supraviețuirii, a răfuielii cu dușmanul, a reintrării apelor în albia lor firească a avut un cuvînt greu de spus în depășirea zilelor de mare tensiune din lagăr. Oamenii nu mai erau niște bieți deținuți, ci o forță. Erau combatanți cu un cuțit în buzunar! Combatanți cu o strategie și o tactică specifică.

Noaptea am fost trezit de un necunoscut, care, după ce mi-a spus consemnul, mi-a înmînat un rucsac plin și greu. Aveam sarcina ca în umbra nopții să ajung cu încărcătura în lagărul mic, la blocul 68, și să predau conținutul Blockältesterului

Rudi, un „copil uriaș" cu vocea ca un tunet, dar cu sufletul gingaș.

M-am îmbrăcat, frecîndu-mi ochii... Eram frînt de oboseală. Toată ziua cărasem bolovani sub paza SS-ului. Încordarea și munca fizică n-au stimulat mușchii mei. În colțul complet întunecos am încercat să ridic încărcătura, dar era foarte grea. Străinul stătea mut lîngă mine. Într-un moment de slăbiciune am mîngîiat mîna tovarășului meu de suferință cu care dormisem cîteva săptămîni în același pat, apoi am pornit spre ieșire. Gîfîiam încă de la primii pași sub povara greutății, dar străinul nu m-a ajutat. Am înțeles ! Mă deprinsesem să înțeleg multe, foarte multe din expresia fețelor, din licărirea ochilor. Am înțeles că trebuia să mă obișnuiesc cu greutatea. Misiunea prietenului necunoscut s-a terminat o dată cu scoaterea mea din bloc. După ce m-a avertizat ca să fiu foarte atent, mi-a indicat portița prin care mă pot strecura în lagărul mic și a dispărut în umbra nopții în partea laterală a blocului 31.

Eram gata-gata să înjur. Noaptea, care de atîtea ori îmi fusese credincioasă, aliată, de data aceasta mă trăda. Era o noapte cu un cer pur. Pe bolta cerului licăreau miliarde de stele. Chiar și fără razele palide ale lunii, pe pămînt se așternuse o lumină gri-gălbuie închisă. Îmi lipsea întunericul nopții ca să-mi pot recăpăta liniștea.

Deci, cu sufletul încărcat de teama necunoscutului, am pornit la drum, urmînd întîi itinerariul omului dispărut cu cîteva secunde înainte. Am încercat să mut greutatea dintr-o mînă în alta. La un moment dat mi-am dat seama că o tîrăsc pe pămînt. Cu greu am săltat rucsacul pe spate. M-am clătinat sub povară, dar parcă devenise mai ușor.

Pericolul care mă păştea era multiplu. Principala primejdie consta în faptul că, în afară de cei chemaţi de SS, nimeni nu avea dreptul să iasă din bloc decît cu aprobare specială. Simpla prezenţă în afara blocului, în această parte a lagărului, era suficientă ca să ajungi la Bunker sau să fii împuşcat pe loc. Mă păştea pericolul întîlnirii cu o patrulă SS în inspecţie. Pericolul reflectoarelor turnurilor de pază ce scăldau periodic în lumină puternică drumurile şi potecile lagărului şi care abia aşteptau să pună în funcţiune mitralierele grele.

Înaintam cu greu. Cît timp diferite umbre m-au protejat, a mers cum a mers, dar cînd am ajuns să străbat o fîşie de drum luminată palid de becuri, au fost momente în care curajul m-a părăsit. M-a apucat spaima. La un moment dat, cînd tocmai eram gata să străbat o asemenea fîşie, s-au aprins reflectoarele mai multor turnuri de pază, scăldînd cu o lumină ostilă lagărul. M-am lipit de peretele unui bloc. Apoi toate luminile reflectoarelor au fugit spre un alt colţ al lagărului, departe de punctul unde stăteam la pîndă. Două mitraliere au început să ţăcăne. Probabil un nenorocit, pierzîndu-şi minţile, s-a îndreptat spre sîrma ghimpată încărcată cu curent electric de înaltă tensiune.

Astfel, colţul în care mă aflam ieşise din atenţia pazei. Am reuşit să mă strecor printre două fascicole de lumină şi iată-mă, mai tîrziu decît ar fi fost normal, ajuns la prima poartă pe care trebuia s-o trec. Cînd m-a văzut apărînd din umbră, Lagerschutzul n-a mai aşteptat consemnul, mi-a făcut semn să trec repede. Depăşind poarta, instinctiv m-am uitat înapoi. În umbră am recunoscut silueta necunoscutului. O linişte sufletească m-a cuprins

la gîndul că tovarăşii mei de luptă m-au protejat tot timpul. Restul drumului de acum înainte mi s-a părut cu mult mai puţin complicat.

Rudi mă aştepta treaz. Văzîndu-mă gîfîind, fără să rostească un cuvînt, a preluat încărcătura. Am trecut un coridor îngust pînă la încăperea destinată celor doi Stubendienşti. În cameră a mişcat masa din colţ de la locul ei, apoi au urmat cîteva mişcări abile, în urma cărora — spre marea mea surprindere — a apărut o deschizătură cu o gură întunecată. Rudi a aprins lumînarea, am coborît cîteva trepte şi iată că mă aflam într-un beci destul de încăpător, într-un veritabil depozit de alimente. Deci nu transportasem grenade sau muniţii, ci pîine şi pachete cu margarină, sustrase din depozitele SS. A fost un moment în care am simţit încă o dată o mare admiraţie pentru organizatorii rezistenţei. Mi-am dat seama de un lucru la care nu m-am gîndit niciodată, şi anume că pregătirea unei lupte implică şi alcătuirea unor rezerve de alimente.

Şi acum, o poveste tristă, care ne-a răscolit pînă în adîncul sufletului. Au existat momente, acolo unde viaţa era atît de aspră, cînd linia de demarcaţie între drept şi nedrept aproape dispărea şi, oricît ne-ar fi durut inima, eram obligaţi să subordonăm judecata şi faptele interesului marii cauze. Erau unele lucruri care, dacă ar fi fost judecate în individualitatea lor, ar fi dat poate cîştig de cauză persoanei, însă privite în contextul marii bătălii dintre bine şi rău au fost condamnate aspru, fără cruţare.

Făcîndu-mi raita obişnuită prin lagărul mic pentru a îndeplini misiunea primită, am întîlnit un transport sosit cu cîteva ore înainte, care arăta în-

grozitor. Printre aceşti oameni care au parcurs drumul de la Auschwitz la Buchenwald în mare parte pe jos, în gerurile aspre ale lunii ianuarie şi februarie ale anului 1945, aproape că nu era unul valid. Încă de la intrarea pe poarta lagărului, soarta lor era pecetluită. Intenţiile erau atît de evidente, că aceste biete făpturi omeneşti, zdrenţuite şi desfigurate, n-au beneficiat nici măcar de un acoperiş de bloc. Stăteau speriaţi sub cerul liber, ostil, dîrdîind, oftînd şi gemînd. Cei mai mulţi dintre ei aveau picioarele sau mîinile degerate înfăşurate în cîrpe murdare. Oamenii nu aveau curaj să-şi desfacă sinistrul bandaj, pentru ca frigul şi umezeala să nu facă noi ravagii. Zdrenţele li se lipeau de răni, le infectau şi ei piereau ca muştele.

Europa însîngerată şi îndurerată, Europa martiră era tipic şi perfect simbolizată în acest tablou.

În mijlocul acestor făpturi, figura mea omenească părea un fenomen ireal. Omul poate arăta om chiar dacă e alb ca varul, cu pometii proeminenţi din cauza lipsei muşchilor. Şi în împrejurările Buchenwaldului el îşi putea păstra demnitatea caracteristică omului. Nici o suferinţă, nici o stare emoţională, durerea, dorul, frica de moarte n-au putut să şteargă această trăsătură sufletească întipărită pe figura unor oameni.

Asemenea oameni am întîlnit şi în acest transport, picat aici pe neaşteptate, neanunţat de nimeni. În mulţimea de polonezi şi ucraineni i-am descoperit şi pe cei pe care îi căutam cu înfrigurare, compatrioţi, tovarăşi, oameni. În cazul de faţă m-am descurcat uşor. Transportul era într-un asemenea hal, că SS-ul l-a lăsat în voia soartei, pînă în momentul răfuielii definitive. Cui să-i mai folo-

sească asemenea făpturi ? Cine să mai aibă nevoie — după părerea lor — de „foşti oameni" ?

Nu era timp de pierdut. Trebuia acţionat rapid, cu maximum de precauţie şi eficienţă, pentru a fi feriţi de elementul surpriză. Un comunist vechi şi un tînăr capabil, ambii cu cîte un picior degerat, se cereau imediat scoşi din acest imperiu al morţii. Sprijiniţi, cu eforturi supraomeneşti, au făcut cei trei-patru sute de paşi pînă la Zeltlager.

Oamenii au scăpat ca prin minune. Mai mult decît această „mişcare" nu mai era posibil. Însoţitorii SS-işti, dîndu-şi seama că totuşi pot pierde oameni din transport, s-au întors cît se poate de repede şi, cu ţipete şi urlete, au pus în mişcare transportul, nu fără a sesiza că lipsesc şaisprezece oameni.

Dispariţia unor deţinuţi din acest transport a făcut o vîlvă mai mare decît ne-am fi aşteptat. Probabil că era în joc prestigiul păzitorilor Buchenwaldului faţă de soldaţii din Waffen-SS. Patrule SS au început să cutreiere lagărul în căutarea dispăruţilor. O patrulă numeroasă de acest fel şi-a făcut apariţia şi în Zeltlager. Responsabilul blocului 67 a acţionat rapid. Nu era nici un moment de pierdut. Cei doi au fost coborîţi în beciul tainic cu rezerva de provizii. La palida flacără a unei lumînări, coborînd treptele scării ce ducea spre pămîntul bătătorit al beciului, cei doi au avut prilejul să vadă comori nebănuite. Piini în stive, cutii întregi de zahăr cubic şi margarină, cutii specifice Crucii Roşii franceze.

Restul l-am aflat de la Salomon, care mi-a povestit cu voce stinsă cele petrecute cu cei doi. M-am

cutremurat văzind cît de aspru poate fi un om, dar mi-am dat imediat seama că așa era necesar să fie în anumite împrejurări. Consideram omenesc ce s-a petrecut în acest beci întunecat. Oamenii, sleiți de puteri, chinuiți de foame, văzîndu-se în mijlocul atîtor bunătăți, s-au atins de mîncare. Cel mai în vîrstă și-a închipuit că se află într-un anumit depozit de alimente secret care servește luptei pentru salvarea deținuților și a rezistat. A rezistat doar cîteva minute, apoi, pipăind în întuneric, a luat prima pîine. Această cedare a fost primul pas, căci, gustînd pîinea, s-a apucat să înfulece tot ce îi cădea în mînă. Au mîncat amîndoi aproape în neștire. Mîncau în grabă, înnebuniți parcă de teamă că cineva le-ar putea lua mîncarea sau i-ar opri să-și continue ospățul. Limita de potolire a foamei era de mult depășită, dar ei mîncau de parcă erau nebuni. Consecințele au fost grave. Stomacul n-a rezistat. A urmat o stare de leșin. Cînd au coborît să le dea de mîncare, tovarășii s-au cutremurat de cele văzute. O parte din rezerva de alimente era risipită, murdărită, iar ei căzuți în neștire peste pachetele de alimente. Salomon mi-a comunicat cu fața cenușie hotărîrea : se consideră scoși din colectiv, se va rupe cu ei orice legătură.

Peste cîteva zile am avut prilejul să schimb cîteva cuvinte cu Salomon despre cazul celor doi. Am găsit justificate îndoielile lui Petru, ale Bătrînului și ale altora despre justețea măsurii aspre, care însemna de fapt o condamnare la moarte, avînd în vedere starea fizică a celor doi. De altfel în nucleul de conducere s-a reluat discutarea acestei chestiuni. Din nou au fost păreri opuse. Majoritatea susținea că

cei doi sînt pasibili de pedeapsă grea. Se lua în considerare şi faptul că, în cazul de faţă, unul dintre ei era un tovarăş care ştia ce înseamnă rezistenţa şi importanţa rezervelor de alimente într-o confruntare cu inamicul. Toţi cei prezenţi, chemaţi să hotărască asupra soartei lor, erau convinşi de justeţea unei hotărîri aspre. Şi totuşi s-au găsit şi oameni care în adîncul sufletului lor au găsit circumstanţe atenuante şi şi-au exprimat un punct de vedere cu totul aparte. Poate mai omenesc, mai înţelegător.

Salomon parcă voia să se apere de acuzaţia de inconsecvenţă cînd îmi explica punctul său de vedere ! „Ascultam pe tovarăşii de luptă şi, fiind printre ultimii care am luat cuvîntul — spunea el — am avut timp să mă gîndesc, să raţionez despre justeţea unui punct de vedere sau a altuia. M-am convins că viaţa de lagăr a înăsprit sufletele şi judecata. Această luptă aprigă pentru salvarea a cît mai multe vieţi te face să pierzi din vedere că totuşi omul are, pe lîngă calităţi, şi slăbiciuni şi n-ai dreptul, atunci cînd îi cîntăreşti faptele, să nu ţii seama de aceasta".

De aceeaşi părere era şi Bătrînul, om cu multă experienţă, înţelept şi stimat de tovarăşii săi şi de toţi cei care îl cunoşteau. În cele din urmă s-a luat hotărîrea să fie scoşi din colectiv, dar să fie îngrijiţi ca să-şi refacă sănătatea.

Ianuarie-martie 1945 a fost una dintre cele mai întunecate perioade ale Buchenwaldului. În mod premeditat, duşmanii noştri au căutat mai mult ca înainte să ne sleiască de puteri prin înfometare, astfel ca la o eventuală confruntare de forţe să nu

le dăm mult de lucru. Dar n-au reușit. Cuvîntul de ordine al conducerii grupului nostru, de a reface provizia de pîine prin renunțarea la o treime din pitica rație zilnică, a fost primit fără nici un refuz. În zece zile rezerva a fost completată și am fost anunțați că vom primi bucata de pîine în întregime. Problema celor doi s-a încheiat. Nu fără însă a lăsa în sufletele noastre o umbră.

Şi totuşi răsare soarele

Luna martie a anului 1945 a fost neprietenoasă. Ploilor, vînturilor, ceţii, cerului plumburiu, rareori le urma cîte o fărîmă de cer albastru. Tensiunea nervoasă ajunsese la apogeu. Toată lumea aştepta cu înfrigurare deznodămîntul, care se apropia cu paşi vertiginoşi. Trebuie spus, că în acele momente de mare încordare, cînd plana alternativa: supravieţuim sau pierim, majoritatea deţinuţilor se gîndeau şi discutau cu aprindere despre viitor, despre ce va trebui făcut pentru ca asemenea monstruozităţi să nu se mai repete niciodată. Cum va arăta edificiul cel nou construit pe aceste dureroase ruine? În ce fel, prin ce mijloace se vor vindeca aceste suflete grav rănite? Cu ce va trebui început? Cum va trebui continuat? Pe măsură ce bubuitul tunurilor se auzea tot mai clar şi apropierea frontului, deci a armatelor antifasciste aliate era evidentă, masa deţinuţilor îşi recăpăta profilul psihic uman. Mă gîndeam şi eu cu multă emoţie la ziua de mîine, dar şi cu groază la momentul cînd voi afla cu certitudine despre ireparabilele pierderi. Ca şi mulţi alţi tovarăşi, nu-mi făceam iluzia că ne aşteaptă un drum lin.

Într-o seară stăteam întins pe patul meu etajat. În semiîntunericul „cuștii" de jos povesteam lui Zoli o discuție auzită în aceeași zi. Pentru a strînge informații despre atmosfera din lagăr, a combate diferite zvonuri lansate de autoritățile fasciste și pentru a-i liniști pe deținuți, în mod sistematic dădeam o raită prin blocuri — și ca și mine mulți alții —, ascultam, dacă era nevoie discutam.

Majoritatea deținuților din lagăr și-au însușit lecția vieții : „Atenție oameni ! Să nu uităm de omenie ! Să nu uităm ce a însemnat pentru Europa martiră egoismul barbar, cultul forței și al ignoranței, fascismul".

Într-o problemă majoră eram unanim de acord, și anume că cei care vor supraviețui, în primul rînd și înainte de toate vor trebui să contribuie cu toate forțele lor la curmarea oricărei posibilități de existență sau reînviere a fascismului.

Evenimentele se precipitau. În blocul 68 o lecție ținută cu un grup de tineri originari din partea de nord a Transilvaniei și din Ungaria a trebuit să fie întreruptă. Suna alarma aeriană. În loc să ne ascundem, am ieșit în curte, cu toate interdicțiile SS-ului. Sus, ca păsările, maiestuoase, fortărețe zburătoare argintii, strălucind în soare, alunecau lin deasupra lagărului, însoțite de escadrile de avioane de vînătoare zvelte. Se bombarda prin apropiere. Nici țipenie de SS. Au dispărut și cei de la turnurile de pază. După încetarea alarmei am aflat că a fost avariată și gara lagărului Buchenwald. Nici n-am apucat să ne dezmeticim, și din nou alarmă. Tunurile antiaeriene mai ripostau, țin-

tind asupra avioanelor, dar aviația era inexistentă. Nici un avion german nu s-a ridicat în întîmpinarea inamicului.

Chiar în timpul alarmei, noi, cei de la Feuerwache, comentam faptul și interpretam semnificația sa. Fascismul german nu mai putea rezista mult, resursele îi erau epuizate, zilele hitlerismului erau numărate.

În partea a doua a lunii martie, rezistența și-a concentrat forțele. Eu am revenit în blocul 36. Prin vecinătate am revăzut mai mulți tovarăși cu care sosisem aici și pe care luni de-a rîndul nu-i mai văzusem. Nu ne făceam iluzii despre o eliberare „lină", o predare a lagărului fără vărsare de sînge. Aveam misiunea de a combate optimismul nejustificat și stupid, zvonurile liniștitoare ale SS-iștilor, în scopul de a ne dezarma și demobiliza, pentru ca apoi să ne ia prin surprindere. Tot așa ne străduiam să înlăturăm pesimismul, să combatem ideea unui deznodămînt fatal. Cele două fronturi, de est și vest, se apropiau de lagăr. Cel de-al treilea front, cu mijloacele sale specifice, își desfășura din plin flancurile, aici, în lagărul Buchenwald.

Cei din rezistență am știut cu toții, iar cu ajutorul nostru au aflat toți deținuții, că hitleriștii nu rezistă, că aliații înaintează rapid. De altfel, bubuitul tunurilor prevestea tot mai insistent apropiata zi a eliberării.

Printre deținuți se menținea insistent zvonul că Himmler ar fi ordonat ca lagărul Buchenwald să fie predat aliaților intact. Într-adevăr, co-

mîndantul vorbise Lagerältesterului despre un asemenea ordin. Hitleriştii intraseră în panică. Ofensiva armatelor aliate era în plină desfăşurare. Timp pentru evacuarea a peste 60 000 de oameni nu era. Nu era timp nici cel puţin pentru exterminarea lor. Şi totuşi, oricît de ademenitor era să poţi crede că vei trăi, că vei scăpa din acest iad, trebuia să combatem versiunea că deţinuţii din lagăr vor fi predaţi aliaţilor.

Aveam suficiente motive să fim neîncrezători în spusele fasciştilor, să fim prudenţi. Oamenii trebuiau convinşi să nu-şi facă iluzii, dar totodată era necesar să le menţinem moralul pentru momentele decisive.

În aceste momente hotărîtoare pentru soarta deţinuţilor din lagăr, un mare pericol pe care trebuia să-l înfruntăm era graba în aprecierea situaţiei. Cu toată disciplina noastră de fier, o disciplină militară, care nu permitea o acţiune decît pe bază de ordin, totuşi se auzeau voci timide, apoi tot mai insistente pentru o confruntare a forţelor, crezîndu-se că prin aceasta vom determina o intervenţie a aliaţilor. Am avut mult de furcă chiar şi cu tovarăşi foarte disciplinaţi. Poziţia lor, deşi nu echivala cu o nesupunere, vădea totuşi o nerăbdare care putea duce la manifestări şi acţiuni nedorite.

Într-una din zilele de la sfîrşitul lunii martie, evenimentele au luat o asemenea întorsătură, încît n-a mai fost nevoie de măsuri drastice pentru potolirea celor nerăbdători. Încă în zori ne-am dat seama că se petrecuse ceva pe front, deoarece bubuitul tunurilor, cu care ne obişnuisem atît de mult,

se auzea abia perceptibil. De dimineaţă Kommando-urile, care nu ieşiseră de mai multe zile din lagăr, au fost chemate la muncă. Dezorientarea SS-ului în aceste zile se vedea şi din următorul amănunt. Deşi numărul deţinuţilor la un Kommando era cu mult sub efectivul stabilit, totuşi SS-iştii s-au prefăcut că nu observă.

Sarcina kommando-urilor era de data aceasta să strîngă morţii care zăceau pe toate cărările şi drumurile lagărului. O dată cu avalanşa de deţinuţi din alte lagăre, cu accentuarea subalimentaţiei, morţii se înmulţiseră înspăimîntător. Participam şi eu la acest act macabru — căratul morţilor. Un francez remarca : „Fac toaleta lagărului pentru o impresie mai bună asupra musafirilor pe care-i aşteaptă". Dintr-o dată, ca un bolid în spaţiul cosmic, un avion de vînătoare american a trecut razant deasupra lagărului. De data aceasta n-au mai tras nici tunurile antiaeriene. Evenimentele se precipitau cu iuţeala vîntului şi, o dată cu ele, se schimbau şi atmosfera şi problemele care priveau lagărul.

Ameninţător şi fulgerător de repede s-a răspîndit noua declaraţie a comandantului lagărului. De data aceasta ea suna altfel : „Am ordin să evacuez lagărul cu orice preţ. Dacă nu va fi supunere, voi folosi forţa". Nici nu ne-am dezmeticit şi o voce în difuzoare începu să înşire o listă lungă cu numere de deţinuţi chemaţi să se prezinte urgent la poartă.

Dar rezistenţa antifascistă din lagăr a început să acţioneze pe faţă. Un serviciu de curierat funcţiona perfect. Am dedus aceasta din faptul că nu trecuseră nici zece minute de la comunicatul SS-ului şi

știam deja ce avem de făcut. S-a dat consemnul: „Nimeni nu iese din blocuri". În cîteva zeci de minute lagărul părea încremenit. Lagerschutzuri, kapouri și alți deținuți cu funcții, care în marea lor majoritate făceau parte din rezistență, au vegheat ca nimeni să nu părăsească blocurile. Din cei strigați, unul singur, unul care nu se simțea cu nimic legat de colectivul de deținuți, s-a prezentat la poartă. Comandantul lagărului turba de furie.

La intervale de jumătate de oră, difuzoarele repetau în zadar numerele celor 46 de deținuți pe care SS-ul probabil voia să-i rețină ca ostatici. Peste cîteva ore difuzoarele amuțiră. Apoi o voce nervoasă ordonă: „Lagerältester să se prezinte la poartă". În cîteva minute noi am aflat de la el că a primit ordin ca în 24 de ore să-i găsească pe cei vizați, în caz contrar se vor lua cele mai drastice măsuri împotriva sa. Lagerältesterul, înconjurat de cîțiva Lagerschutzuri, umbla din bloc în bloc prefăcîndu-se că-i caută pe cei dispăruți.

În timpul acesta tunurile nu se mai auzeau de loc. Această acalmie aparentă ne-a consumat mai multă energie nervoasă chiar decît lupta pentru viață din perioada de glorie a SS-ului. Ciuleam urechile, ne amăgeam că auzim tunurile și tancurile, dar totul în zadar. Peste lagăr s-a lăsat o noapte apăsătoare, grea. Toți eram consemnați. Cu toții vegheam. Era evident că SS-ul și-a dat seama că stă față în față cu o rezistență organizată.

În această noapte, cu toate că reflectoarele își vărsau lumina dușmănoasă asupra lagărului Buchenwald, conform unei indicații primite, o parte din rezervele alimentare a fost scoasă din pivniță, distribuindu-se oamenilor o anumită cantitate,

restul fiind ascuns în locuri unde puteau fi mai uşor utilizate în caz de nevoie. Operaţia comporta un mare risc. În fiecare moment lagărul putea fi invadat de trupele SS, care, după cum eram informaţi, se aflau în stare de alarmă. De data aceasta Lagerschutzul nici formal nu mai stătea în post. Porţile în interiorul lagărului lăsau „libera trecere", dar nu şi turnurile de pază şi reflectoarele. Am izbutit să ne furişăm în umbră. Radu, Cionca, Ödi au reuşit şi ei să aducă o încărcătură. Veneau din partea opusă, în umbra blocurilor şi a pantei dealului. Deodată însă mitralierele a mai multor turnuri de pază au început să ţăcăne. Din spatele gardului, reflectoarele uriaşe scăldau ca în lumina zilei drumurile şi aleile lagărului. În această noapte au pierit ucişi mai mulţi tovarăşi care au participat la febrilele pregătiri.

Ceţurile s-au ridicat. Azurul boltei, soarele prietenos de primăvară s-au aliat frontului nostru de luptă, care era ferm hotărît a face faţă oricărei situaţii. De dimineaţă dispăruse obişnuitul du-te-vino caracteristic orelor de după deşteptare. N-am fost solicitaţi nici pentru apel, nici pentru a aduce „dejunul" şi raţia de suta de grame de pîine. Era o linişte mormîntală, lagărul parcă nici nu respira. Mă uitam prin fereastra blocului la cerul senin ca atunci cînd priveşti o femeie frumoasă şi aşteptam parcă un răspuns. Şi răspunsul n-a întîrziat. El mi-a venit sub forma unei convingeri că voi trăi şi în momentul solemn al eliberării. Mă uitam la morţii din faţa blocului — cu toate eforturile nu s-a reuşit decît în foarte mică măsură să se cureţe lagărul de morţi — şi în inima mea cîntam pentru ei acordurile grave ale „Missei solemnis" a lui Beethowen. Mă rugam la un dumnezeu inexistent, ca în viitor să

ferească omenirea de un asemenea cataclism a cărui victimă eram şi eu. În sinea mea mă gîndeam „să nu dea soarta ca noi, cei prezenţi aici, să avem vreodată, după eliberare, de-a face cu fascismul, sub orice formă s-ar prezenta el". Mă rugam la această boltă senină, plină de optimism, ca dintre cei prezenţi, cît mai mulţi să beneficieze şi mîine şi poimîine de binefacerile ei. Mă rugam nu cu un „tatăl nostru", ci cu un dor de viaţă care mă ardea, pe mine ca şi pe toţi din lagăr. Era o rugăciune emoţionantă, pornită din adîncul sufletului. Nici n-am simţit că pe obrajii mei se prelingeau lacrimi. Deşi concepţia mea despre viaţă era că „soarta şi-o făuresc oamenii", în acele momente cruciale credeam totuşi că există o soartă, un destin al fiecăruia. Speram că destinul nostru comun este supravieţuirea.

M-a trezit din visarea melancolică un ordin milităros. Lageraltesterul Eiden a fost din nou chemat la poartă. Deci expirase ora ultimatumului. Sosise ora socotelilor conform scadenţei, sosire ora fatală.

Din locul unde era aşezat blocul 31 nu se putea zări Appellplatzul. Stînd la geam, mi-l închipuiam pe Eiden al nostru păşind cu paşi milităroşi pe uriaşul Appellplatz. Îl vedeam frămîntat pentru soarta lagărului, pentru viaţa sa proprie şi pentru soarta altora. Mi-l închipuiam în poziţia de drepţi raportînd că, deşi a făcut tot ce era posibil, n-a dat de urma fugarilor. Apoi... continuarea nu mi-am mai putut-o imagina. Am ocolit-o voit. N-am vrut să-mi imaginez chinurile groaznice la care va fi supus bunul nostru tovarăş dacă va tăcea. Eram ferm convins că va tăcea. Nici eu, ca mulţi alţii din rezistenţă, nu

cunoşteam rolul lui în mecanismul ilegal al lagărului. Însă comportarea sa, felul de a vorbi, de a acţiona m-au convins şi pe mine, în cursul lunilor, că am de-a face cu o figură proeminentă a rezistenţei.

Cu iuţeala fulgerului s-a răspîndit vestea... Eiden s-a întors cu ordinul de la comandantul lagărului ca să-i mai caute pe fugari. De data aceasta însă lipsea termenele ultimative... Lagărul jubila. Era o înfrîngere evidentă a conducerii lagărului. Oare totul se va petrece aşa simplu la ora sorocită ? Nu ! Aveam certitudinea că nu ! Cunoşteam prea bine pe hitlerişti ca să cred într-un astfel de deznodămînt. În aceste zile şi Salomon locuia în blocul 31. Misiunea sa era probabil de aşa natură, că trebuia să fie în centrul lagărului. (Blocul avea o aşezare „strategică" foarte bună. De la acest punct puteai să ajungi oriunde în cel mai scurt timp.) În acele zile, în momente de răgaz, am avut prilejul să schimbăm idei, să discutăm intim despre probleme ce ne frămîntau. Şi el era de părere că cedarea momentană a stăpînirii ascunde multe pericole.

Imediat după ce s-a aflat despre reîntoarcerea lui Eiden, lagărul a început să respire, să ia înfăţişarea sa obişnuită. Din nou echipele au pornit după mîncare, s-au împărţit raţiile zilnice. Se părea că totul intră în normal, cînd deodată difuzoarele adresară iarăşi ordinul ca primul reprezentant al deţinuţilor din lagăr să se prezinte la poartă. În cîteva minute lagărul s-a închis în sine, ca un melc în scoică. Drumurile au devenit pustii, oamenii şedeau tăcuţi, îngînduraţi. Se vorbea în şoaptă.

Discutam cu Salomon. Oare ce veşti va aduce ? Oare momentul confruntării a sosit ? Care din va-

riantele posibile şi mult discutate ale confruntării de forţe se va dovedi a fi confirmată de viaţă ?... Sînt momente cînd şi oamenii tari ca oţelul simt nevoia să-şi împărtăşească gîndurile cuiva. Şi iată că dîrzul şi neînfricatul Salomon a început să-mi vorbească, cu voce tremurîndă, aproape înecată în lacrimi, despre soţia şi copiii săi, care fuseseră deportaţi.

N-am scos nici măcar un cuvînt. Şi eu eram sfîşiat de dureri.

Adevărul este că gîndurile tainice expuse de Salomon vibrau şi în mine, mă ardeau cu fierul roşu parcă. Acum durerea acestui om ca de granit mă răscolise din nou.

Georges ne-a trezit din această stare. Conducătorul grupului s-a uitat la noi şi probabil a înţeles ce s-a petrecut, deoarece nu ne-a întrebat nimic. A urmat o discuţie între ei în şoaptă. Eu m-am retras. Discuţia s-a prelungit. Încă un motiv de surpriză pentru mine. Altă dată aceste „convorbiri" erau scurte, aşa cum cereau legile conspiraţiei în asemenea împrejurări.

Din ceea ce mi s-a comunicat, am aflat că era momentul regrupării forţelor pe naţionalităţi. Se dăduse ordin pentru „evacuarea" lagărului cu orice preţ, chiar al exterminării tuturor deţinuţilor, mi-a explicat Georges. Deci trebuia să ne pregătim şi noi forţele pentru evacuare. O confruntare armată directă nefiind posibilă încă — deoarece aceasta ar fi însemnat pieirea celor mai mulţi dintre deţinuţi —, s-a hotărît să se facă totul pentru a tărăgăna operaţia de evacuare. Comandamentul lagărului a fost de acord ca detaliile evacuării să fie organizate de conducerea deţinuţilor. La indicaţia acesteia urma să mergem printre oameni, să-i lămurim ce înseamnă

evacuarea, să-i îndemnăm să se supună cît mai greu.

S-a luat în calcul eventuala ordine de evacuare pe care o va prefera SS-ul. Întîi blocurile locuite îndeosebi de evrei, apoi cele locuite de ofițeri sovietici prizonieri etc. Eram repartizat pentru a duce această muncă de lămurire într-un bloc cu evrei proveniți din partea de nord a Transilvaniei și din Ungaria. Înainte de a primi această sarcină, am fost chemat urgent împreună cu Petru, care rămăsese în blocul 67 cu tinerii. El a primit indicația să rămînă în continuare cu tinerii, să-i mute de la un loc la altul — urma să fie ajutat de un spaniol de la Schreibstube și de Groell (una dintre legăturile noastre cu Comitetul internațional) ca să poată face aceasta —, să-i ascundă dacă va fi nevoie, urmînd ca după eliberare să mă ocup eu de ei. De altfel, comunistul german Groell ne-a ajutat în tot timpul ședерii noastre la Buchenwald.

Inima a început să joace o horă nebună. Pentru prima oară auzeam despre perspectiva muncii de după „eliberare".

Cele trei blocuri ocupate în principal de evrei erau o creație din ultimele săptămîni a conducerii lagărului. Se pare că fabricile din împrejurimi stăteau prost cu brațele de muncă. Hitleriștii au încercat ca din zecile de mii de evrei evacuați din lagărele de concentrare și care reușiseră să ajungă pînă la Buchenwald să recupereze pentru muncă vreo cîteva mii. Așa au luat ființă, în ultimele săptămîni ale Buchenwaldului, și blocuri populate în majoritate de deținuți evrei. Mă informasem despre acest colectiv de deținuți de la conducătorul blocului, care era un deținut foarte vechi la Buchenwald, un tovarăș ger-

man. Oamenii aceştia, care proveneau în majoritate din lagărul Auschwitz, cunoscuseră iadul fascist, cruzimea bestială a paznicilor, erau convinşi că şi-au pierdut soţiile, copiii, bunurile pe care le posedaseră. Cei mai mulţi nu mai vedeau perspectiva zilei de mîine, erau supuşi, dureros de supuşi.

Nu eram singur în misiunea mea. Ştiam că mai acţionează şi alţi tovarăşi pentru a schimba starea de spirit din aceste blocuri. Nu ne cunoşteam. Probabil erau tovarăşi sosiţi cu grupul ; după eliberare s-a dovedit că presupunerea era justă. Vorbeam deschis, aveam dezlegare pentru aceasta. Le arătam că numai în aparenţă duşmanul nostru mai e tare, că zilele hitlerismului sînt numărate. Important este să supravieţuim, le spuneam.

Îmi dădeam seama că vorbele mele se împrăştiau în vînt, fără rost. Vorbind unui grup despre perspectivele luminoase de după eliberare, un vlăjgan mă trase la o parte. Mă uitam la el. Era mai bine îmbrăcat, cu un fizic acceptabil faţă de ceilalţi. Mă gîndeam că am de-a face cu una dintre lipitorile specifice lagărelor de concentrare, care se pricep „să organizeze" şi să sustragă de la alţii, să facă totul pentru a avea un trai mai uşor. M-am înşelat. Am înţeles curînd că am de-a face cu un alt fel de om. În ochii lui ardea flacăra vie a unui ţel spre care rîvnea cu ardoare. Am avut prilejul să mă conving că şi ura, dorul de răzbunare pot opri decăderea şi moartea psihică specifică unei categorii de deţinuţi din lagărele de concentrare. Ascultîndu-l pe acest om, maturizat de suferinţe, mă gîndeam la uriaşele rezerve neexplorate de care dispunea rezistenţa împotriva fascismului hitlerist.

— Presupun că vrei un lucru bun — îmi spuse. — Încă nu știu ce, dar vrei un lucru bun. Orice faci, dacă e vorba să lovești în fasciști, na mîna !

Mi-a povestit apoi cu voce tremurîndă : „Eram acasă în concediu pentru trei zile, venit de la detașamentul de muncă. M-a prins și pe mine deportarea. Tata și mama au murit în vagon asfixiați. Erau bătrîni și neputincioși. Mi-a rămas un frate, cu soția tînără și frumoasă ca o floare, avea cinci copilași mici. Uită-te la mine. Berl era încă o jumătate ca mine. Cînd la sosire la Auschwitz a fost despărțit de soție și copii, s-a năpustit să și-i ia înapoi. Un tînăr SS-ist, nu cred că avea 18 ani, i-a dat o lovitură în cap cu patul puștii, că acel cap frumos s-a despărțit în două. Lovitura a atins și unul dintre copii. Blînda și frumoasa Rachel și-a pierdut mințile. Nu pot uita ! Nu pot uita ! Voiam să mor ! ! ! Tot timpul numai la asta m-am gîndit. Acum vreau să supraviețuiesc ca să mă răzbun. Înțelegi, nu vorbi acestor oameni despre viață tihnită, despre liniște sufletească, despre viitor. El nu mai există. A murit !“

Își mușca pumnii băgați în gură. Plîngea, și cu o privire pierdută fixa un punct. Am crezut că și-a pierdut mințile. După un minut și-a revenit.

Discutam calm.

— Aproape toți sînteți din același transport — i-am spus — cît de cît cunoști oamenii. Mai sînt mulți care gîndesc ca tine ?

L-am informat despre pericolul care paște lagărul. Din moment în moment putea începe evacuarea. I-am explicat că fiecare minut de întîrziere însemna zeci și sute de vieți cîștigate.

Băiatul s-a entuziasmat. În cîteva minute am fost înconjurat de un numeros grup de oameni, majori-

tatea tineri. Le-am explicat și lor ce avem de făcut. Gata pentru a înfrunta orice ! La apelul de evacuare trebuia spus „nu !"

Nici n-am terminat bine discuția, că o voce anunță : „Conform ordinului primit, etc... etc... începe evacuarea lagărului".

Evacuarea a început cu cei din lagărul mic. În acele zile în lagărul mic se aflau transporturi întregi netrecute în evidență la Schreibstube. Se pare că raționamentul hitleriștilor era că vor grăbi evacuarea punînd pe drum întîi pe acești nenorociți. Poate că SS-ul sconta pe o eventuală rezistență pe drum. Or, aceste transporturi, cu oameni pe jumătate morți, nu le dădeau probleme. Era evident și faptul că a pune pe drum pe acești oameni era o execuție de masă monstruoasă, mascată.

Inventivitatea conducerii interioare a lagărului formată din deținuți, a conducerilor de blocuri, a Lagerschutzului a fost fără limite cînd a fost vorba să încurce ițele SS-ului.

Era un vacarm nemaipomenit. SS-iștii care trebuiau să însoțească transporturile zbierau, cei cu misiunea de a porni la drum transporturile de asemenea. Oamenii se mișcau dintr-un loc în altul, fără rost. Se apropia ora prînzului și abia ieșise primul transport pe poarta lagărului. Au plecat cu multe mii de oameni mai puțini decît și-a propus comandamentul lagărului. Aceste scene se repetau zi de zi. Apoi i-a venit rîndul și lagărului propriu-zis.

În însăși operația de evacuare s-a văzut dezordinea și debandada ce domnea atunci în rîndurile hitleriștilor. În primele zile totul era lăsat la voia întîmplării, hitleriștii repetînd însă în permanență

avertismentul : „Să fie ordine, să se execute ordinul de evacuare, că dacă nu...", după care urmau amenințările obișnuite.

Tovarășii care lucrau în apropierea administrației SS, la cantină, la obiective din afara lagărului ne-au transmis vești deosebit de importante. Știam astfel că familiile gradaților SS își strîng catrafusele și se grăbesc să dispară din jurul lagărului. Faptul în sine deschidea diferite alternative, dintre care unele foarte periculoase pentru noi : în primul rînd lichidarea lagărului într-o formă sau alta.

A sosit și prima zi a lunii aprilie 1945. A fost o zi rece, dar însorită. Razele soarelui ne-au prins bine și de data aceasta, ele ne insuflau voință și optimism. Bătaia tunurilor se auzea mai clar ca oricînd. În sufletele noastre domneau nerăbdarea și emoția. Vești sosite pe unde tainice ne-au înștiințat că armatele aliate din apropierea lagărului s-au pus în mișcare. Cei din comandamentul lagărului au devenit nervoși, nerăbdători. Au intrat din plin în acțiune patul puștii și revolverul pentru a grăbi încolonarea. Se executa ordinul ca lagărul mare să înceapă a fi evacuat din partea dreaptă. Dar două zile a durat pînă cînd s-au evacuat unele barăci.

Fasciștii și-au dat seama că au fost trași pe sfoară, că în mod voit evacuările sînt tărăgănate.

„De astăzi începînd — suna verdictul — avîndu-se în vedere că evacuarea se desfășoară nesatisfăcător, însuși comandamentul lagărului va face pînă în cele mai mici detalii organizarea transporturilor". S-a și anunțat ca Häftlingii din blocurile prizonierilor sovietici să se prezinte pe Appellplatz.

Peste lagăr s-a așternut iarăși o liniște mormîntală. Ordinul se repeta din zece în zece minute. Era evi-

dent că aveam de-a face cu o provocare. Pe măsură ce vocea „crainicului" devenea mai nervoasă, mai insistentă, pe buzele tuturor se auzea un nu tot mai categoric. Toţi cei din rezistenţă am fost puşi în stare de alarmă. Nu ! Vom înfrunta duşmanul şi, dacă va fi nevoie, chiar şi cu riscul vieţii, cu jertfa supremă ne vom apăra tovarăşii. La un moment dat megafonul a amuţit, fapt care a făcut ca în lagăr să crească şi mai mult tensiunea. Toţi aveam convingerea că comandamentul lagărului nu va voi să se lase bătut. Lagărul urma să se pregătească pentru luptă. Între timp trecuse şi ora critică. În general, după-amiază nu porneau transporturi. Încă o zi cîştigată ! Încă o bătălie dusă cu succes de rezistenţă !

Ziua următoare a inceput ca oricare altă zi din ultima vreme, cu o singură excepţie : deţinuţii n-au fost chemaţi să se prezinte la bucătărie. Apelurile obişnuite nu se mai făceau de multe zile. Pe la ora 9 fiara a început să-şi arate colţii. Pe poarta principală au pătruns în lagăr trupe SS în ţinută de luptă. Ştirile deveneau tot mai alarmante. În jurul lagărului au fost instalate aruncătoare de mine. Se pare că au fost cerute şi întăriri. În mod obişnuit în jurul lagărului nu era încartiruit un număr atît de mare de trupe.

După o zi de pauză, difuzoarele au transmis din nou : „Avem ordin să evacuăm lagărul. Supuneţi-vă ! În caz contrar vom folosi forţa !" Cei din rezistenţă erau hotărîţi şi de data aceasta să spună un nu categoric. Cred că cu toţii gîndeam la fel : „Destul !

Ne-am săturat să mai dăm jertfe ! Să pornească lupta cea mare, că nu mai putem îndura !"

În momentul demonstrației de forțe ale SS-ului, noi am primit ordin, prin legătura noastră superioară, să ne prezentăm la grupa națională. Punctul nostru de concentrare era blocul 36, un bloc golit în ultimele zile. S-a dat dispoziția ca fiecare să-și execute în continuare misiunea încredințată, urmînd ca la orice semnal să ne întîlnim la un loc indicat lîngă intrarea II, spre Zeltlager. Și acum era evident că urma la rînd evacuarea evreilor.

Mi-am ocupat locul în blocul stabilit. În jurul Blockältesterului, al celorlalți deținuți cu funcții se grupau acum vreo 20 de deținuți, așteptînd ordine. Discutam cu oamenii din bloc și îi încurajam. Unii erau palizi de spaimă, alții de emoție.

În ziua de 7 aprilie, dimineața, difuzorul chemă deținuții la bucătărie, pentru mîncare. Cafeaua era, sau numai ni se părea, mai amară ca altă dată.

Munții din jur răsunau. Dacă ciuleam urechile, auzeam nu numai zgomotul puternic, specific loviturilor de tun, ci și gălăgia țăcănitului de mitralieră, urletul aruncătoarelor de mine. Era evident că hitleriștii pierduseră partida. Lagărul în nici un caz nu mai putea fi evacuat. Între timp am aflat că o mare parte a Waffen-SS-ului fusese îndreptată spre front. SS-iștii nu mai intrau în lagăr, cu excepția cîtorva șefi de depozite, mai mult funcționari decît militari.

Pe la ora 11, difuzorul, așa cum era de așteptat, a chemat pentru încolonare pe Appellplatz miile de oameni din „blocurile evreiești". SS-iștii au crezut că de data aceasta lucrurile se vor desfășura mai

simplu. Oamenii, sleiți de puteri, vor executa fără șovăire ordinul, gîndeau ei.

Dar la primul ordin lansat prin difuzor, în blocul în care mă aflam s-a așternut o tăcere mormîntală. Apoi, ca zgomotul valurilor iscate la începutul unei furtuni, s-a auzit mai întîi un vuiet care, încetul cu încetul s-a transformat într-un vacarm de nedescris.

Cînd insistentele ordine transmise prin difuzor au devenit mai amenințătoare, acest puhoi de oameni a pornit spre ieșire, dar ușa era închisă.

Calculele noastre nu erau rele. Dacă o parte opina pentru supunere oarbă, strigînd în gura mare „să se întîmple ce-o vrea dumnezeu", cu mult mai mulți însă erau receptivi la apelul nostru de nesupunere. În bloc a început o adevărată luptă. S-au produs adevărate încăierări. Unul m-a strîns cu atîta putere de gît ca să-l las să iasă, că era gata-gata să-mi pierd cunoștința. Cînd i s-au descleștat mîinile de pe grumazul meu, a căzut leșinat. În cîteva minute a murit.

La un moment dat situația în bloc s-a schimbat. Zeci de oameni chemau la nesupunere, vorbind cu multă înflăcărare despre luptă, despre faptul că nu trebuie să ne lăsăm măcelăriți ca oile. Unul striga cît putea: „Să ne răzbunăm copiii, soțiile, frații, tații ! Să cadă blestemul și ura noastră cu toată puterea asupra capului hitleriștilor !" Cineva i-a dat brînci de sus de pe prici, de unde vorbea, a căzut și a rămas jos, cu mîinile și picioarele întinse, mort. În jurul meu s-a format un cerc mut, dar numai pentru cîteva momente. Difuzorul insista ! Vacarmul continua.

În acest haos a răsunat o voce puternică : „Stați !" Pe o scară rezemată de peretele blocului, stătea un

Lagerschutz. Oamenii, obișnuiți cu cei din Lagerschutz, cu Kapouri, cu Lagerältesteri din lagărele de proveniență, au rămas încremeniți. Spre deosebire de Buchenwald, un deținut cu o asemenea funcție în alte locuri de detențiune era în majoritatea cazurilor sinonim cu SS.

Cei care credeau că e mai prudent să se supună hitleriștilor s-au oprit pentru moment. Vocea răsuna ca un tunet : „Să nu încercați să forțați ușa, e bine zăvorîtă ! Încercăm să vă salvăm. În lagăr acționează forțe care, împotriva voinței hitleriștilor, sînt capabile să facă aceasta ! Dacă vă prezentați, vă extermină ! Vă dați seama că la o asemenea apropiere a frontului, numai de organizarea transporturilor cu deținuți evrei nu le arde. Nu se știe ce ne aduc orele. Un lucru este însă cert, nesupunerea mărește șansele de a supraviețui".

În sală se așternu o liniște mormîntală. Apoi din spate cineva strigă : „Nu vreau să trăiesc ! Unde îmi sînt copiii ?" Și începu să plîngă în hohote.

Apoi iarăși se auzi vocea ca un tunet : „Hai să murim cu toții. Poftim, vă deschid ușa. Cine vrea poate pleca la moarte, supus ca un mieluțel. Cine nu vrea să plece, să rămînă să lupte alături de noi, ca să stîrpim bestiile". Vorbea cu înflăcărare, cu patos. Era evident că voia să cîștige timp. Eram complet izolați de cei din afară, ușa blocului zăvorîtă și baricadată.

Apoi a trecut și ora critică. Megafoanele au amuțit și ele. Nemții au reușit totuși să formeze un transport de vreo 2 000 de oameni. De altfel acesta a fost ultimul. Vagoanele cu deținuți au fost atașate unui marfar cu muniții. Trenul a fost bombardat la cîțiva kilometri de Buchenwald. După cum am

fost informaţi, nimeni n-a supravieţuit acestui bombardament.

Chiar în după-amiaza aceea ne-am ocupat cu toţii poziţiile de luptă stabilite. Eram optimişti, ardeam cu toţii de dorinţa de a lovi duşmanul. Am revăzut pe mulţi din tovarăşii cu care sosisem la Buchenwald cu transportul acela sinistru. Întîlniri de-a dreptul înduioşătoare. În noi nu pierise acel simţ nobil omenesc, emoţia unei revederi cu o fiinţă care îţi este mai mult decît prieten, un tovarăş de luptă. Au lipsit de aici Georges, Ödi, care aveau alte misiuni. În schimb i-am îmbrăţişat cu emoţie pe Bătrînul, pe Radu, Cionca, Mureşan Gavril şi Petru, Gyöngyösi şi pe mulţi alţii. Mă uitam în jur. Devenisem un grup numeros. Cu aprobarea lui Georges şi Salomon, am căzut de acord să ne îngroşăm rîndurile. Am adus şi un număr de tineri din blocul evreiesc care rămăsese neevacuat. Legile muncii conspirative au devenit mai elastice. Pentru acţiuni de masă, felul nostru de a munci pînă atunci nu mai corespundea. Acum se vorbea deschis cu oamenii. Au primit şi ei cuţite (ce miraţi au fost!), rezerve de alimente (nici nu le venea a crede!), s-au încadrat perfect în organizarea noastră, devenind combatanţi în acest moment de răscruce.

Grupul româno-ungar a fost împărţit în grupe mai mici, iar aceste grupe în perechi. Doi pe un SS-ist! „Deocamdată luptăm cu arme albe — a fost indicaţia dată —, urmînd să capturăm armament şi muniţii de la hitlerişti". Nici acest mare pericol de moarte, de exterminare, n-a putut umbri în inimile noastre sentimentul înălţător al apropiatei eliberări. Cu noi sau fără noi, capitolul vandalismului hitlerist se termină. Omul va smulge buruiana otră-

vitoare din rădăcini, va vindeca rănile, și chiar dacă vor rămîne cicatrice sufletești pe veci, viața va merge înainte. Se vor naște generații noi, care vor auzi și se vor cutremura de pericolul în care s-a găsit omenirea.

Rețeaua de informații, care funcționa perfect, ținea la curent conducerea grupului cu noile evenimente și sarcini. Cu noi ținea legătura un tînăr francez. Îl cunoșteam. Într-o vreme locuisem în același bloc. O parte din informațiile primite au fost transmise tuturor. În tabăra SS era o mișcare febrilă. Se apropia deznodămîntul. Grupa noastră era în formație de luptă. La orice chemare pentru încolonare, deținuții să răspundă cu un nu categoric — era consemnul.

Mă uitam la fața Bătrînului, parcă întinerise în aceste ore. De cînd nu-l mai văzusem ! La sosirea în lagăr n-am crezut că va rezista. Și iată că a rezistat. Se consulta cu Salomon, cu Cionca. Deși nu participa direct la pregătirea operațiilor de luptă, a acțiunilor, întotdeauna i se cerea părerea în momentele hotărîtoare. În acele împrejurări securitatea sa fizică era asigurată de un grup care avea această misiune. În toată după-amiaza de 9 aprilie am stat culcați la pămînt în spatele delușorului care ne proteja de eventualele gloanțe din turnurile de pază. În ultimele 3-4 zile, aceste turnuri deveniseră adevărate citadele ale morții. Cînd nici nu te așteptai, deschideau focul. Au căzut răpuși de gloanțe mulți oameni nevinovați care așteptau cu înfrigurare eliberarea. De altfel, după cum s-a văzut, în strategia păzitorilor noștri, în aceste zile, turnurilor de pază li s-a atribuit un rol deosebit. Erau ticsite de „SS — cap de mort". După

informațiile noastre, fiecare turn primise armament în plus. În aceeași după-amiază, un eveniment ne-a dat noi îndemnuri, noi impulsuri pentru luptă. Două avioane sovietice de vînătoare zburau la o atît de mică înălțime, încît toți cei din lagăr au observat mîinile piloților care făceau semne. Și mai semnificativ ni s-a părut faptul că turnurile de pază n-au tras. Comentînd aprins cele petrecute, Cionca a tras concluzia că nu mai era cine să dea ordine. Legătura cu Berlinul era întreruptă. Și a avut dreptate. Pregătirile SS-iștilor s-au dovedit a fi manevre de apărare. Toată după-amiaza difuzoarele au fost mute. Spre seară au anunțat ca cei din conducerile blocurilor să se prezinte să preia mîncarea. De-abia atunci ne-am dat seama că în ziua aceea noi nu mîncasem încă nimic, căci tensiunea nervoasă ne făcuse să uităm și de foame. De altfel aceasta a fost ultima mîncare gătită sub „dominația SS".

După cum am aflat ulterior, mîncarea a fost pregătită în acele zile de tovarășii noștri, fără să fi primit vreo dispoziție. Iar hitleriștii din conducerea lagărului, puși în fața unui fapt împlinit, au admis distribuirea mîncării.

Întunericul se lăsase deasupra lagărului. Noi continuam însă să stăm pe pozițiile stabilite. Așteptam noi dispoziții din partea conducerii grupului nostru. Era o seară primăvăratică. Adia un vînt căldicel, iar pe cer scînteiau miliarde de stele. Să fi fost ora 11 cînd, unul cîte unul, ne-am retras în blocul 36. Ne-am culcat pe podea, pe pătura ce o aveam asupra noastră. Nu era îngăduit să aprindem vreo lumină. Trebuia să vorbim în șoaptă. Blocul trebuia să fie considerat de SS nelocuit.

Am păstrat formația de luptă și la culcare.

Cred că nimeni nu dormea în bloc. Afară frontul se auzea de parcă ar fi fost în imediata apropiere a lagărului. Aceasta stimula și mai mult nesomnul nostru. Totuși reflectoarele turnurilor de pază nu uitau să scruteze drumurile și blocurile lagărului. Era evident că hitleriștilor le era teamă, și acest fapt ne umplea inimile de bucurie. În plus, ei știau că trupele aliate nu vor întreprinde nimic care să pericliteze securitatea celor care au supraviețuit în lagăr.

11 aprilie 1945 era o zi însorită. Încă din zori, difuzoarele anunțau deținuții să stea liniștiți, că vor fi predați trupelor americane. Dar cine să dea crezare hitleriștilor? Cu toții ardeam de febra luptei decisive care urma să se desfășoare. Să fi fost ora 8 cînd un SS-ist, galopînd, ținînd de căpăstru un cal înșeuat, a coborît în lagăr. Cu iuțeala fulgerului am aflat toți cei din Buchenwald că SS-istul șchiop de la magazia marelui Revier a fost scos pe un cal. Un șchiop pe un cal, atît a însemnat în momentul acela autoritatea hitleristă pentru lagăr.

Omul nostru de legătură a trecut fuga pe la noi, care între timp făcuserăm găuri în peretele blocului, pentru a vedea ce se petrece în jur și a ne orienta. Conform consemnului primit, deocamdată pînă la noi dispoziții trebuia să rămînem în bloc.

Inimile au început să bată parcă voiau să sară din piept. Atît la dreapta, cît și la stînga blocului se tîrau pe burtă combatanți cu puști acoperite cu pături. Se cutremura blocul, geamurile se făceau țăndări. Turnurile de pază trăgeau nebunește asupra blocurilor și a drumurilor și n-au contenit să facă aceasta mai multe ore în șir. Schimbul de focuri a

fost cu mult mai violent decît ne aşteptam. Mai rezistau hitleriştii. Se pare însă că au fost luaţi prin surprindere, nu se gîndiseră că vor avea de înfruntat o asemenea forţă de luptă. Se auzeau strigăte de îmbărbătare din partea alor noştri. Am văzut transportîndu-se primii răniţi.

Deodată turnurile din dreapta au amuţit. Apoi puterea focului, după o intensitate maximă, s-a potolit. Vacarmul însă a continuat, şi în mijlocul lui, în difuzorul care rămăsese mut în tot timpul primei etape a luptei, s-a auzit o voce răguşită, emoţionată, care anunţa : „Wir sind frei !". Deci turnul principal a fost ocupat. Am sărit în picioare. Ne îmbrăţişam. Aveam cu toţii ochii înlăcrimaţi. Am ieşit din bloc în urma indicaţiei primite. Repede am luat-o spre dreapta, unde gardul era distrus. În cîteva minute eram şi noi înarmaţi în pădure. În fuga lor desperată, SS-iştii aruncau nu numai armele, ci şi uniformele, căştile. Eram înconjurat de oameni străini, care vorbeau în diferite limbi, dar simţeam cu toţii aceeaşi ură sfîntă. Grupul de SS-işti ascuns în spatele unei stînci — într-un fel de văgăună — a fost capturat, dezarmat şi adus în lagăr. Erau ca fiarele prinse în capcană. Au fost predaţi conducerii mişcării de rezistenţă.

După-masă şi-au făcut intrarea în lagărul Buchenwald o maşină blindată americană şi un Jep. Erau maşini în trecere. Trupele americane au intrat în lagăr la 13 aprilie 1945. În pădurile din apropiere s-au auzit şi a doua şi a treia zi intense schimburi de focuri.

Astfel, la Buchenwald, domnia crimei s-a terminat. Am trăit, am supravieţuit şi, în condiţiile favo-

rabile ale desfășurării războiului, ne-am eliberat luptînd. A doua zi de la eliberarea lagărului, dimineața, în apropierea lui s-a desfășurat o altă cioc-nire. Un grup de șase SS-iști (cum am putut constata mai tîrziu), protejați de un parapet natural format din stînci, trăgea înspre noi, care aveam misiunea să pieptănăm pădurea din apropierea lagărului și s-o curățim de eventualii dușmani, nimicind sau capturînd rămășițele trupelor SS.

Probabil că cei din spatele parapetului au simțit că li se pregătea lovitura de grație. Deodată a început o puternică rafală de foc, în care se amesteca și țăcănitul mitralierei. Nu ne puteam da seama ce forță aveam în față. Un fost deținut politic german, care preluase ad-hoc comanda, ne făcea semn să ne risipim și mai mult. Ordinul a fost salutar, căci doar peste cîteva minute au explodat două grenade. Schijele n-au atins pe nimeni. În urma mișcării făcute de grupul nostru înarmat, SS-iștii erau în mod practic înconjurați.

La un moment dat am văzut că un băiat din Cluj, care în ultimele zile ale existenței lagărului fusese atras în grupul de rezistență, se îndrepta, tîrîndu-se pe burtă, spre comandantul grupului, apoi, fugind în zig-zag, se îndepărtă de noi. N-au trecut nici zece-cincisprezece minute și s-a întors ținînd în mînă și agățate de cingătoare vreo cinci șase grenade cu mîner. Deși ne aflam într-un punct destul de îndepărtat de comandantul grupului, am putut totuși observa că se pregătește ceva hotărîtor. Un băiețel care nu avea mai mult de 16 ani îmi transmitea că atunci cînd voi auzi explozia să fug spre stîncă. Copacul cu trunchiul său lat ne-a ferit de schije. În general n-am avut nici un rănit.

Cuibul SS-iştilor amuţise. Se părea că toţi pieriseră. Dar cînd mai mulţi dintre noi am sărit în această cazemată naturală, am găsit doi care stăteau cu mîinile ridicate, palizi, tremurînd de spaimă.

Cu o carabină uşoară pe umăr, înapoindu-mă spre lagăr, mă uitam în jur în această pădure pe unde trecuse „frontul rezistenţei". Mantale cu însemnul de cap de mort, rucsacuri pline de lucruri preţioase, pistoale cu centuri cu tot, aruncate de-a valma, fotografii, acte, hărţi, gamele turtite, conserve, sticle de vin neatinse cu etichete franceze. Întreaga pădure era presărată de obiecte, ca după o excursie a unui grup de bogătaşi cheflii la care nu contează valoarea bunurilor.

Păşeam încet spre lagărul liber, prin această pădure răvăşită, şi contemplam... Iată ce se alesese din trufaşii şi cruzii noştri asupritori : grămezi de diferite lucruri de uz personal sparte, semne ale unei fugi desperate.

În fostele cazărmi şi vile ale SS-iştilor din jurul lagărului se petreceau adevărate acte de furie cauzate de dorinţa de răzbunare a oamenilor, acumulată de-a lungul anilor. Cu toate sfaturile şi îndemnurile, ei spărgeau geamurile, aruncau mobila, răvăşeau totul. În primele zile după eliberare, totul a fost permis pentru marea masă, neorganizată, a celor care în delirul eliberării nu mai puteau fi stăpîniţi cu nimic.

Dar frontul era încă front. Rezistenţa armată încă în plină acţiune, iar comandamentul rezistenţei, care acţiona acum în principal în clădirea centrală a lagărului, dirija lupta şi sistematica urmărire a SS-iştilor.

Va rămîne o veşnică pildă de umanism felul în care conducerea rezistenţei a avut grijă în acele momente ca cei din lagăr, printre care, o imensă masă de neputincioşi, să primească, pe cît posibil, ceea ce le era necesar, adică mîncare şi îngrijire medicală.

În prima seară, cei din grupul nostru ne-am reîntîlnit în faţa blocului 31, unde ne aflasem în marea clipă a eliberării. Georges, Ödi şi mulţi alţii în ţinută de luptători; medicii noştri purtau pe braţe însemnul Crucii Roşii. Printre noi se aflau numeroşi tineri care în zilele eliberării au luptat cu mult curaj împotriva fascismului hitlerist. Unii dintre ei, în urma capturilor, arătau ca nişte veritabili combatanţi de front.

Începînd de a doua zi, foştii deţinuţi şi-au manifestat deschis convingerile. Întîi au apărut lozinci dintre cele mai năstrușnice, apoi chiar şi păpuşi groteşti, care reprezentau căpeteniile hitleriste atîrnînd în ştreang. Împînzirea lagărului cu fel de fel de lozinci a provocat un avînt puternic în rîndul foştilor deţinuţi. Declararea deschisă a convingerilor antifasciste, ura profundă împotriva hitlerismului şi a hitleriştilor au creat un delir al victoriei.

Condiţiile specifice din zilele eliberării au slăbit într-o oarecare măsură disciplina. Treptat însă, raţiunea organizării şi-a spus cuvîntul. Stăteam grupaţi în jurul unui foc de tabără în faţa blocului 31. Radu gesticulînd, Petru grav, Carol domol argumentau celor prezenţi, în calitatea lor de medici, despre importanţa vieţii ponderate, a intrării cu grijă, pas cu pas, în viaţa normală. Bătrînul, Georges, Ödi, Gyöngyösi, Salomon şi alţii discutau despre organizare, despre sarcinile ce ne stăteau în faţă.

Flăcările lemnelor cărate din pădurea apropiată luminau tainic feţele supte de vlagă, dar dîrze şi sclipind de bucuria izbînzii. Trainica noastră organizare ne-a asigurat şi trecerea de la viaţa de deţinut la cea de om liber. Dar dorul de a ajunge cît de curînd acasă ne mistuia sufletele. În ochii tuturor ardea dorul de patrie.

Să fi fost opt-zece zile după eliberarea lagărului Buchenwald. Prima „toaletă" a lagărului fusese făcută. Imense grămezi de morţi erau acum rînduite în stive în jurul crematoriului. Pe platforme speciale se vedeau cadavre scheletice, cu ochi sticloşi, cu mîinile ridicate spre cer, de parcă cereau cuiva socoteală pentru soarta lor... În condiţiile libertăţii mă cutremuram şi mai mult văzînd aceste dureroase imagini semănînd ca un amar reproş.

Erau zile de trezire la realitate. Cu toate tragediile personale, cu toate ororile pe care le-a cunoscut fiecare deţinut, dimensiunile catastrofei abia acum puteau fi măsurate în toată amploarea.

Mulţi oameni din lagăr abia acum aflau despre abajururile, semnele de carte, despre celelalte obiecte confecţionate din piele de om pentru prima oară din dispoziţia sadică a soţiei fostului comandant al lagărului — Ilse Koch.

Tot acum aflau despre împuşcarea de către hitlerişti a miilor de prizonieri de război sovietici într-un grajd din apropierea lagărului, despre comportarea eroică a oamenilor din rezistenţă, în celulele secţiei politice a SS-ului şi Gestapoului. Oamenii comentau, rostind cu pietate numele acelora care fuseseră siliţi să pună laţul pe gîtul unor deţinuţi, dar care au refuzat şi au rostit cu curaj şi demnitate : „Ordinul nu se execută", plătind cu viaţa

acest act temerar. Oamenii au luat cunoştinţă despre împrejurările în care a fost omorît fruntaşul comunist german E. Thälmann, precum şi mulţi alţi comunişti şi antifascişti. Toţi foştii deţinuţi au avut prilejul să vadă uneltele de tortură, seringile cu care se făceau injecţiile mortale, „capra" pe care se aplicau cele douăzeci şi cinci de lovituri, şi cîte şi mai cîte, care îi clarificau şi le amplificau ura împotriva hitleriştilor. După eliberare, foştii deţinuţi din Buchenwald au aflat că în lagărul Buchenwald fuseseră exterminaţi 51 000 de oameni, fii ai Franţei, Spaniei, Uniunii Sovietice, Iugoslaviei, Cehoslovaciei, Germaniei, Poloniei, României, Olandei, Belgiei, Italiei, Ungariei, Danemarcii ş.a., între care mulţi evrei. Erau reprezentate aici, pe această listă tristă, aproape toate naţiunile Europei. Trăiam sub impresia marii tragedii de a cărei amploare ne-am dat tot mai mult seama.

După vreo opt-zece zile de la eliberarea lagărului, pe Appellplatzul Buchenwaldului a fost instalată din nou spînzurătoarea ca pentru o execuţie, a fost adusă „capra" pe care se aplicau loviturile groaznice. Pe o masă au fost expuse uneltele de tortură, pe alta sinistra „colecţie Koch", iar de jur împrejur remorci cu cadavrele celor care n-au apucat ziua eliberării, ale acelora care au pierit în ultimele zile. Aflasem că se pregăteşte vizitarea lagărului de către populaţia oraşului Weimar. Nu ştiam din a cui iniţiativă s-a făcut, însă organizatorii au fost militari americani.

Era o zi de început de vară. Deşi era încă devreme, cîteva ore înainte de prînz, timpul se încălzise, făcînd ca asupra lagărului să plutească mirosul greu al cadavrelor.

În văzduh, atîta revărsare de bucurie, iar aici jos, pe acest pămînt, presărat cu atîtea blesteme, suferinţe, lacrimi şi sînge, cîtă tristeţe ! Erau momentele aducerilor aminte. Şi aceste aduceri aminte erau foarte dureroase, ardeau ca un fier înroşit.

Pe la ora 11 a început să se scurgă în şuvoaie populaţia Weimarului şi a comunelor din jur către piaţa oraşului. Am stat în apropierea mesei pe care erau aşezate uneltele de tortură şi a uneia din platformele cu morţii. Mă aşezasem aici cu bună ştiinţă. Am vrut să studiez feţele. Ce spun aceste expresii pe care nu le-am putut vedea în tot timpul odiseii noastre ? Cum vor reacţiona ele ? Ce va spune sufletul lor prin trăsăturile feţei şi prin graiul ochilor ?

Cînd am văzut prima revărsare a unei coloane ordonate a populaţiei pe poarta cu inscripţia „Jedem das Seine", m-a apucat furia. M-am gîndit un moment : aici e locul lor, „fiecăruia ce i se cuvine". Cei care au vrut să îngroape civilizaţia umană, care au vrut să împingă înapoi roata istoriei, cei care au pus în practică gîndul dement al nimicirii fizice după anumite criterii „ştiinţifice", stabilite de suflete de brută, să suporte consecinţele !

Mă uitam la trei fete tinere. Una blondă, plinuţă, cu trăsături fine. Ochii trădau atîta spaimă, încît era evident că nu auzise niciodată despre ce se petrecuse la circa cincisprezece kilometri de Weimar. Cînd şi-a întors capul şi a zărit cadavrele înţepenite, a scos un strigăt de spaimă. Fata mai în vîrstă, care pînă atunci o ţinea de mînă, a scos şi ea un strigăt de groază şi a început să plîngă în hohote. Aşa au plîns toate trei.

Lîngă ele stătea o bătrînică, bine îmbrăcată, cu faţa zbîrcită, fără a trăda suferinţe. Şi faţa ei era

palidă. Dar paloarea ei nu era probabil pricinuită de aceleași cauze ca la cele trei fete. Am avut impresia că în cugetul ei se dă o luptă între incertitudine și certitudine : „Oare și ai mei au contribuit la aceasta ?“ — părea că se întreabă ; și nu eram convins că în sinea ei simțea acea mare remușcare pe care trebuia s-o simtă. În momentul acela s-a produs o rumoare, au izbucnit plînsete, strigăte, două femei au leșinat și au fost scoase pe tărgi.

Coloana continua să înainteze. Era un fel de „omagiu obligatoriu“ adus victimelor hitlerismului, un omagiu cu valoare de simbol, de natură să demonstreze că nici o forță, chiar diabolică, nu poate opri victoria spiritului uman, că omul înfruntînd orice vicisitudini, merge mereu înainte, că etica umană reprezintă o valoare reală.

Coloana se scurgea încet. Paloarea fețelor, spaima și lacrimile o caracterizau în general. Dar erau fețe care dădeau prilej la reflecții deosebite. Bunăoară, un bărbat înalt, spătos, roșu la față de bine ce era hrănit, cu o pălărie tiroleză pe cap, din care nu lipsea nici măcar convenționalul pămătuf. Probabil că era unul din îmbogățiții de război, viermi profitori de marele dezastru care s-a produs în lume. Îi cercetam chipul ; aproape nimic nu-l emoționa. Nici chiar acea apocaliptică încleștare a cadavrelor, care începuseră să putrezească, răspîndind un miros de nesuportat.

În colțul gurii acestei creaturi am descoperit parcă batjocura nazistă, care a provocat mari suferințe atîtor oameni adevărați. M-a apucat un acces de furie. Era să sar la el și să-l strîng de gît. Să-l scutur pînă ce-o să-și dea sufletul.

„Nici acum — era să-i strig —, nici acum nu-ți dai seama de monstruozitatea crimei voastre ?

Mă uitam la cadavre, la bietele cadavre rămase din marele apocalips. Erau încleștate într-un sinistru și lugubru ghem. Piciorul unui polonez se încrucișa cu mîna unui spaniol, capul unui evreu era sprijinit pe pieptul unui francez, picioare peste picioare... și mîini, mîini ridicate spre cer, parcă rugîndu-se : „Scapă, dumnezeule, omenirea de ce am pățit noi !“

Priveam aceste platforme macabre și mi se părea că văd numai mîini și picioare, că văd numai și numai schelete care așteaptă marea chemare a învierii. Nu o înviere biblică, ci momentul cînd totul și toți se vor apleca cu pietate în fața martirajului milioanelor de oameni.

Coloana se scurgea... Erau mii și mii de oameni.

Cred că în ziua aceea întreg Weimarul se golise de populație. Trecea în fața mea un grup de tineri de cel mult 14-15 ani. Am remarcat că i-a impresionat mai mult baionetele militarilor, decît ororile din jurul lor. Fețele lor aveau o mină mai mult speriată de ceva neplăcut, decît simțămîntul înspăimîntătoarei realități buchenwaldiene.

Mă uitam la aceste fețe tinere și, alături de întristare, m-a cuprins revolta. Era să urlu : „Ce-ați făcut ?“ „Cum v-ați dezumanizat tineretul !?“... „Care va fi soarta acestui tineret !?“... Dar n-am urlat, ci am rămas trist la gîndul că mulți ani vor trebui să treacă pînă cînd traumatismele grave provocate sufletului omenirii vor fi vindecate...

Cînd s-a comunicat că va avea loc o adunare comemorativă închinată celor dispăruți, am devenit și mai triști, foarte triști. Sute, poate chiar mii de

cadavre se găseau încă adunate în jurul crematoriului, pe platforme. Ne-am pregătit ca pentru înmormîntarea unei ființe dragi, foarte apropiate de inima celui rămas.

În aceste zile s-a desfășurat o activitate intensă în vederea creării unei organizații de tineret, care să dea orientarea corespunzătoare celor peste 200 de tineri, cei mai mulți proveniți din Transilvania de nord și din Ungaria, și să contribuie la pregătirea întoarcerii noastre acasă. Un nucleu de bază exista pentru aceasta. Era vorba de acel grup de tineri cu care ne ocupasem intens în ultimele două luni ale existenței lagărului, tineri „formați" în focul rezistenței. Primisem sarcina de partid să mă ocup în continuare de ei.

Tinerii au răspuns cu entuziasm la propunerea ca în marele pod al cazărmii să amenajăm un club, unde să ne desfășurăm viața noastră culturală, sportivă, să organizăm o activitate de instruire ; au muncit cu toții pentru amenajarea lui.

A sosit și ziua programată pentru adunarea comemorativă. Dacă în iureșul zilelor pentru amenajarea clubului, entuziasmul muncii constructive s-a dezlănțuit în toată amploarea sa, în această zi chiar și cei care aveau acum alte haine au îmbrăcat haina de deținut și atmosfera a devenit iarăși foarte apăsătoare.

În blocul cu etaj unde locuiam fiifiia în acea zi steagul național român și steagul național maghiar. Ele au fost coborîte și, urmînd pe cei doi stegari, ne-am încolonat.

În apropierea locului de adunare ni s-a alăturat un mare grup de adulți. Erau prezenți : Bătrînul, Georges, Ödi, Petru, Radu, Ernest și toți ceilalți. Pășeau

tăcuți, trăgîndu-și picioarele, parcă ar fi fost țintuiți de greutăți. Fețele lor păreau îmbătrînite, chiar și ale celor mai tineri, care de fapt erau încă niște copii nenorociți. Coloana noastră impresiona prin masivitatea ei. Apelul care a urmat nu semăna cu obișnuitele apeluri din timpul existenței lagărului, dar nici cu acel apel de după eliberare, din momentele înălțătoare ale victoriei. Era ceva cu totul aparte, cu toții simțeam aceasta, era zguduitor, prin tragismul său. Buchenwaldul își îngropa morții în mod demn. Foștii deținuți din Buchenwald încheiau un capitol și deschideau acum un alt capitol, al vieții care urma. Într-adevăr, jurămîntul rostit de foștii deținuți în ziua memorabilă de 19 aprilie 1945 pe vechiul Appellplatz din Buchenwald, cu prilejul adunării comemorative, în amintirea victimelor, avea să însemne abia intrarea în viață.

Am fost cuprinși cu toții de o emoție deosebită cînd am auzit rostindu-se cu hotărîre: „Noi, cei din Buchenwald: ruși, francezi, cehoslovaci, germani, spanioli, italieni și austrieci, belgieni și olandezi, englezi, luxemburghezi, români, iugoslavi și unguri, am luptat împreună împotriva SS-ului, împotriva criminalilor naziști pentru autoeliberarea noastră. Sîntem pătrunși de convingerea că luptăm pentru o cauză dreaptă! Victoria trebuie să fie de partea noastră! Sarcina noastră este de a stîrpi nazismul din rădăcini. Scopul nostru este de a construi o lume a păcii și libertății. Sîntem datori să facem aceasta pentru tovarășii noștri nimiciți, pentru rudele lor".

Apoi a răsunat și mai grav, ca un semn al aderiunii și hotărîrii: „Pentru această luptă ridicați

mîna pentru jurămînt şi rostiţi după mine : Noi jurăm".

Din mii de guri, în aproape toate limbile vorbite în Europa, se revărsau ca un torent cuvintele : „Jurăm ! Jurăm ! Jurăm ! Jurăm !"...Pumnii încleştaţi se ridicau spre cer, vrînd parcă să strige în eter : „Niciodată nu vom admite reînvierea barbariei fasciste. Jurăm ! !"... Oamenii parcă nu se mai puteau controla. Da ! În secundele acestea, cei prezenţi pe Appellplatz, foştii deţinuţi ai Buchenwaldului, şi-au întors gîndurile de la trecut, scrutînd viitorul.

Am simţit cu toţii că trebuia să punem umărul pentru a construi o lume a dreptăţii şi a prosperităţii, a fericirii omului. Mă uitam la aceşti tineri şi copii, la aceşti orfani ai Europei şi, în locul compasiunii, le-am trimis în gînd o strîngere de mînă şi un îndemn : voi veţi răzbate, trebuie să răzbateţi !

Au fost rostite cuvîntări în mai multe limbi, cu acelaşi text. Au vorbit : delegatul U.R.S.S. — Kalein, al Poloniei — Szczepaniak, al Germaniei — Bartel, al Franţei — Jattefaux, al Cehoslovaciei — Rada, al Angliei — Crooks. Era de faţă reprezentantul trupelor americane. Cu toţii au evocat lupta comună, jertfele deţinuţilor din Buchenwald, amintind şi de români şi despre marea, nobila îndatorire în lupta antifascistă. Vorbele erau sobre, concentrate, îndemnînd la o permanentă aducere aminte, pentru a nu ne lăsa furaţi de beţia victoriei. Ele vesteau viitoarele încleştări menite a purifica omenirea de miasmele atmosferei viciate a deceniilor demente.

A urmat apoi momentul de reculegere : înmormîntarea în gînd a celor dragi. Pe feţele oamenilor curgeau lacrimi. Era un moment solemn, de recu-

legere, pentru zecile de mii de oameni care n-au avut satisfacţia victoriei, care au murit înainte de a o cunoaşte.

Ziua următoare a avut loc şi prima adunare legală lărgită a celulei de partid a grupului nostru din Buchenwald. Ea s-a ţinut în baraca de optică nr. 2 de pe fostul teritoriu al lagărului.

Şedinţa a fost deschisă de George, care a condus celula noastră de partid în perioada rezistenţei. Anunţînd prima şedinţă legală a membrilor de partid, a propus un moment de reculegere în memoria victimelor, care n-au apucat ceasul eliberării. La citirea listei membrilor de partid, rînd pe rînd am răspuns „prezent". A fost în acest „prezent", alături de triumf şi satisfacţia minunatului sentiment al victoriei, şi o înspăimîntătoare tristeţe, o durere fără seamăn pentru cei dispăruţi.

Era ceva înălţător în această şedinţă, ceva ieşit cu totul din comun. Simţeai că eşti un firicel plăpînd al acestui mare univers, dar îi aparţii. „Sculaţi voi, oropsiţi ai soartei" avea acum cu totul altă rezonanţă. Cîntau cu noi această melodie înălţătoare şi cei din sală care nu erau comunişti, dar aveau cea mai profundă convingere că au luptat pentru binele omului, că au contribuit la salvarea omenirii de o boală groaznică, care i-ar fi putut fi fatală.

Conform hotărîrii celulei de partid trebuia creată organizaţia tineretului comunist, nucleu în jurul căruia urma să graviteze întreaga activitate a tineretului în special pentru întoarcerea în patrie.

Este un merit al acestui tineret, copii orfani ai secolului XX, victime ale forţelor întunecate, ale brutalităţilor şi ignoranţei, care au scăpat din infer-

nul dantesc, copii maturizați înainte de vreme, de a se fi supus disciplinei, căutînd să găsească în această organizație grija, căldura și mîngîierea părintească.

Tinerii simțeau că aparțin cuiva, că cineva se interesează de soarta lor, ceea ce le dădea siguranță și speranțe.

Momentul solemn de înființare a organizației Uniunii Tineretului Comunist a avut loc în după-amiaza memorabilei zile de 19 aprilie. Așa cum fusese stabilit, apărură în clubul nostru din pod Kohn Hillel, Gyöngyösi Nàndor, Gheorghe Adorian, Gati, Ödi. Au luat loc pe bancă în fața mesei dreptunghiulare din scîndură dată la rindea. Prin ochiurile de lumină răzbeau razele aurii ale unui soare vesel și optimist, luminînd fețele încă palide ale acestor tineri foști deținuți, cu o aureolă divină.

Pe bănci ședeau cei 18 tineri care urmau să devină membri ai organizației. Erau emoționați și așteptau cu înfrigurare acel cuvînt care urma să le confirme apartenența la organizația revoluționară a tineretului. Din însărcinarea celulei de partid, mie, care mă ocupam efectiv de tineret, mi-a revenit sarcina de a le face această bucurie.

Am dat citire listei tinerilor care urmau să facă parte din organizația U.T.C. din Buchenwald a grupului nostru, tineri proveniți din Transilvania de nord, la care erau atașați cîțiva tineri din Ungaria, punînd la vot fiecare caz în parte. Ne-am abătut de la regulă. Nu le-am cerut să-și expună autobiografia, deoarece, cerînd unora autobiografia în scris, realitatea prezentată era atît de zguduitoare, că n-am mai vrut să redeschidem rănile în acel moment solemn.

După votare a urmat o tăcere impresionantă, apoi, în numele organizației de partid din Buchenwald, Georges a transmis felicitări.

În numele tineretului a vorbit un tînăr inteligent și entuziast din Cluj — Szèkely Vasile. „Internaționala", cu care s-a încheiat festivitatea, a răsunat glorios.

Organizația U.T.C. formată din 18 tineri a fost baza întregii munci a tineretului din grupul nostru. Încă de la începutul activității, acești tineri au fost grupați în celule, fiecare celulă avînd sarcini bine precizate, în fruntea lor aflîndu-se cîte un membru al biroului.

Celulele, ca să-și poată îndeplini sarcinile, au atras alături de ele tineri neorganizați, în număr de aproximativ 200, care, în general, răspundeau chemării organizației.

Abia atunci ne-am putut da seama cît de adînc a pătruns în conștiința unor tineri cu care ne ocuparăm încă din perioada de luptă ilegală din lagăr concepția materialistă despre lume, o orientare politică clară. La aceasta au contribuit și lecțiile ținute după eliberare cu regularitate de Georges, Hili (Hillel), Gyöngyösi și alții. Totuși acest mare număr de tineri ne ridica fel de fel de probleme.

Astfel, cea mai mare parte a tinerilor cu limbă maternă idiș, grupați în două camere, proveniți din comunele și satele maramureșene, aproape toți proletari, sau copii de proletari, suportînd asuprirea socială și națională, suportînd barbaria ghetourilor și a deportărilor, stăteau oarecum izolați. Își aminteau de relațiile prietenești, firești între familiile lor și țăranii și muncitorii români de acasă, și nu puteau uita în ce limbă a fost pronunțat ordinul de

deportare al fasciştilor horthişti, în urma căruia şi-au pierdut pentru totdeauna părinţii, fraţii, surorile sau, unii, iubitele. Argumentele noastre pentru o luptă comună se izbeau de un zid puternic, creat de durere şi ură. Ne-am purtat cu ei aşa cum te porţi cu un bolnav. Îmbrăcămintea şi hrana lor erau dintre cele mai bune. De multe ori am întîrziat cu începerea unui program, numai ca ei să-şi poată termina rugăciunea.

Tinerii aceştia au prins aripi îndeosebi atunci cînd în programele culturale au fost incluse şi cîntecele lor tărăgănate, tînguitoare, cînd pe gazeta de perete a apărut şi cîte un articol în limba lor maternă, cînd în loc de compasiune au văzut încrederea ce li se acorda.

Organizaţia noastră de tineret din Buchenwald a mai trebuit să facă faţă unei situaţii deosebite. În bloc, alături de tineri, se găseau mulţi copii. Ei au fost lăsaţi în viaţă de hitlerişti pentru că au fost folosiţi drept cobai în spitalele speciale. Copiii, cu toată strădania lor, nu s-au putut încadra în viaţa blocului. Aceşti copii înspăimîntaţi, grav răniţi sufleteşte, care jinduiau după o mîngîiere de mamă, aveau viaţa lor interioară aparte, care se exterioriza printr-o sensibilitate şi o sfială deosebit de pronunţate. Ei erau tăcuţi, dureros de disciplinaţi, trişti. Deoarece treceau săptămînile şi nu se întrezărea nici o speranţă pentru o reîntoarcere rapidă acasă, într-o plenară a celulei, la propunerea lui Gáll Ernest, s-a hotărît organizarea unui grup de pionieri. În propria lor organizaţie, copiii s-au simţit mai bine şi pe feţele lor a reînceput să apară zîmbetul.

Tinerii din grupul nostru s-au pregătit cu înfrigurare pentru ziua de 1 Mai. Era primul 1 Mai liber ! Totul se revărsa cu dăruire şi optimism. Era primul 1 Mai cînd, alături de vîrstnici, tinerii au avut posibilitatea să-şi dea frîu liber sentimentelor, gîndurilor, dorinţelor şi speranţelor, de data aceasta realizabile.

Pentru această sărbătoare, în fostul lagăr Buchenwald s-au făcut pregătiri deosebite. Comitetul pe lagăr a organizat cu multă migală sărbătorirea. Fiecare grup naţional a cunoscut unde şi la ce oră urma să se ţină festivitatea, iar la rîndul lor, grupurile naţionale au pregătit un program după specificul lor.

Comitetul internaţional, care mai funcţiona, a asigurat condiţii optime pentru organizarea sărbătoririi. Sărbătorirea lui 1 Mai 1945 trebuia să se ţină chiar în ziua de 1 Mai, ora 16,00, în fosta baracă de optică nr. 2, iar întîlnirea tinerilor de toate naţiunile, în faţa fostei magazii SS, la ora 17,30.

Sosi şi mult aşteptata zi de 1 Mai. Tinerii şi copiii erau încolonaţi încă înainte de a se fi dat semnalul pentru încolonare.

Atmosfera era plină de o tensiune lăuntrică, care radia optimism, speranţa în mai bine. În ochi se putea citi sentimentul profund al dragostei de viaţă. Veni şi momentul plecării spre locul festivităţii. Fără nici o indicaţie, tinerii şi copiii au început să intoneze cîntece româneşti şi ungureşti.

A fost o demonstraţie de 1 Mai în toată regula. S-au scandat lozinci : „Moarte fasciştilor", „Trăiască România democratică şi antifascistă", „Ţara a fost trădată, muncitorii au salvat-o", „Vrem să ne în-

toarcem acasă", „Vrem să trăim în pace cu toate popoarele" ş.a.

În după-amiaza acelei zile de primăvară, serbarea a continuat afară, în pădure, conform tradiţiei revoluţionare.

Pentru această zi au fost păstrate şi bucate mai bune. S-a cîntat, a fost veselie deplină. Seara am organizat un simpozion la „clubul nostru".

În seara aceea pleoapele s-au închis mai tîrziu, mulţi meditam asupra celor întîmplate în acest 1 Mai liber, primul sărbătorit la Buchenwald după eliberarea sa.

Primăvara păcii

Pentru noi, încă din perioada rezistenței buchenwaldiene pacea era sinonimă cu libertatea, cu înfrîngerea fascismului, cu răsăritul zorilor unei vieți noi.

Și în rîndul tineretului din grupul nostru, cuvîntul „pace" avea o rezonanță deosebită. Vibra în fiecare fibră, în fiecare gînd, asociindu-l cu tot ce este frumos și bun.

Delirul eliberării a trecut în cîteva zile. Bazele puternice ale viitorului nu puteau fi puse fără a se realiza pacea, gîndea fiecare.

În expunerile noastre politice, în articolele tineretului eliberat, în lozincile sale, cuvîntul „pace" apărea ca un leitmotiv mobilizator.

Vestea capitulării necondiționate a Germaniei hitleriste a făcut ca toți tinerii din blocul nostru să izbucnească în urale frenetice.

La aflarea capitulării necondiționate, cu toții am fost cuprinși de o bucurie de nestăvilit. Am fugit afară din bloc ca niște nebuni. Am îmbrățișat pe cine am întîlnit în cale Peste tot auzeai strigînd : „E pace ! E pace ! Hitlerismul a fost înfrînt !" Și am auzit și rafale de arme. Probabil că militarii ame-

ricani își manifestau bucuria în acest fel. Un grup de copii se luau la trîntă în iarbă.

Seara am cinat bine, apoi ne-am adunat sus la club și am cîntat și ne-am înveselit pînă la ivirea zorilor.

După cîteva zile a fost definitivată chemarea-manifest a organizației U.T.C. din Buchenwald cu prilejul capitulării necondiționate a Germaniei hitleriste. Acest manifest a fost tradus în mai multe limbi și a fost răspîndit în primul rînd în mijlocul celor circa 500 de compatrioți și în mijlocul altor grupuri naționale.

În orașul lui Goethe și Schiller

În tot timpul ședерii noastre la Buchenwald după eliberare, Weimarul atrăgea ca un magnet tineretul grupului nostru, de altfel ca pe toți foștii deținuți.

În Weimar tinerii vedeau în primul rînd un oraș real, palpabil, în libertate. Fugeau să vadă o așezare omenească cu case, cu străzi, pe trotuarele cărora oamenii circulă, discută și își trăiesc viața cotidiană. Doreau deosebit de mult să vadă oameni îmbrăcați „omenește", oameni care au preocupări obișnuite, caracteristice omului.

Unii — printre care tineri răpiți de pe băncile liceelor — erau atrași de monumentalele construcții medievale, de mitul lui Goethe și al lui Schiller, cu care identificau orașul. Alții erau atrași de Weimar deoarece vedeau în el mirajul libertății, iar alții — posibilitatea unei aventuri.

Fapt este că în sistemul nostru de educație și disciplină, îngrădirea posibilităților de a se hoinări prin Weimar era cel mai vulnerabil.

După lungi consultări, împreună cu alte grupuri naționale, s-a obținut aprobarea ca un tren să ne ducă într-o excursie de o zi la Weimar. Bucuria era mare.

În seara dinaintea plecării, stingerea s-a făcut aproape de la sine. Tinerii au vrut să fie odihniți, pregătiți pentru marea întîlnire cu orașul care îi ametise cu atracția sa firească.

Era o zi însorită. Încolonați, cîntînd marșuri, sorbeam parfumul dimineții. Călcam pe iarba verde, proaspătă, încărcată cu flori primăvăratice, sub un cer albastru, pașnic și nemărginit. Se poate ca în momentele acelea, fiecare din noi să fi uitat totul, rămînînd cu singurul simțămînt, simțămîntul marii existențe. Cu toții, mic și mare, purtam în inimă, în toată făptura noastră, cuvîntul acela magic, minunat — libertate. Eram liberi și mărșăluiam nestingheriți spre trenul care urma să ne ducă la Weimar, respirînd adînc parfumul dimineții.

Ajunși la Weimar, ne-am oprit în fața Opernhausului (celebra clădire unde a cîntat Bach, unde și-a prezentat piesele Schiller), care era în ruine. Am văzut emoția pe fețele tinerilor, regretul că războiul a distrus o valoare care aparținea întregii umanități.

La casa lui Goethe am ținut să fiu singur. Am vrut să rămîn cu gîndurile mele aici, unde el a rostit simbolicele cuvinte : „Mehr Licht", și să aud un răspuns la întrebarea : Cum a putut suporta acest pămînt în apropierea sa un Buchenwald, întruchipare a forțelor întunericului ?

Am intrat în casa memorială. Pe ultima treaptă stătea de strajă acel paznic care, după spusele sale, de zeci de ani păzea sanctuarul. Am pășit cu grijă, să nu fac zgomot, să nu tulbur liniștea gigantului. Apoi am intrat și în camera mică și întunecoasă în care se afla și atunci, neclintit, fotoliul din catifea, cu fața spre fereastra care dădea în grădină,

prin care se vedea uriașul tei. Bătrînul paznic îmi povestea că majoritatea mobilei a fost depozitată cu grijă, însă acest fotoliu, de unde poetul a cerut în ultimele sale cuvinte „mai multă lumină", a rămas neclintit. „Sînt superstițios — spunea bătrînul — și am sperat că, lăsînd acest fotoliu la locul său, se va revărsa mai repede lumina asupra beznei în care am fost aruncați". Mă uitam la acest fotoliu mare și parcă îl vedeam pe bătrînul Goethe șezînd în el.

Am vrut să păşesc mai departe, în camerele următoare. Bătrînul m-a reținut spunînd : „În rest nimic !" O bombă a distrus o parte din casa Goethe. Partea dreaptă era numai moloz, grinzi atîrnînd ca degetele încremenite. Destul ! Mi-am acoperit ochii.

Grădina era îngrijită. Boschetele pline de flori și totul emana atmosfera vremii, cînd poporul german dăruise omenirii personalități de o sensibilitate rară, oameni geniali și nemuritori.

Casa lui Schiller, de culoarea cărămizii, cu o arhitectură sobră, ne atrăgea și ea în mod deosebit. Aici am avut prilejul să auzim o adevărată conferință despre rolul progresist al operei lui Schiller, despre clasicismul german. Tinerii sorbeau cuvintele despre omenie, ei care au avut parte de atîta neomenie !

Apoi, obosiți, ne-am așezat să mîncăm. M-am retras pe banca parcului de unde se vedea bine casa lui Schiller. Parcul arăta jalnic. Rondourile de flori erau călcate în picioare. Florile erau ofilite. Și parcul Weimar purta amprenta războiului.

Ședeam pe bancă și contemplam. Plămînii mei, trecuți prin atîtea încercări, respirau aerul înmi-

resmat de aroma coniferelor şi a fel de fel de flori cultivate. Gustam viaţa, negîndindu-mă la nimic.

Sosise timpul adunării pentru întoarcere. La ora fixată, toţi, fără excepţie, eram la locul de întîlnire : fostul Opernhaus.

Eram veseli. Ne-am aşezat pe scările vagoanelor de marfă — scări de lungimea vagonului — şi, cu picioarele atîrnate copilăreşte, cîntam cîntece duioase, care ne alinau dorul de patrie.

Trenul gonea. Adierea curentului călduţ ne săruta faţa. Dar toată voia bună, toată veselia s-a năruit ca un castel din cărţi de joc cînd ne-am apropiat de „gara Buchenwald". Trenul şuieră prelung. Ne-am întors în fostul lagăr trişti...

Grupul nostru, conform tradiţiei lagărului, a făcut mult pentru aceşti tineri şi copii. Ei iubeau pămîntul natal cu ardoare, dar îi durea amintirea celor pierduţi. Erau încă la vîrsta cînd aveau mare nevoie de dragoste de mamă. „Mamă"... „mamă"... cît de des răsuna acest cuvînt pe buzele crăpate de focuri lăuntrice. Mama martiră a devenit o noţiune divină. Mama martiră, arsă în crematoriu, batjocorită şi umilită, răscolea orele de repaos ale acestor tineri, devenise coşmarul nopţilor nedormite.

Organizaţia de tineret a respectat cu sfinţenie aceste simţăminte. A organizat şi o zi a mamei. În ziua aceea, mulţi ochi de tineri erau roşii de plîns, feţele erau şi mai palide, zîmbetul tineresc dispăruse cu desăvîrşire de pe buze. În această zi n-a rămas în privirea acestor tineri decît o durere, o cumplită durere.

Eram sus la clubul nostru. Adunarea avea un caracter de doliu. Au vorbit mai mulţi. S-a rostit

un cuvînt în amintirea mamelor, care a fost publicat şi la gazeta noastră de perete.

*
* *

După adunarea de doliu din 19 aprilie s-a născut pentru prima oară ideea editării unei publicaţii proprii a grupului nostru. Ideea a fost reluată în repetate rînduri, cu prilejul întîlnirilor mele cu Bătrînul, Gyöngyösi şi Ödi.

Într-o seară, în blocul „adulţilor", la o lumină palidă, Ernest, Radu, Helen[1] şi eu, împreună cu conducerea grupului, încercam să schiţăm profilul publicaţiei. Bătrînul, Georges şi Ödi părăsiseră deja lagărul. Am resimţit lipsa experienţei lor de viaţă.

Am început cu denumirea publicaţiei. După un schimb de păreri am dat publicaţiei denumirea de „Glas nou" şi respectiv „Uj Szö".

Cînd am început să ne ocupăm de partea redacţională, ne-am dat seama de greutăţile ce le aveam de întîmpinat din cauza lipsei de informaţii şi a legăturii cu România şi Ungaria. Am făcut mari eforturi de a obţine informaţii pe calea undelor. O imagine cît de cît reală a prezentului ne-o dădeau ştirile sosite în lagăr pe cale orală. În cele mai multe cazuri, ele s-au dovedit a fi valoroase, de aceea tot ce se vorbea în lagăr despre situaţia de acasă era adunat cu grijă, analizat şi valorificat.

Într-o seară de mai, în fosta cazarmă SS-12, a fost redactat în formă definitivă, în limba română

[1] Buchenwaldul era în general un lagăr pentru bărbaţi. După eliberarea lui au venit din alte lagăre, în special din Bergen-Belsen, multe femei.

și maghiară, editorialul publicației, care avea să apară pe prima ei pagină și care purta titlul „Ce e de făcut ?“

Redactarea primului număr al publicației noastre s-a terminat cam în a doua decadă a lunii mai. Apariția lui a avut un efect deosebit în rîndul foștilor deținuți atît adulți, cît și tineri. Ne-am clarificat țelurile majore, printre care țelul imediat era întoarcerea acasă.

S-a pus problema difuzării celor două mii de exemplare și în alte foste lagăre. În acest scop, într-o zi o motocicletă capturată de la nemți a făcut un drum la Bergen-Belsen, în altă zi, un însărcinat al grupului nostru a plecat spre Dachau. Fiecare exemplar era răspîndit cu grijă, pentru ca să nu se piardă sau să se rupă.

E drept că în unele cazuri, aceste mesaje tăcute au pornit pe un drum anevoios și nesigur. Acestea erau exemplarele care au fost predate deținuților care umblau dintr-un fost lagăr în altul, căutîndu-și rudele, tovarășii de luptă, iubitele sau măcar vești despre aceștia.

Întoarcerea acasă

Primii care au fost repatriaţi de la Buchenwald au aparţinut grupului francez. Deşi erau încă foarte multe lucruri care să ne întristeze, care să ne aducă aminte acel trecut întunecat, eram stăpîniţi de bună dispoziţie. Oamenii erau adunaţi în partea de sus a Appellplatzului şi se uitau cu mult interes şi bucurie la autobuzele speciale care îşi aşteptau călătorii. Ne-a impresionat uniforma surorilor de caritate, a personalului militar de serviciu care venise să preia pe foştii Häftlingi francezi. Camarazii francezi, tovarăşii noştri de suferinţă, care în mare parte proveneau din maquis, s-au dovedit a fi şi de data aceasta o grupare naţională foarte disciplinată, ordonată. Sute de oameni urmăreau cum coloana perfect aliniată pornise spre poarta de fier forjat, în timp ce alţii, fiziceşte mai slabi, urcau în ambulanţe.

Pe la mijlocul lunii mai au început plecările masive spre patrie ale grupurilor naţionale. Neştiind cînd şi în ce împrejurare vom reuşi să pornim spre casă şi noi, ca şi alte grupuri naţionale, am redactat o foaie de amintire, un fel de profesiune de credinţă, care, printre altele, glăsuia: „Să ne amin-

tim! Să ne aducem aminte de Buchenwald! De timpul petrecut și de lupta desfășurată în acest lagăr al morții. Miile de jertfe nu ne-au împiedicat să ducem înainte munca noastră de partid... Aceste gînduri, acest trecut ne înfrățește pe vecie. Suferințele comune, lupta în cadrul partidului glorios ne leagă pe viață. De aceea să ne amintim.

Buchenwald, 18 mai 1945".

Acest document a fost semnat de 18 persoane, membri ai Partidului Comunist Român și ai Partidului Comunist Ungar.

În următoarele zile, toți cei care au activat ca membri de partid și au participat în grupurile de rezistență armată au primit adeverințele respective. Într-un cuvînt, pînă în cele mai mici amănunte, adulții (cu excepția acelora care aveau sarcini speciale) erau gata de drum. Într-una din primele zile ale lunii iunie 1945 a sosit un tren care a luat cu el spre plaiurile natale pe adulții români și unguri pe care barbaria hitleristo-horthistă i-a rupt de căminele lor.

După cîtva timp, tot într-o zi a acelei luni, în urma insistențelor noastre, am primit asigurări din partea autorităților locale de ocupație că vom fi sprijiniți ca și tineretul și copiii să fie repatriați cît mai curînd. În fața fostei cazarme SS-11 am chemat conducerea tineretului și i-am comunicat că de data aceasta se părea că într-adevăr ne putem pregăti de drum. Fețele au fost îmbujorate de fericire.

Unii au și început să-și facă bagajele.

Bucuria se revărsa din plin, exteriorizată în fel şi chip. În sfîrşit, vom reuşi să scăpăm de acest loc blestemat, care ne trezea amintiri atît de amare. Vom reuşi vreodată să scăpăm de această presiune sufletească ? — ne întrebam.

În ziua următoare am semnat cu toţii un legămînt prin care ne angajam să luptăm, chiar cu preţul vieţii, împotriva neomeniei, a barbariei fasciste, sub orice formă s-ar prezenta, pentru răzbunarea părinţilor, fraţilor, tovarăşilor de luptă nimiciţi.

A început apoi un pelerinaj. Am coborît întîi spre lagărul mic.

Micul Revier era acum mut, dar muţenia sa era ca un strigăt desperat de remuşcare. Apoi, imediat, în fostul Zeltlager ; acum gardul despărţitor era dărîmat. Ne-am oprit puţin la blocul 64, care părea apăsat de povara grea a vieţii sale trecute. Era gol, foarte curat, dar paturile sale etajate, în muţenia lor, îţi răscoleau mai dureros amintirile decît atunci cînd blocul era supraîncărcat de oameni.

În curte, pe unii dintre tineri, împreună cu mine, ne-au potopit lacrimile cînd ne-am adus aminte de cîte suferinţe am îndurat noi pe acest pătrat blestemat. Cîte dureri am suportat văzînd neputinţa noastră de a împiedica îngrozitoarele crime.

Corturile erau de mult dispărute. Latrinele astupate. Apoi am intrat în blocul 67, pe unde au trecut sau au vieţuit un timp mai îndelungat cei mai mulţi dintre tineri. Ne-am uitat încă o dată la gura întunecată a beciului, în jurul căruia s-au desfăşurat atîtea întîmplări, şi încă o dată, întorcîndu-ne capul spre acest trecut groaznic, am urcat pieptiş, ferm şi

hotărît, dealul, parcă vrînd să spunem : „Aceasta a fost odată, dar nu va mai fi niciodată !“

În lagărul mare am ţinut mult să mai revăd baraca 31, care mai era populată, şi baraca 36, care era goală acum. Aici parcă am fost mai liniştiţi, iar tinerii ascultau cu interes frînturi din istoria rezistenţei.

Ne-am îndreptat paşii spre crematoriu. Am ştiut că întîlnirea cu acest loc sinistru va provoca o reacţie dureroasă. Dar n-am putut pleca din lagăr fără să trecem şi pe la acest loc, unde au pierit transformaţi în cenuşe zeci de mii de martiri ai secolului XX, printre care şi mulţi fii ai României.

Crematoriul era încremenit. Ne-am aliniat în faţa gurilor sale blestemate. Ne-am aplecat capul şi încă o dată ne-au curs şiroaie de lacrimi. Fără să scoatem un cuvînt, am ajuns la blocul 11 — fosta cazarmă SS —, ne-am aruncat pe paturile noastre şi nici unul dintre noi n-a putut scoate un cuvînt. Ne ardeau amintirile.

Seara ni s-a comunicat că peste o zi, două vom porni spre casă.

În ziua următoare tinerii au hoinărit prin pădurile apropiate. Am căutat şi eu să regăsesc locurile în care au fost lichidate cuiburile SS. Am regăsit stînca unde s-a dat o bătălie aprigă cu nişte hitlerişti turbaţi. Apoi au urmat momente de relaxare.

Pădurile Ettersbergului erau aşa de frumoase în acest început de vară, că ne-au copleşit. Stăteam culcaţi într-un poeniş şi, în liniştea adîncă, specifică munţilor, visam cu ochii deschişi.

Cînd ne-am întors ne-a aşteptat o mare bucurie. Mîine dimineaţă plecăm ! Ne-am îmbrăţişat cu toţii,

am început să ne facem bagajele. Toți țineam să avem în bagajul nostru și sumbra haină vărgată, precum și alte obiecte păstrate ca amintire.

Am plecat la Steinbruch, de unde am luat trei pietricele, diferit colorate, pe care le-am pus cu grijă în bagaj. O deosebită grijă am acordat însemnărilor proprii și arhivei organizației de tineret. Documentele organizației, atît de umane, poate că acum, după scurgerea unui sfert de secol, par naive. La timpul lor însă, ele erau documente de mare valoare.

...Sosi și dimineața mult visată. O coloană de camioane militare americane așteptau să ne urcăm. Totul a decurs rapid și ordonat. Disciplina noastră de organizație intrase iarăși în funcțiune. Cîntecul Buchenwaldului, „Ține pasul tovarășe!", răsuna puternic din piepturile noastre. Eram fericit că am ținut pasul!...

Încă înainte de a porni caravana, am aflat că mașinile urmau să ne ducă pînă la prima gară din Cehoslovacia, de unde autoritățile sovietice trebuiau să ne asigure mai departe mijloacele de transport. Eram veseli. Se cînta... Camioanele nou-nouțe goneau nebunește. Cînd am ajuns la gară, ofițerul care condusese coloana ne-a salutat politicos.

Surpriza abia acum urma. Ni s-au pus la dispoziție două vagoane Pulman, pe care scria „CFR". Era să sărutăm fiecare literă. Aceasta mirosea deja a „acasă". În vagoane ne simțeam pe teritoriul românesc.

Nimeni nu ne-a putut da vreo relație cînd va porni trenul și pe ce rută. Am folosit acest timp, care a durat nu mai puțin de o zi, ca să ne pregătim pentru lungul drum.

Nu ne-am făcut iluzii că în cîteva zile vom fi acasă. Vagoanele s-au transformat într-un fel de dormitor, exteriorul lor a fost împodobit cu crengi de brad și lozinci, printre care domina una : „Trăiască România liberă și democratică !"

Apoi trenul și-a început lungul său drum. Am străbătut pămînturile Cehoslovaciei.

Trenul gonea, dar drumul parcă se lungea. Începurăm să ne pierdem răbdarea. Am ajuns la granița cu Ungaria, apoi în Budapesta. Aici am zăbovit o zi. Tinerii și copiii unguri au coborît. Noi ne-am continuat drumul. Apropierea pămîntului natal a provocat la unii accese de bucurie, la alții o întristare vădită, o teamă de a afla o realitate ireversibilă.

Aceste zile aveau pentru mine un conținut profund. Pluteam între vis și realitate. Mă tulburau amintirile. Mă copleșea gîndul că o să-mi revăd locurile natale și speram că o să-i regăsesc pe cei dragi.

Fiecare ritm bătut de roțile de tren vibra în mine ca melodii a mii de harfe, cînta inima, cînta sufletul.

Ne apropiam de mult visata noastră patrie. Ne aștepta România liberă. Oh ! Cum îndemnam acest tren mai repede, mai repede. Fiecare oprire, fiecare întîrziere provoca nu numai nerăbdări, ci dureri sufletești, amare.

În ziua următoare, dimineața, ne-am oprit la cîțiva zeci de metri de Episcopia Bihorului. Pe vagon fluturau mîndre tricolorul și un steag roșu. Un ofițer ne-a salutat cu un „bun venit pe pămîntul patriei".

Am coborît din vagon, m-am trîntit la pămînt și am sărutat țărîna dragă, pe care cu atîta ardoare doream s-o revăd.

În momentul acela semănam cu sportivul care a cîștigat maratonul, dar care cade epuizat de efort. Fericirea, marea mea fericire că și eu răspund „prezent" la o istorică victorie m-a copleșit. Eram în sfîrșit acasă !... Acasă !

Note

Alles antreten : — cu toţii la încolonare.

Appellplatz : — locul unde se făceau apelurile.

Birkenau : — lagăr anexă din Auschwitz, specializat pentru exterminarea prin gazare.

Block : — în cele mai multe cazuri era vorba de o baracă din scînduri sau din prefabricate.

Blockältester : — responsabil de bloc numit din rîndul deţinuţilor (la Buchenwald, în general, din rîndul deţinuţilor politici, el trăia în mijlocul deţinuţilor şi răspundea de gospodărirea blocului).

Blockführer : — ofiţer sau subofiţer din SS care răspundea de unul sau mai multe blocuri. El avea sediul în cazarma SS. În mod obişnuit, participa numai la apelurile de dimineaţa şi seara.

Bunker : — cazemată din beton în care erau torturaţi deţinuţii.

Deţinuţi cu funcţii : — la Buchenwald, cei mai mulţi deţinuţi cu funcţii erau deţinuţi politici. SS-ul accepta această situaţie, ştiind că deţinuţii politici nu fură şi că sînt respectaţi de ceilalţi deţinuţi

Echipe de lucru din blocurile „Lagărul mic" şi din „Zeltlager" : — din aceste lagăre nu se ieşea în mod regulat la lucru ca din lagărul mare.

Eins !... Zwo !... : — un, doi (în dialect).

Effektenblock : — depozitul de efecte în care SS-ul ţinea îmbrăcămintea şi încălţămintea deţinuţilor.

Ettersberg : — munte din apropierea Buchenwaldului.

Feuerwache : — paza contra incendiilor. La Buchenwald era o formă de luptă conspirativă a grupelor de rezistenţă.

Fliegeralarm : — alarmă aeriană.

Grupul naţional : — La Buchenwald rezistenţa era organizată în principal pe osatura grupurilor naţionale conduse de un Comitet Internaţional. Avîndu-se în vedere împrejurările în care au ajuns la Buchenwald deţinuţii români şi unguri, aceştia au format un singur grup.

Häftling : — deţinut.

„Jedem das Saine" : — „Fiecăruia ce i se cuvine" — inscripţia de factură nazistă de pe poarta lagărului Buchenwald.

Klein Revier (corect — Kleines Revier) : — mica baracă sanitară.

Kapo : — deţinut conducător al unei grupe de muncă.

Kommando : — o unitate de muncă formată din deţinuţi.

Lagărul mare : — era denumită la Buchenwald partea de nord a lagărului, unde se găseau

și cîteva clădiri zidite. dar în principal barăci grupate pe străzi. Aici locuiau deținuții reținuți definitiv la Buchenwald și care făceau parte din diferite „Kommando-uri", adică grupe de muncă.

Lagerschutz : — paza internă a lagărului formată din deținuți politici. După informațiile autorului absoluta majoritate dintre ei lua parte activă la rezistență.

„Musulman" : — epitet dat, în lagărele hitleriste, celor care ajunseseră numai piele și oase.

Mützen ab ! : — jos șapca.

Nachtwache : — pază de noapte.

Niederland : — Olanda

Număr de deținut : — în lagărele hitleriste fiecare deținut era în evidență printr-un număr. Numărul respectiv era purtat obligatoriu pe piept.

Revier : — bloc spital, sau simpla baracă sanitară.

Ru (Rumäne) : — însemnul românilor ; în lagărul Buchenwald, însemnele naționalităților erau fixate pe triunghiul roșu al deținuților politici.

SD (Sicherheits-Dienst) : — serviciu de siguranță hitlerist.

Schnell : — repede.

Schreibstube : — serviciul unde se țineau cartotecile deținuților, care lucra sub comanda gradaților din SS. În acest serviciu Rezistența din Buchenwald a reușit să introducă un număr de deținuți politici participanți la rezistență. Astfel s-au putut schimba

unele fişe — şi respectiv numerele unor morţi cu ale celor vii — făcîndu-se să dispară acei deţinuţi pe care SS îi viza în mod deosebit. Operaţiunea comporta mare curaj şi risc. În lagărul Buchenwald cei care ţineau această evidenţă erau şi ei denumiţi, impropriu, Schreibstube. Aceeaşi situaţie era şi în cazul folosirii denumirilor de Stubendienst, Schutzwache ş.a.

Scheisserei : — baracă în care bîntuia dizenteria Deţinutul ajuns acolo era sortit pieirii.

Steinbruch : — cariera de piatră.

Stubenältester : — responsabil de încăpere (nu de bloc). Blocul cuprindea de regulă cel puţin două încăperi.

Stubendienst : — om de serviciu ; într-un bloc fiecare încăpere avea un om cu o asemenea funcţie, care era subordonat Stubenältesterului sau direct Blockältesterului.

Sturmführer : — locotenent din SS.

Waffen-SS : — unităţi militare SS-iste. Ele se aflau în afara lagărului dar erau gata să intervină ori de cîte ori considerau că paza SS din lagăr nu era suficientă.

Wascherei : — spălătorie.

Volksdeutsche : — german care trăia în afara teritoriului Germaniei (după vocabularul nazist).

Zeltlager : — lagăr din corturi.

Cuprins

Prefață *(Gh. Adorian)* 5
Pe drumul Golgotei 11
Primul „popas" : Dachau 17
In Zeltlager 32
„Klein Revier" 59
În blocul 64 74
Zile și evenimente „obișnuite" la Buchenwald 89
Dor de viață 127
Alte întîmplări 143
Moartea lui „Van Dyck" . . . —
Odiseea lenjeriei de corp . 146
„Defilarea" piciorului infirm . 149
Kommando Steinbruch . . . 153
Rezistența în continuă acțiune 159
Și totuși răsare soarele . 184
Primăvara păcii . . 225
În orașul lui Goethe și Schill : 227
Întoarcerea acasă . 233
Note 241

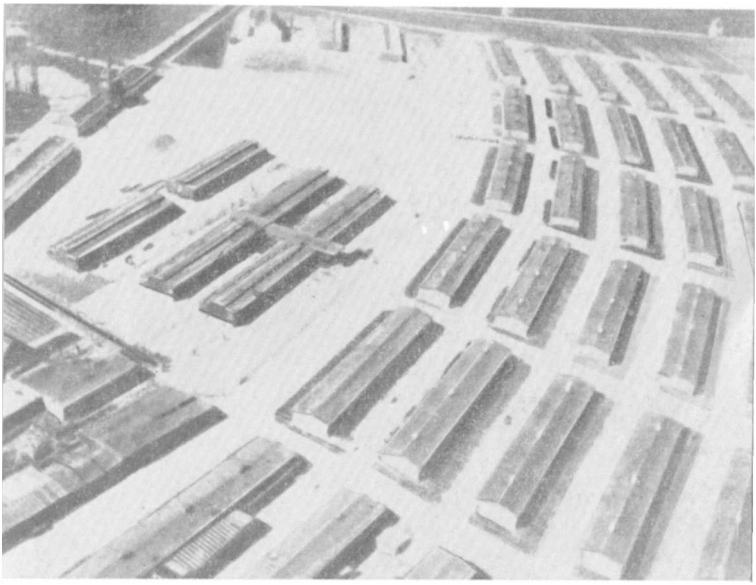

Buchenwald : Vedere parţială a „Lagărului mare“

JEDEM DAS SEINE

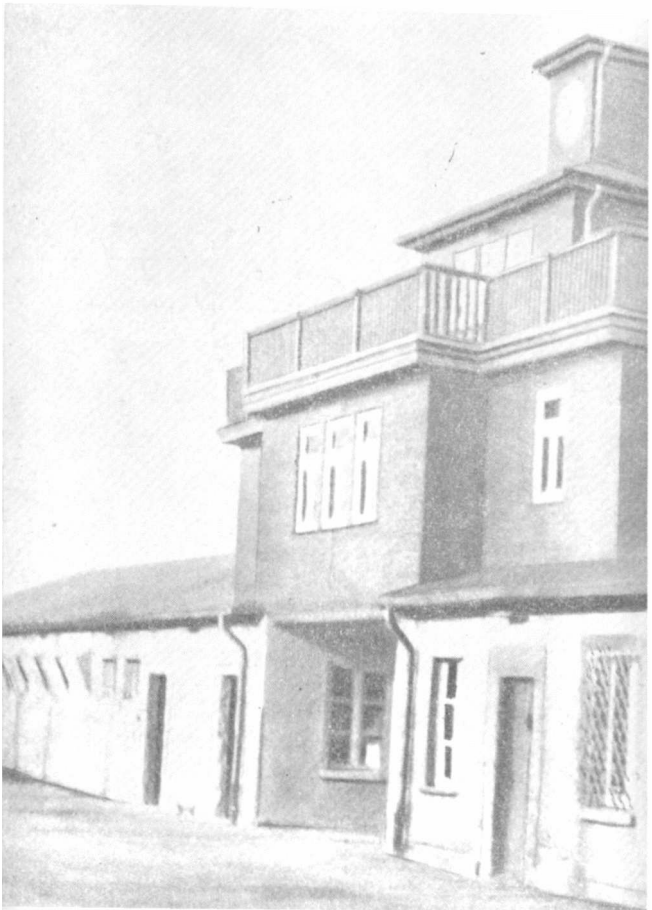

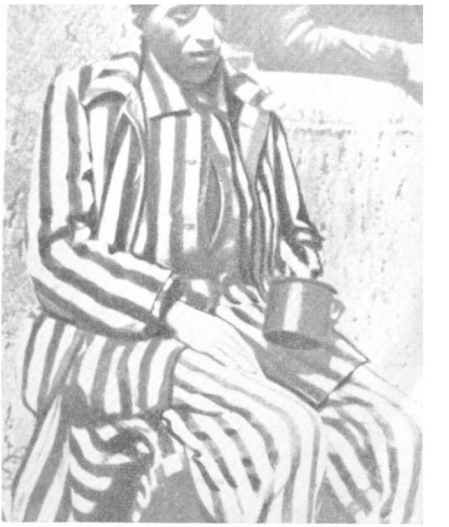

3

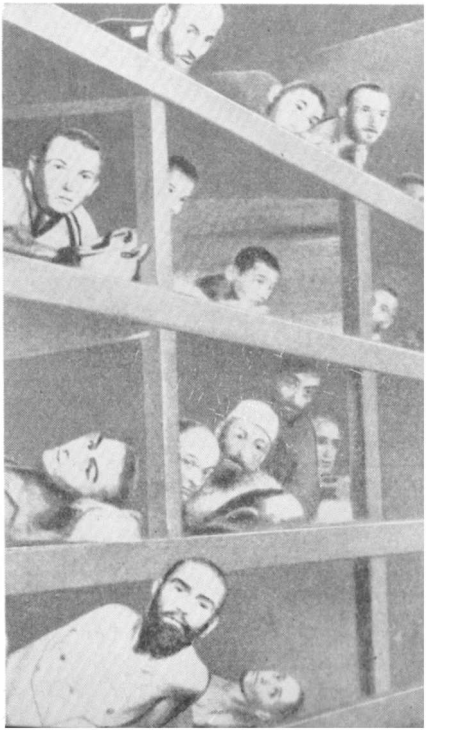

4

1. Inscripția de factură nazistă de pe poarta principală a lagărului : „Fiecăruia ce i se cuvine“

2. Intrarea principală în lagăr. La stînga — închisoarea

3. Un deținut

4. Într-un „bloc“ din Buchenwald

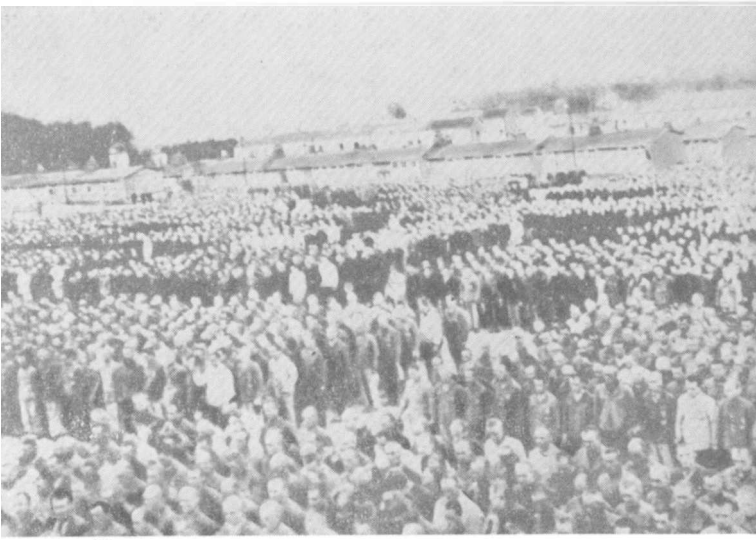

1

1. Obișnuita încolonare de dimineață pe „Appellplatz" din „Lagărul mare"
2. În „Steinbruch" — faimoasa carieră de piatră
3. Grup de copii spre locul supliciului.

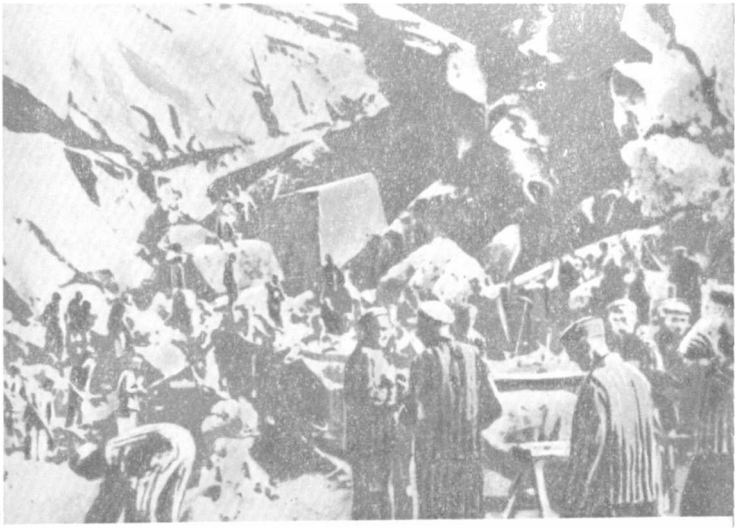

2

3

Tineri deținuți la Buchenwald

An den
Arbeitseinsatzführer.

Betrifft: Jugendliche aus Transport
vom 2.12. - 35% Juden.

Folgende Jugendlichen konnten festgestellt werden:

2 1/2 Jahriger 67674
1 Jahriger —"— 67921
2 Jahriger —"—
10 Jahriger —"—
11 Jahrige 1926 = 18 Jahrig
12 Jahrige 1927 = 17 Jahrig 60
13 Jahrig 1928 = 16 Jahrig 24

Weimar-Buchenwald, den 3. August 1944

Betrifft: Jugendtransport v.3.8.44 von K.L. Auschwitz. 9/

Jahrgangsliste der altersmässig des o.a. Jugendtransportes ergibt
folgende Aufteilung der Listen folgendes Bild:

Jahrgang:	Anzahl:
1925 - 1926	196
1924 - 1924	293
1923 - 1923	329
1922 - 1922	99
1921 - 1921	20
1920 - 1920	2
1919 - 1877	1
	1
	938 ohne Lausprech.

Der stellvertreter des Kommandanten

O evidență sinistră despre un grup de copii din Buchenwald

Lagărul din Buchenwald. — Sîrme cu curent de înaltă tensiune și turnuri de pază cu mitraliere

1

1 şi 2 Cadavre la Buchenwald.
3. O platformă de transportat morţii

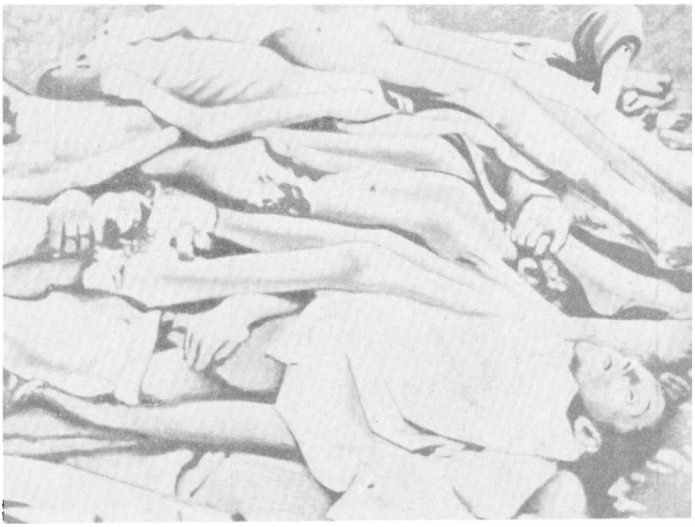

2

3

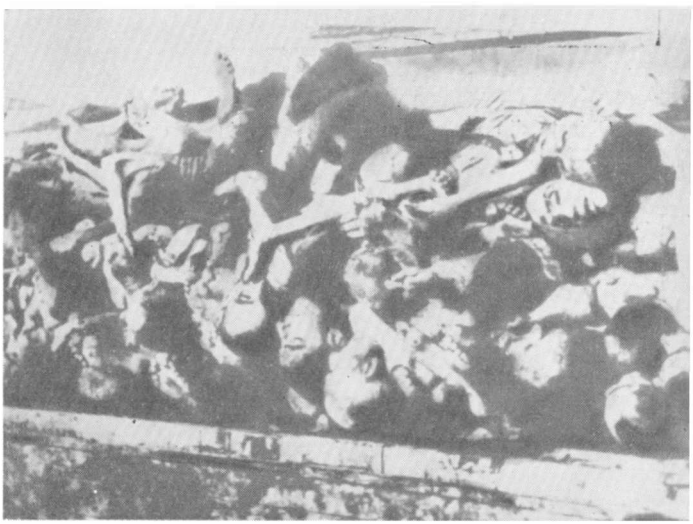

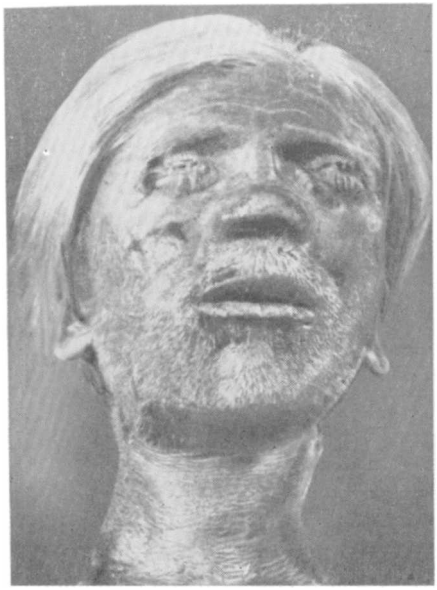

Cap de om mumificat. „Podoabă" pe masa de lucru a comandantului SS al lagărului

Obiecte din piele de om (Din colecţia Ilsei Koch)

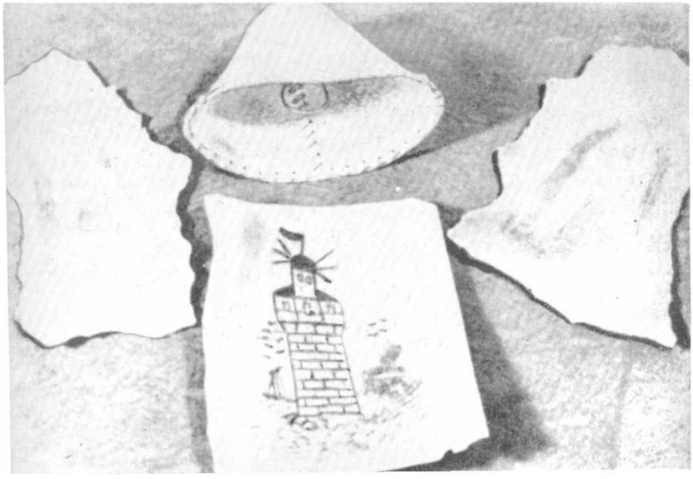

Exteriorul crematoriului din Buchenwald

Două guri ale crematoriului

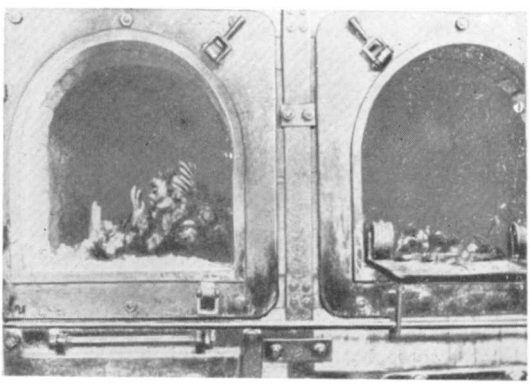

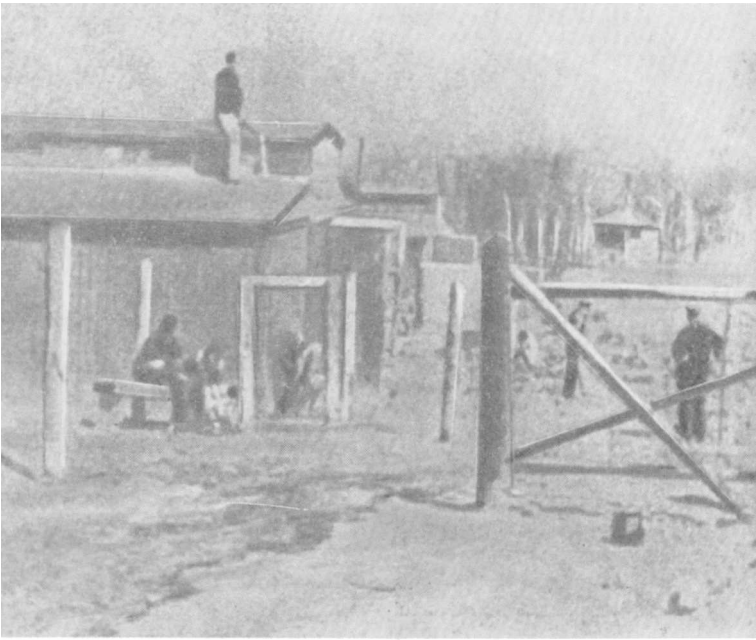

Intrare spre „Lagărul mic"

Ansprache in französischer, russischer, polnischer, englischer
und deutscher Sprache auf der Trauerkundgebung
des Lagers Buchenwald am 19.April 1945

Kameraden !

Wir Buchenwalder Antifaschisten sind heute angetreten zu Ehren der in Buchenwald und seinen Aussenkommandos von der Nazibestie und ihrer Helfershelfer ermordeten

51 000 Gefangenen !

51 000 erschossen, gehenkt, zertrampelt, erschlagen, erstickt, ersäuft, verhungert, vergiftet - abgespritzt -

51 000 Väter - Brüder - Söhne starben einen qualvollen Tod, weil sie Kämpfer gegen das faschistische Mordregime waren.

51 000 Mütter und Frauen und hunderttausende Kinder klagen an !

Wir Lebend gebliebenen, wir Zeugen der nazistischen Bestialitäten sahen in ohnmächtiger Wut unsere Kameraden fallen.

Wenn uns ein's am Leben hielt, dann war es der Gedanke :

Es kommt der Tag der Rache !

Heute sind wir frei !

Wir danken den verbündeten Armeen, der Amerikaner, Engländer, Sowjets und allen Freiheitsarmeen, die uns und der gesamten Welt Frieden und das Leben erkämpfen.

Wir gedenken an dieser Stelle des grossen Freundes der Antifaschisten aller Länder, eines Organisatoren und Initiatoren des Kampfes um eine neue, demokratische, friedliche Welt

F.D. R o o s e v e l t.

Ihre seinem Andenken !

Wir Buchenwalder,

Russen, Franzosen, Polen, Tschechen, Slovaken und Deutsche,

Spanier, Italiener und Österreicher,

Belgier und Holländer, Engländer,

Luxemburger, Rumänen, Jugoslaven und Ungarn

kämpften gemeinsam gegen die SS, gegen die nazistischen Verbrecher, für unsere eigene Befreiung.

Uns beseelte eine Idee : Unsere Sache ist gerecht -

Der Sieg muss unser sein !

Wir führten in vielen Sprachen den gleichen harten, erbarmungslosen, opferreichen Kampf und dieser Kampf ist noch nicht zu Ende.

Noch wehen Hitlerfahnen !

Noch leben die Mörder unserer Kameraden !

Noch laufen unsere sadistischen Peiniger frei herum !

Wir schwören deshalb vor aller Welt auf diesem Appellplatz, an der Stätte des faschistischen Grauens :

Wir stellen den Kampf erst ein, wenn auch der letzte Schuldige vor den Richtern der Völker steht !

Die Vernichtung des Nazismus ist seinen Wurzeln ist unsere Losung

Der Aufbau einer neuen Welt des Friedens und der Freiheit ist unser Ziel .

Das sind wir unseren gemordeten Kameraden, ihren Angehörigen schuldig.

Zum Zeichen Eurer Bereitschaft für diesen Kampf

erhebt die Hand zum Schwur und sprecht mir nach :

W i r S C H W Ö R E N !

Jurământul depus la Buchenwald în 19 aprilie 1945 (facsimil după exemplarul original)

Un grup de foşti deţinuţi, imediat după insurecţia din 11 aprilie 1945

Depunerea jurămîntului la 19 aprilie 1945 pe fostul „Appellplatz". E însemnat (x) locul unde se aflau grupaţi foştii deţinuţi români

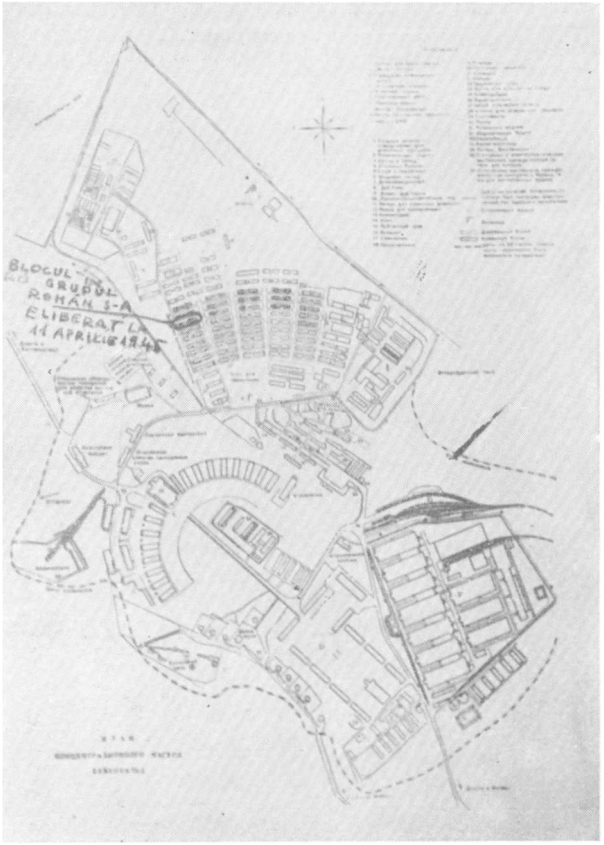

Schița lagărului Buchenwald. Este însemnat blocul în care s-au aflat foștii deținuți români la eliberarea lagărului

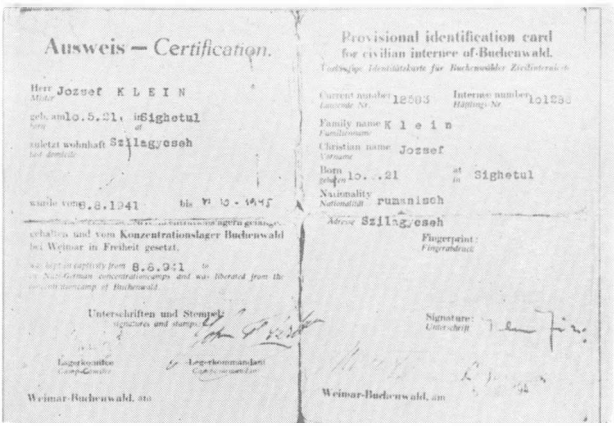

Ausweis — Certification.

Herr Mister Jozsef K L E I N

geb. am lo.5.21 in Sighetul
born on the 19 at

zuletzt wohnhaft Szilagyoseh
last domicile

wurde vom 8.8.1941 bis VI 10 - 1945

erhalten und vom Konzentrationslager Buchenwald bei Weimar in Freiheit gesetzt.

was kept captively from 8.8.941 to
by Nazi-German concentrationcamps and was liberated from the concentrationcamp of Buchenwald.

Unterschriften und Stempel
signatures and stamps

Lagerkommando Camp-Command — Lagerkommandant Camp-commander

Weimar-Buchenwald, den

Provisional identification card
for civilian internee of Buchenwald.
Provisorische Identitätskarte für Buchenwalder Zivilinternierte

Current number Laufende Nr. 18503 Internee number Häftlings-Nr. 101238

Family name Familienname K l e i n

Christian name Vorname Jozsef

Born geboren lo. .21 at in Sighetul

Nationality Nationalität rumänisch

Adress Szilagyoseh

Fingerprint: Fingerabdruck

Signature: Unterschrift

Weimar-Buchenwald, am

Certificat înmînat după eliberarea lagărului fiecărui fost deținut

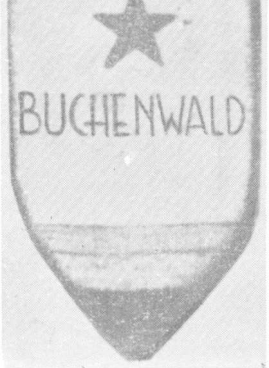

Insigna foștilor deținuți români după eliberarea lagărului. În partea de jos — culorile tricolorului român

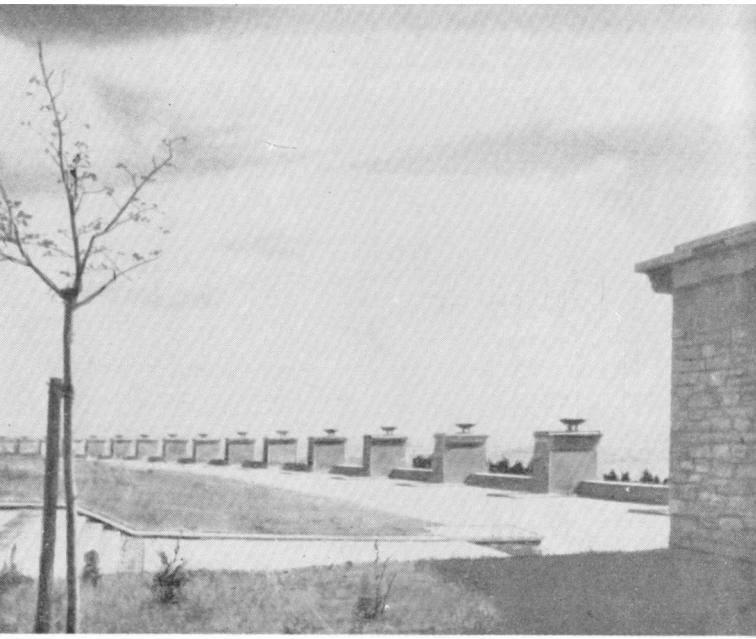

„Aleea tăcerii" cu monumentele ridicate în memoria fiilor celor 18 naţiuni care au participat la rezistenţa buchenwaldiană. Un monument este închinat românilor. Pe o parte scrie Rumänien, pe cealaltă parte — România

Detaliu al monumentului ridicat în amintirea victimelor și luptătorilor din lagărul Buchenwald

GLAS NOU - UJ SZÓ

ORGAN AL DEPORTAȚILOR ROMÂNI DIN GERMANIA

A NÉMETORSZÁGBA DEPORTÁLT MAGYAROK LAPJA

Berlin, 24. 6. 1945. No. 1.

Ce e de făcut?

1. Lupta neincetata impotriva fascizmului si extirparea radicala a cauzelor razboiului, atat in interiorul tarii cat si pe scara internationala.

2. Fiecare popor trebuie sa starpeasca ramasitele fascizmului si feudalizmului. Pamantul trebuie sa revina in mainile muncitorimii. Industriile principale trebuesc etatizate. Toate celelalte industrii si productia in general trebue sa stea sub controlul statului spre folosul producatorilor.

3. Politica externa democrata si ca o piatra fundamentala a acesteia: „Colaborare sincera si prieteneasca cu Uniunea Sovietica. Calaborare cu toti vecinii pasnici. Colaborare cu toate celealte natiuni in vederea realizarii unui organ care sa garanteze pacea mondiala."

Mi a teendö?

1. Kérlelhetetlen harc a fasizmus és a háboru gyökereinek kiirtására, külön minden országban es nemzetközi sikon is.

2. Minden népnek el kell takaritani a maga országában a fasizmus es feudalizmus maradványait, el kell haritani a polgari forradalom befejezésének utjában állo minden akadályt. A földet a dolgozok kezébe kell juttatni. Az ipari termeles kulcságait államositani kell. A többi iparokat és az egesz termelést a fogyasztók érdekében a nemzet erdekében állami ellenörzes ala venni.

3. Demokratikus külpolitika. Ennek alapvetö követelése: a Szovjet-Unioval valo baráti együttmüködés ugyszinten baráti együttmüködés a szomszed népekkel minden békeszeretö néppel. Részt kell vennünk a népek kölcsönös biztonságának megszervezésében a világbeke intézményes biztositasában.

Moarte fascistilor!

Halál a fasisztákra!
Igazságot a népnek!

Primul număr al ziarului „Glas nou" — „Uj szó", apărut la Buchenwald

Redactor : Beatrice Hacker
Coperta : Gheorghe Motora
Tehnoredactor : Francisc Rad

Apărut — aprilie 1970.
Format carte 32/80×100. Coli editură 11,24. Coli tipar 7,75. 20 pag. planșe tipar înalt.

Tiparul executat sub comanda nr. 7 026/61 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București, Republica Socialistă România.

ep

Lei 7